

Personbeskattningen i högskattesamhället

Rapporter och inlägg vid Nordiska skattevetenskapliga
forskningsrådets seminarium i Röros i oktober 1976

Nordiska skattevetenskapliga forskningsrådets
skriftserie

Nr 4

Personbeskattningen i högskattesamhället

Rapporter och inlägg vid Nordiska skattevetenskapliga
forskningsrådets seminarium i Röros i oktober 1976

Nordiska skattevetenskapliga forskningsrådets
skriftserie **Nr 4**

ALLF 630 76 001
ISBN 91-85256-03-X NSFS

LiberFörlag
Orderavdelningen
162 89 VÄLLINGBY
Ordertelefon 89 01 20

Göteborgs Offsettryckeri AB
Stockholm 1977

Innehåll

Förord	5
Dansk nationalrapport av lektor Mogens Eggert Møller	7
A. Indledning – Aktualisering. Det storpralende forbrug, den demonstrative sparsommelighed, den veltalende provokatør	7
B. Historisk baggrund	8
C. Generalrapportørens øvrige spørgsmål	11
Finländsk nationalrapport av tf professor Olof Olsson	
1. Det finländska inkomst- och förmögenhetsskattesystemet i grova drag	19
2. Inkomstbegreppen	22
3. Vissa orsaker till att bristande överensstämmelse mellan beskattningsunderlaget och konsumtionsförmågan uppkommer	31
Norsk nasjonalrapport av underdirektør Tove Friis-Petersen og byråsjef Jenny Sevaldsen	43
1. Inntektsbegrepet i skatteloven	43
2. Inntektsoppgjør i næringsforhold	45
3. Inntektsoppgjør i tjenesteforhold	49
4. Inntekt fra aksjeselskap	52
5. Avslutning	54
Svensk nationalrapport av professor Jan Anders Hagstedt	55
1. Inledning	55
2. Inkomstbegreppet	55
3. Inkomstberäkning i rörelse	55
4. Inkomstberäkning i inkomstslaget tjänst	58
5. Fåmansbolag	59
6. Andra företagsformer	59
Generalrapport av universitetsstipendiat Frederik Zimmer	61
1. Innledning	61
2. Inntektsbegrepets utformning	61
3. Nærmere om verdsettelse av naturalinntekter	65
4. Fradrag og forbruk	66
5. Formålsbestemte bidrag	68
6. Periodiseringsreglene	68
7. Fåmannsaksjeselskap	69
8. Avslutning	69
Sammenhengen mellom forbruksutgift og beskattet inntekt – noen prinsipielle betraktninger supplert med norske data av forsker Erik Biørn	71
1. Innledning	71
2. Noen bemerkninger om definisjonen av en husholdnings "riktige" forbruk og inntekt	71
3. Inntektsbegrepet ved personbeskatning i Norge sammenholdt med en idealdefinisjon av inntekt	75

4. Noen stiliserte talleksempler	76
5. Hva viser norske data?	79
6. Oppsummering	83
Reglerne i ligningslovens § 28 om begrensning af de skattemæssige afskrivninger <i>av kontorchef Jens Rosman</i>	87
I Lovforslaget om § 28	87
II Betænkningen om nul-indtægternes beskatning	88
III Loven – bekendtgørelsen – vejledningen – administrationen – revisionsbestem- melsen	90
IV Ordningen i hovedtræk	90
V Privatforbrugsopgørelsen	92
Bilag: Lov om ændring af ligningsloven	95
Svenska reformåtgärder, särskilt om fåmansföretag <i>av docent Göran Grosskopf.</i> ..	97
Begreppet fåmansföretag	97
Enkel- kontra dobbelbeskattning	98
Begreppet "företagsledare" och "närstående"	99
Löner till medhjälpare make och barn	99
Fåmansföretag köper egendom från delägare	101
Fåmansföretag köper egendom som ej är till nytta för verksamheten	102
Fåmansföretag säljer egendom till delägare	102
Lokalkostnader	103
Aktieägarlån	103
Tantiemavsättningar	105
Förmåner av mindre värde	105
Utökad uppgiftsskyldighet	105
Övriga reformåtgärder	106
Tanker omkring deling av en personlig näringsdrivendes formue og inntekt i en næringsdel og en persondel <i>av fylkesskattesjef Odd R. Øvregaard</i>	109

Förord

Nordiska skattevetenskapliga forskningsrådet har årligen i oktober anordnat ett seminarium för inbjudna experter kring aktuella skattepolitiska eller skatterättsliga frågor. År 1973 diskuterades skatteharmoniseringen i EG, 1974 bolagsbeskattningen i Norden och 1975 kringgående av skattelag. För att göra seminariematerialet tillgängligt för en vidare krets av intresserade har forskningsrådet låtit publicera det som n:ris 1-3 i denna skriftserie.

Huvudrubriken för 1976 års seminarium i Röros, Norge, var "Personbeskattningen i högskattesamhället – beskattad inkomst, förbrukning och skatteförmåga". Därmed ville forskningsrådet rikta uppmärksamheten på beskattningen av fysiska personer och de ojämnheter som lagstiftningen och rättspraxis därvid föranleder. Huvuddelen av seminariematerialet presenteras i denna skrift. Utanför skriften har dock lämnats prof. Sven-Olof Lodins presentation av den progressiva utgiftsskatten, som ingår i SOU 1976:62.

Forskningsrådet vill här ta tillfället i akt att tacka rapportörerna och övriga deltagare, som välvilligt lämnat bidrag till denna bok.

Helsingfors i januari 1977

Edward Andersson
forskningsrådets ordförande

Mogens Eggert Møller

Dansk nationalrapport

A Indledning – Aktualisering.

Det storpralende forbrug, den demonstrative sparsommelighed, den veltalende provokatør

1 *Provokatøren*

Den tillidskrise, der påstås at råde mellem store dele af de danske vælgere og de traditionelle politikere, og som bl. a. har ført til, at et protestparti som Fremskridtspartiet er blevet Folketingets trediestørste, skyldes ikke korrupsion eller magtmisbrug, men en tilsyneladende magtesløshed hos regering og Folketing overfor de fundamentale økonomiske problemer og da navnlig det offentliges udgifter og indtægter.

Protestpartiet kan ikke alene notere sig en forbløffende og stabil fremgang. Det har tillige spredt panik og rædsel i flertallet af de øvrige utallige partier, vi har repræsenteret i Folketinget for øjeblikket.

Protestpartiet vender sig med så voldsom styrke (og vælgerfremgang) ikke alene mod udgifternes og dermed skatternes højde, men også mod skatternes nærmere indretning. Mogens Glistrup – og dermed Fremskridtspartiet – vil simpelthen have indkomstskatten totalt afviklet over en vis årrække. I 1970 (i afhandlingen "Den skatteretlige og/eller skat-tepolitiske vurderingskrise" i festskrift til Jan Kobbernagel) sluttede jeg lidt bombastisk: "Og ungdomsoprøret vil da blive afløst af "de gamles skatteoprør"". I januar 1971 fik Glistrup sin TV-debut, og dermed var oprøret begyndt.

At indkomstskatten muligvis er for høj har mange politikere fattet. Indkomstskatten til staten er derfor også i den senere tid blevet sænket et par gange (til gengæld er den gennemsnitligt steget til kommunen).

At indkomstskatten muligvis "rammer ved siden af" i sin nuværende udformning og administration aner de fleste politikere vel, omend dunkelt. De seneste års korrektioner har dog desværre været relativt få og små. Nu sidder der imidlertid en kommission med et vældigt bredt kommissorium. Den ønskes al muligt held og dertil grundigt studium af Sven-Olof Lodin's friske betænkning om direkte forbrugsskat. Så dybt bør man også efter min mening grave. Så alvorligt og fundamentalt er vores problem: *Beskattet Indtægt, Forbrug og Skatteevne. – Harmoni eller Dissonans?*

Provokatøren og oprøreren Mogens Glistrup vil formentlig afvise enhver, selv nok så radikal ændring af indkomstskatten som håbløs. Det store problem ved den direkte forbrugsskat (og vel også ved foretagende-beskatningen) er jo da efter manges opfattelse også netop, om de overhovedet kan administreres. En del nisser (tomtar) flytter jo med over, og nye kommer måske til.

Det er min opgave ifølge den aftalte arbejdsdeling at beskrive de gamle nisser og overlade de nye nisser til de senere indledere.

For at lette forståelsen af dansk skatteret og navnlig dens svagheder kan det være nyttigt med visse historiske antydninger nu og i næste kapitel.

2 Den demonstrative sparsommelighed

Man sagde spøgefuldt om Danmarks grand old man indenfor erhvervslivet, *A. P. Møller*, at han spiste sin havregrød på hotel d'Angleterre, og lige så spøgefuldt kaldte man de erhvervsvenlige afskrivningsregler m. v. for "A. P. Møller-reglerne". Så var de nemme at huske. A. P. Møller var nemlig en mand, der reinvesterede i den helt store skala. Han skabte så at sige et imperium af arbejdspladser. Yderligere havde han som antydning en ganske puritansk indstilling. Intet under, at han var dybt respekteret i alle kredse, ikke mindst blandt politikerne. Han kom til at stå som forklarende symbol på den *erhvervsvenlige lovgivning*. Det var de gode 50'ere med bl. a. afskrivningsloven af 1957 med tilhørende tilsvarende liberal investeringsfondslov.

3 Det storpralende forbrug

Det i Danmark velkendte eksempel er en anden erhvervsfyrste, *Simon Spies*, som bl. a. havde for vane at lade sig transportere rundt i store luksusvogne. Det medførte en ændring af afskrivningsloven (§ 6 A), således at luksusandelen blev afskåret fra afskrivning. Det kan man roligt kalde en bagatel uden større provenuemæssig betydning, men bagatellen er symptomatisk for de nye *vindretninger (lovændringen er fra 1968)*. Man vender sig nu mot "misbrug af skatteprivilegier". Det faste punkt på dagsordenen bliver de "skattefrie millionærer", de såkaldte "Nul-Skatteydere", hvor Spies' advokat, Glistrup, har provokeret med sit personlige eksempel.

Den erhvervsvenlige intervention ved udhulning af beregningsgrundlaget tørner mod skatteevnefølelsen. Problemet har som nævnt næppe den store provenuemæssige interesse, men derimod den allerstørste psykologiske og dermed politiske betydning.

Folketingets ambivalens viser sig tydeligt ved at man for nylig, og endda ganske kort tid efter indførelsen af ligningslovens § 28, har vedtaget midlertidige investeringsfremmende love om såkaldte investeringsfradrag (udover anskaffelsessummen) og om ekstraordinær afskrivning. Investeringsfradraget kan ikke beskæres eller annulleres efter ligningslovens § 28. Den ekstraordinære afskrivning kan.

Selve ligningslovens § 28 og "Betænkning om Nul-Indtægternes Beskatning" vil Jens Rosman tage sig af.

B Historisk baggrund

1 Anskuelsesmåde og begrebsbestemmelse

Dansk skatterets udvikling vil i dette kapitel blive belyst ved at undersøge de subjektiverende (personaliserende) tendenser overfor de objektiverende (genstandsbestemte eller mere korrekt: non-personaliserende) tendenser indenfor indkomstskatteretten. Beslægtet hermed er de af bl. a. Fritz Neumark anvendte termer: syntetiske (gående på helhed og integration) contra analytiske (gående på dele og desintegration) tendenser.

Valget af disse hjælpebegreber skyldes dette seminars interesse for det måske lidt vage og upræcise skatteevnebegreb. I et forsøg på at nuancere og præcisere bare lidt mere vil jeg *vælge* at mene, at det *subjektiverende og syntetiske* indebærer en tilnærmelse til skatteevnen, og at det objektiverende og analytiske tilsvarende indebærer en fjernelse fra skatteevnen. Men jeg må indrømme, at det er og bliver et *valg*.

Pointen skulle da være den, at en af grundene til, at det er gået så galt, er, at dansk

indkomstsatteret på mange punkter bevæger sig i objektivierende, analytisk retning og derved fjerner sig fra retfærdighedsidealet: skatteevnen. Det er en udvikling, der især har fundet sted under og efter 2. verdenskrig.

2 Forløbet

a) Det skelsættende år i dansk skatteret er 1903. Parlamentarismen blev indført 1901. En af de første konsekvenser blev skattereformen – 2 år senere – med indførelsen af en indkomst- og formueskat og ejendomsskatter *efter bedste præjisiske forbillede*. Og indkomstbegrebet var da også nærmest en tilpasset og suppleret variant af det velkendte *tyske kildeindkomstbegreb*, hvor a-periodiske indtægter og udgifter – meget groft set – blev holdt udenfor beregningsgrundlaget, og hvor man – stadigvæk *meget* groft set – koncentrerede sig om det regelmæssige afkast fra en varig erhvervskilde (+ en del småtterier).

Det var et globalt indkomstbegreb med hovedvægten på domicilprincippet. Der var kun begrænset skattepligt for indtægter fra fast ejendom og fast driftssted. *Domicilprincippet dominans* må vel nærmest indebære en subjektivierende tendens.

For så vidt angår *beregningsgrundlaget* var der tale om dels en subjektivisering dels en objektivisering varierende med sammenligningsgrundlaget. Vi havde nemlig to vidt forskellige slags indkomstkattesystemer før 1903: dels et "Ertragssteuersystem" (delindkomstskatter af afkastningsskattekarakter på bl. a. landbrug, bynæring og bygninger) dels den såkaldte "formue- og lejlighedsskat", hvor beregningsgrundlaget var den konkret skønnede totale skatteevne, og hvor skønnet blev udøvet af valgte kommunale tillidsmænd.

Af de 2 forløbere fik den stærkt personaliserende (og rent kommunale) *formue- og lejlighedsskat betydning også efter 1903*, idet de just nævnte kommunale tillidsmænd også kom til at danne rygraden i indkomst- og formueskatteadministrationen (selvom provenuet både gik til kommunen og staten). Langt ind i vort århundrede administrerede de – navnlig på landet – i den grad i den gamle skatteforms ånd, at det var svært at se forskellen. På den måde blev den nye indkomstskat i lange tider langt mere subjektivierende end den så ud til. Den individuelle levestandard og da navnlig forbruget, vurderet af det lokale demokratiske lægmandsskøn, forblev det centrale.

Med senere tiders centralisering, urbanisering og komplicering af det økonomiske og politiske liv trådte den abstrakte *regeldifferentiering* mere og mere i stedet for det konkrete livsnære skøn. Denne form for fremmedgørelse kan være slem nok i sig selv, men værre er det, at regeldifferentieringsteknikken muliggør *particularisme* og "*snedvridning*", en mulighed der er blevet udnyttet i uhyggelig grad til pleje af særinteresser og i et forsøg på at styre økonomien og samfundet i øvrigt netop ad denne vej.

b) Men der kan dog også peges på *opmuntrende subjektivierende tendenser*. Svagheden ved kildeindkomstbegrebet fra 1903 – dette at man bortså fra aperiodiske indtægter og udgifter – blev mere påfaldende med krig og inflation. Allerede i 1939 fik vi den såkaldte ligningslov, der indledte en periode med udvidelse af indkomstbegrebet. I 1958 fik vi den første lov om *særlig indkomstskat*, der mere systematisk og efterhånden inddrog akkumuleret indkomst, kapitalvinding, genvundne afskrivninger o. s. v. Der var dels tale om noget subjektivierende og syntetisk, idet den omfattende totalitet blev tendensen, dels tale om noget objektivierende og analytisk, idet særlig indkomstskat blev udskrevet som en proportional særskat først med 30 %, senere med 40 % og nu med 50 %, og idet kapitalvindingen ved salg af fast ejendom i realiteten nu beskattes med 75 %, men til gengæld kun af en del avancen (idet anskaffelsessummen reguleres opad og den herefter beregnede avance reguleres nedad efter udviklede regler, der ændres i det uendelige). Kapitalvinding ved salg af *parcelhus* (egen villa) beskattes med få og små undtagelser slet ikke.

Særlig indkomstskat har et basisfradrag på 6 000 kr. Ved salg af *aktier* indrømmes der ifølge helt nye regler et yderligere fradrag på 5 % av nettofortjenesten, dog højst 4 000 kr. Ved salg af goodwill indrømmes der et særligt fradrag på fra 10 til 35 %, varierende med ejertiden, dog højst 75 000 kr.

c) Mens der som nævnt er sket en betydelig udvidelse af indkomstbegrebet i retning af at beskatte aperiodiske indtægter, kan man *ikke sige, at der er sket en tilsvarende systematisk udvidelse af omkostningsbegrebet*. Man nægter stadigvæk fradrag for en række aperiodiske erhversmæssige udgifter (nemlig visse såkaldte anlægs- og forbedringsudgifter).

Nok er der altså indtruffet en væsentlig subjektivering eller personalisering ved at gøre indkomstopfattelsen mere omfattende, *men* det er dels sket med vaklende balance mellem indtægter og udgifter, dels sket med særbehandling af visse typer af indtægter, altså med objektivering eller analytisk tendens, hvorved vi fjerner os fra skatteevnen (skønt politikerne sandsynligvis i flere tilfælde har stræbt imod en vis, omend camoufleret progression – *den lille mands skattefiduser*). Ud fra en skatteevnevurdering må der altså blive tale om en bejstring med forbehold.

d) I 1961 blev der vedtaget en *selskabsskatte*lov med dobbeltbeskatning af udbyttet og med en relativt lav effektiv beskatningsprocent, nu 37 %.

Dobbeltbeskatningen og den lave beskatningsprocent giver hver sin form for særbehandling og snedvridning (analytisk tendens). Regeringen har derfor også for nylig (18/5 1976) efter en slags aftale med sine forligspartnere fremsat *lovforslag om* indførelse af en modest *skattegodtgørelse (avoir fiscal)* på 15 % af det udloddede beløb, hvilket sværer til ca. 25 % af den skat, selskabet har betalt af det udloddede overskud. Denne procent kan jo forhøjes (Bruxelles' direktivudkast – oversendt fra Kommissionen til Ministerrådet sidste år – foreslår halv *avoir fiscal*). Bliver *avoir fiscal* forhøjet, bliver selskabsbeskatningsprocenten det sikkert også (hvilket vil være i overensstemmelse med direktivudkastets forslag om en harmoniseret skattesats på ca. 50 %).

I takt med indførelsen af et skattegodtgørelsessystem og med stigende skattegodtgørelsesprocent og selskabsskatteprocent, vil totalbeskatningen blive subjektiveret, hvorved vi i dette tilfælde både skulle *nærme os skatteevnen og skatneutraliteten* (i valg af virksomhedsform indenfor EF). Men der bliver formentlig kun tale om en gradvis tilnærmelse, der nok vil tage sin tid. Til gengæld får vi en *europæisk ordning* og ikke noget der som foretagendebeskatningen (Betriebssteuer) kan karakteriseres som forladt tysk teori. Men måske var det med urette, at den tyske idé blev opgivet?

En direkte forbrugsskat skulle kunne forliges med et skattegodtgørelsessystem (fuld skattegodtgørelse giver jo en slags tilnærmelse til ophævelse af selskabsbeskatningen). Nå, men så langt er de eurokrisiske fiscalister endnu ikke kommet, end ikke i deres vildeste fantasi.

Overgang til et *skattegodtgørelsessystem* medfører, når systemet er indarbejdet i dobbeltbeskatningssaftalerne, en *renæssance for det ellers vigende domicilprincip*. Ved indførelsen af kildeskattereformen i 1970 blev den begrænsede skattepligt nemlig udvidet betydeligt, navnlig for arbejdsindtægter og aktieudbytte (analytisk eller objektiverende tendens). De stakkels fremmedarbejdere måtte man efterfølgende indrømme personfradrag alligevel; og begrænset skattepligt for aktieudbytte vil i det lange løb komme til at stride mod skattegodtgørelsessystemets idé, som jo netop indebærer en tendens til personalisering (omdannelse til et personskatteproblem) og dermed til domicilbeskatning. Lad os blot håbe, at den danske skatteyder bliver så oplyst, at han kan gennemskue den subjektiverende tendens henimod skatteevnen. Den franske var det jo ikke i tilfældet Chaban Delmaz.

Sagkyndige mener, at godtgørelsessystemet medfører omfattende og *besværlig administration*. Kombineres det med direkte forbrugsskat, bliver den administrative byrde næppe mindre. Det kan måske ligefrem komme til at knibe med skattens og navnlig skatteevnens

transparens. Og så er vi jo lige vidt. P.S.: Lovforslaget er nu vedtaget (i august).

e) Endnu et område er så præget af historie, at det bør nævnes allerede i dette kapitel: *parcelhusskatteprivilegierne* (skattereglerne om egen bolig). I de første mange år efter 1903 var det ikke noget problem. Lejeværdien skulle indtægtsføres med 6 % af ejendomsværdien. De 6 % svarede til den daværende markedsrente. Indtægtsføring med markedsrenten som udgangspunkt giver skattnneutralitet ved kapitalplacering og tillige det bedste billede af den relative skatteevne. Nu nærmer renten på det lange kapitalmarked sig de 16 %, og samtidig ansættes lejeværdien til 2 %, respektive 2 3/4 % (varierende med anskaffelsestidspunktet) af ejendomsværdien (suppleret med visse tillæg stigende fra 1975–1977, knapt nok svarende til prisstigningen på ejendommene) og med 5 % af den del, der overstiger 600 000 (i forhøjet ejendomsværdi). Samtidig er der stadig fuld fradragsret for renterne. Navnlig nyerhvervede ejendomme udviser herefter betydelige "*kunstige*", *underskud*. De *fiskale subsidier* må vistnok regnes i milliarder og tillige som benzin på inflationsbålet. Denne skævhed begyndte under 2. verdenskrig, hvor der blev indført et huslejestop, der smittede af på lejeværdien i egen bolig. Siden har boligmarkedet været af lave, og de een gang skabte privilegier støttes af den kendsgerning, at over halvdelen af Danmarks befolkning bor i egne boliger. Det skal atter nævnes, at egne boliger (bortset fra landbrugsejendomme) i realiteten er *fritaget for kapitalvindingsskat*. Den nuværende skatteminister er sterkt interesseret i en løsning. Men han har på dette punkt næppe magt som han har agt. Ja, hvem ved? –!

Her er altså atter et eksempel, der viser, at *indkomstkatten er ved at falde fra hinanden* i analytiske eller objektiverende udviklingstendenser. Og her er formentlig et eksempel på et problem, der som nissen flytter med over i den direkte forbrugsskat.

f) Jeg kan ikke afslutte det historiske kapitel uden at nævne en *yderligere klassedeling* i dansk indkomstkatteret, nemlig klassedelingen *mellem lønmodtagere og selvstændigt erhvervsdrivende*. Den *selvstændige kan i et vist større omfang opnå levestandard via et relativt liberale omkostningsbegreb*. Den selvstændige er vanskeligere at *kontrollere*. Den selvstændige kan lettere får *skattecredit* dels som B-skatteyder dels via periodiceringsreglerne. De selvstændige og de de øvrige besiddende kan *skattefrit belåne* kapitalvindingen. De selvstændige, parcelhusejere og de øvrige besiddende "*klarer sig*". Intet under, at mange betragter progressionen som et slag i luften eller i det mindste som vilkårlig og hyklerisk, intet under, at de anser skateevnen for invalideret.

Jeg har tidligere berørt *den lille mands legalt beskyttede skattefiduser* (parcelhuse, aktier, goodwill, lotteribeskatning på 15 % o. s. v.). De kan selvfølgelig virke som plaster på såret, men nogen idealløsning er det næppe. Det medfører blot *yderligere particularisme og desintegration af indkomstkatten*.

C Generalrapportørens øvrige spørgsmål

1 *Naturalindkomst i snævrere forstand*

I forhold til den fundamentale problemstilling: *Beskattet Indtægt, Forbrug og Skatteevne*, kan de danske vurderingskriterier for naturalindkomst virke lidt tilfældige:

a) *Landmandens forbrug af egne produkter* skal indtægtsføres til "*staldørsprisen*" (bondens salgspris, incl. eget arbejde og avance, en afkastningstankegang); *købmandens* (og i det hele "*bynæringsdrivendes*") forbrug af egne varer skal indtægtsføres til *anskaffelsesprisen* (eller *fremstillingsprisen*) (en korrektion af varelagerregnskabet i overensstemmelse med den lidt haltende doktrin om, at sparet udgift (eget arbejde + avance) ikke er indkomst); *forbrug af "driftsmidler"* skal indtægtsføres til *værdien i handel og vandel på overførelsestidspunktet*"

(afskrivningslovens § 32, stk. 4).

Det rette relative skatteevnekriterium turde være det svenske "ortens pris" (købers forbrugsindkøbspris jvf. just nævnte "værdien i handel og vandel").

De danske vurderingskriterier synes, som allerede nævnt, og symptomatisk nok, at vise tilblivelsens tilfældighed – så langt fra den systematiske gennemarbejdelse og vurdering!

De erhvervsdrivende skal indtægsføre forbrug af egne produkter i overensstemmelse med visse *standardskøn*.

b) *Lønmodtagere* skal tilsvarende indtægsføre "normalværdien af kost og logi". Hvis lønmodtagerne får billige måltider og rabat på forhandlede varer, regnes den herved sparede udgift ikke som indkomst. Frirejser skal indtægsføres og ligeledes helt gratis måltider, omend til en elskværdig vurdering. Ifølge ligningslovens § 7 s. er naturalydelser og kostpenge, der ydes værnepligtige helt skattefri. For andet militært personel, der modtages frit kvarter, ansættes værdien heraf til kr. 70 pr. måned. Endnu et elskværdigt skøn!

Ved lønarbejde i udlandet friholdes kost og logi fra beskatning efter en slags omkostningstankegang ("merudgifter"). Det er et af mange eksempler på lempelig beskatning af "påtvunget forbrug" eller forbrug som led i indtjeningen eller forbrug som opfyldelse af betingelse for modtagelse af formålsbundne ydelser.

Bil til rådighed beskattes efter et *standardskøn*. Bolig til rådighed vurderes normalt objektivt. En berømt højesteretsdom om en viceværtsbolig accepterer dog en lavere, subjektiv værdi. For en del var viceværtsens bolig påtvunget forbrug. Forbrugslikviditeten (eller – valgfriheden) var nedsat.

c) Det største problem ved forbrug af egne varer og modtagelse af naturalier er imidlertid ikke vurderingen, men *kontrollen*. Bytte uden om regnskabet, den ene tjeneste er den anden værd, "do ut des" udenom skattevæsenet florerer vist nok mere end nogensinde.

Modtagelse af repræsentative ydelser er vel i princippet skattefrit, men udvekslingen af disse repræsentative ydelser kan nemt få et sådant omfang, at det grænser til det utroværdige, at det altså således bliver et kontrolproblem. F. eks. er det blevet almindeligt, at storleverandører inviterer kunder (detaillister) på luxuriøse udenlandsrejser, hvor der ganske vist er indlagt en (kortvarig) demonstration af varer, men hvor hovedformålet ikke er til at tage fejl af. Sådanne rejser kommer aldrig til at figurere i detaillistens regnskab, og det kan han næppe uden videre straffes for.

Der er vel i det store og hele – på grund af den lave opdagelsesprocent – tale om en nogenlunde risikofri fiskalt motiveret tilbagevenden til naturaløkonomien.

d) *Selvbyggere* bliver beskattet af eget arbejde og det såkaldte mestersalær, hvis de vel at mærke er bygningshåndværkere. Her ser vi tydeligt afkastningstankegangens påvirkning af kildeindkomstbegrebet. Skatteevnekriteriet skulle selvfølgelig føre til beskatning af eget arbejde for alle selvbyggere.

e) Hvis en *lejer forbedrer det lejede*, kan der blive tale om beskatning af den naturalindkomst, der således tilflyder ejeren, for så vidt der overhovedet foreligger en fordel for ejeren udover opsigelsesfristen. Dette forekommer at være en ren og naturlig skatteevnebetragtning.

f) Emnet naturalindkomst er udtømmeligt. Begrænsningens kunst tilsvarende vanskelig. Lad mig blot nævne yderligere et par eksempler: Ifølge statsskatteloven (den fra 1903) § 4, b, skal vederlagsfri benyttelse af andres rørlige eller urørlige gods (en meget romanistisk terminologi) beskattes. Det sker selvfølgelig kun undtagelsesvis (om ikke andet, så af kontrolmæssige grunde) – og da navnlig ved friboliger.

g) Ifølge cirkulære fra statens ligningsdirektorat (det nuværende statsskattedirektorat) af 16/12 1971 skal *præmiering af amatørsportsfolk* beskattes efter det, man måske mest ramende kunne kalde "*forbrugslikviditetsgraden*". Pokaler og værdien af frirejser (herunder

forplejning) til turneringer m. v. friholdes. Kontanter, gavekort o. lign. beskattes fuldt ud. Præmier i form af varer skal som hovedregel indkomstbeskattes. Derefter kommer et længere afsnit om fradrag, og der slutes ganske karakteristisk for hele hobbyzonen: "Det bemærkes, at i tilfælde, hvor fradragsbeløbene overstiger præmieerhvervelsen, vil det således opgjorte underskud ikke kunne fradrages ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst". I det omfang vi fjerner os fra de traditionelle indkomstkilder, indtræder der altså en vis risiko for asymmetri. De fleste *lystgårde* klarer sig således, bare de drives så nogenlunde traditionelt fagligt (ved siden af fornøjelsen eller lysten). For en dansker er lystgårde iøvrigt så interessante, at de nemt kunne være hovedemne (kildeindkomstdoktrinen overfor det psykiske indkomstbegreb).

h) Men lad mig hellere slutte dette afsnit af med professor Kleinwächters berømte "Flügeladjutant Eksempel" (fra "Das Einkommen und seine Verteilung" fra 1896). Den præjiske konges personlige adjutant sammenlignes med adjudanten på kasernen eller ved fronten: Kongens adjutant får udsøgt mad og drikke ved taflet. Han bor ekstravagant i kongens slot, deltager i kongens fornøjelser i teater, på jagt, på rejser, kort sagt adjudanten har en fyrstelig levestandard, men hans kontante løn er ikke større end kaserneadjutantens, hvis naturalindkomst iøvrigt er beskeden. Hvordan skal man nu vurdere den kongelige adjutants skattepligtige indkomst, når man tilføjer, at han betragter alt dette fyrstelige "Wein, Weib und Gesang" som "eine lästige Amtspflicht"?-! Her hjælper end ikke det psykiske indkomstbegreb. Allerede bevisnøden er stor. Kleinwächter tager den konsekvens at fraråde indkomsten som skatteretligt beregningsgrundlag. Så let er det desværre heller ikke, i hvert fald ikke i 1976. Der er jo sket en del siden 1896, mere end Mogens Glistrup vil godtage, ganske vist! –

Både de lege lata og de lege ferenda kan der altså således selv hos besindige mænd herske tvivl om, hvilke naturalfordele, der skal medregnes til indkomsten (eks. tjenesteydelser til egen fordel), hvordan de skal vurderes (eks. påtvunget forbrug med vekslende forbrugslivlighedsgrad) og hvordan de kan/skal kontrolleres (eks. bytte, do ut des).

2 Naturalindkomst i videre forstand. Afgrænsningen driftsomkostninger – privat forbrug og modtagelse af formålsbundne ydelser

a) Nævnte afgrænsning er så vanskelig allerede de lege lata, at der i dansk ret er næsten lige så mange meninger, som der er akademiske forfattere. Ja, selv håndbøgerne viser variationer. Når der er så mange meninger, skyldes det bl. a., at udtrykkene i lovtjekster, juridicel og administrativ praksis ofte er så tilpas vage, at de kan bruges til hvad som helst. For at få et "sandt billede" må man da referere og analysere en svulmende kasuistik og endda stadig riksikere usikkerhed i abstraktionen. Med så stor usikkerhed i retskilderne er det uundgåeligt, at de retspolitiske vurderinger iblandt – bevidst eller ubevidst – får en sådan styrke, at det bliver vanskeligt at opretholde sondringen de lege lata – de lege ferenda.

Af de vage kriterier skal nævnes statsskattelovens § 6 a, der definerer driftsomkostninger som "... de udgifter, som i årets løb er anvendt til at erhverve, sikre og vedligeholde indkomsten, derunder ordinære afskrivninger" (en direkte oversættelse af den tilsvarende præjiske bestemmelse), og ligningslovens § 9, stk. 1: "Ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst for lønmodtagere fradrages udgifter i forbindelse med udførelsen af det indtægtsgivende arbejde". Rundt omkring (og navnlig i praksis), hvor afgrænsningen overfor privatforbruget er akut, bruges støttekriterier som "nødvendig" og "normal". Nogle (af de tilstedeværende) tager disse støttekriterier alvorligt, andre (af de tilstedeværende) bort-

fortolker dem o. s. v.

Een ting – og for denne rapport en central ting – kan der måske opnås et minimum af enighed om, nemlig dette, at virkningerne af retspraksis bl. a. har været, at de selvstændige har større mulighed for "*living-standard at the expense account*" end lønmodtagerne. Dette er et allerede tidligere omtalt eksempel på particularisme, som måske oven i købet har større psykologisk end provenuemæssig betydning (som vi også har set det før).

Man behøver blot at nævne udgifter til rejser og repræsentation for at vække lønmodtagernes slet dulgte misundelse. *Den bevistekniske argumentation overfor lønmodtagere* kan f. eks. lyde sådan: "Havde repræsentationsudgiften været nødvendig, havde arbejdsgiveren sikkert betalt den". At ræsonnementet er en grov forenkling skal indrømmes, men det findes, og det er oven i købet dominerende ved behandlingen af lønmodtageres driftsudgifter (lige bortset fra udgifter til faglitteratur, hvor der er indtrådt en liberalisering omkring 60'ernes begyndelse).

Eksemplet repræsentation er også valgt, fordi der er så stor indbyrdes forskel mellem de nordiske lande. Sandsynligheden for en dansk stramning under indtryk af for eks. svensk ret er vanskelig at vurdere. I *Merværdiafgiftslovens parallelle bestemmelse* (§ 16, 3, e) nægtes der fradrag for indgående afgift for repræsentation og gaver. Denne bestemmelse er inspireret fra Bruxelles. EF-harmonisering har åbenbart været mere bydende end en intern dansk, for slet ikke at tale om en nordisk.

Merværdiafgiftslovens § 16, 3 f og g nægter iøvrigt også fradrag for "Hotelophold" og "Anskaffelse og drift af personmotorkøretøjer, der er indrettet til befording af ikke mere end 10 personer". Det er måske den vej, vinden blæser. De indirekte skatters administratorer – tolderne – har i høj grad sans for den administrative forenkling, og de har langt større indflydelse på lovgivningen end deres kolleger i den direkte skatsektor, hvor politikerne blander sig utroligt, selv i de mindste detaljer, hvad der normalt fører til alt andet end forenkling.

b) *Problemstillingen modtagelse af formålsbundne ydelser* skal illustreres med 2 eksempler: legater til studierejser og videnskabelige arbejder.

Hvis en student rejser til udlandet for at studere dér, eller en videnskabsmand afholder udgifter til ikke-erhvervmæssig forskning, er der ikke fradragsret. Studentens udgifter anses for anlægsudgifter, og videnskabsmandens som tilhørende den private sfære. Legaterne til disse formål er derimod i vid udstrækning skattefrie. "Legatmodtageren (vor student) er herefter kun indkomstskattepligtig af et beløb svarende til hans faktiske forbrug under opholdet beregnet efter priserne på hjemstedet samt af den del af legatet, der måtte være anvendt til andet formål end til dækning af de ovennævnte med rejsen og opholdet forbundne udgifter, eller er i behold ved rejsens afslutning".

Det såkaldte sparede hjemmeforbrug skal kun indtægtsføres med et beskedent beløb pr. dag.

"Legater, der ydes til videnskabelige arbejder, er indkomstskattefrie i det omfang, i hvilket de medgår til dækning af de af det pågældende videnskabelige arbejde nødvendiggjorte særlige udgifter, som ikke modsvares af værdien af derved erhvervede salgbare aktiver".

Her bliver skatten endnu mindre.

Hjemmelen er den administrative praksis, som statskattedirektoratet og ligningsrådet i forening skaber i form af de såkaldte *vejledende anvisninger* der ifølge landsskatteretslovens § 3, 1, sidste punktum, er bindende for de lignende myndigheder. Disse anvisninger spiller en særlig stor rolle for hele området: naturalindkomst (både i snævrere og videre forstand), og behandlingen af de ovennævnte legater er typisk for holdningen til modtagelse af formålsbundne ydelser i bred almindelighed. Typisk er også inkongruensen med (fradragsnægtelsen af) de direkte udgifter (uden extern formålsbinding eller – betingelse). Rimelighed i den ene ende giver urimelighed i den anden!

3 Periodiseringsreglerne

De almindelige regler om skatteretlig datering af indtægter og udgifter kan næppe have den store interesse for netop denne rapport. For fuldstændighedens skyld omtales de, men til gengæld meget kort. Det helt dominerende kriterium er endelig retserhvervelse (*stiftelseskriteriet*). Forfaldstidspunktet bruges navnlig ved renter. Kontantprincippet gælder især for lønmodtagere (altså udbetaling af løn og bortset fra tantieme og feriepenge). Endelig kan det i visse tilfælde forekomme, at indtægter og udgifter fordeles på de perioder, de vedrører (det funktionelle kriterium). Disse kriterier kan ikke (i større omfang) bruges til opnåelse af skattecredit. Det kan derimod reglerne om *afskrivning, nedskrivning og henlæggelser*.

Forsåvidt angår maskiner, inventar og skibe kan der årligt afskrives op til 30 % af saldoen (hertil kommer de midlertidige regler om yderligere op til 15 % i ekstraordinær afskrivning på maskiner). Der er også adgang til degressiv afskrivning på bygninger. Den vigtigste regel indrømmer indtil 6 % de første 10 år og derefter indtil 2 % årlig.

Adgangen til *forskudsafskrivninger* er nok noget særligt dansk. Forsåvidt angår maskiner og bygninger kan der afskrives op til 30 % af det beløb, der overstiger 700 000 kr. på bestilte eller planlagte investeringer, i indtil 4 år før leveringen af maskinerne eller fuldførelsen af bygningerne. På skibe kan der forskudsafskrives 30 % af den aftalte byggesum. For begge regelsæt gælder, at der i det enkelte indkomstår højst kan forskudsafskrives 15 %. På *varelagre* kan der nedskrives op til 30 % på enten anskaffelsespris eller (valgfrit) dagspris.

Erhvervsdrivende kan henlægge 25 % af årets overskud (opgjort på særlig måde) til *investeringsfunds*, der kan benyttes så at sige frit de følgende 12 år. Lønmodtagere kan henlægge op til 20 % af årets nettolønindtægt til særlige *etableringskonti*.

Ifølge midlertidig lovgivning om *investeringsfradrag* kan der udover anskaffessummen fradrages i alt 10 % for bygninger og 20 % for maskiner. På nærværende tidspunkt ser det ud, som den midlertidige lovgivning bliver forlænget.

Investeringsfradraget er ren foræring. Skattecreditten ved udnyttelse af de liberale afskrivningsregler m. v. bliver definitivt under konstant ekspansion.

4 Udlandsfradraget

Ifølge selskabsbeskatningslovens § 17, 2, kan et aktieselskab og et anpartsselskab regne med, at halvdelen af den indkomst, der hidrører fra virksomhed i udlandet, er skattefri. Derudover lempes der fuldt ud efter reglerne til undgåelse af international dobbeltbeskatning. Der er et eklatant eksempel på particularisme og snedvridning af den internationale handel, der næppe kan være i overensstemmelse med Rom-traktatens ånd.

5 International allokering af indtægter og udgifter

Ifølge selskabsbeskatningslovens § 12 kan skattemyndighederne gribe korrigerende ind overfor over- og underfakturering o. s. v. mellem udenlandsk dominerende virksomheder og danske datterselskaber eller filialer. Vi har hjemmelen, men det er jo ikke det samme som at have mandskabet.

6 Selskaber

Kommanditselskaber har længe (fra 1962) været dansk skatterets enfant terrible både forsåvidt angår integration af løn og underskud fra næring og forsåvidt angår konvertering fra nutidig almindelig skattepligtig indkomst til fremtidig særlig indkomst (kapitalvinding). Problemerne er da også blevet angrebet dels gennem en skærpende af lovgivningen dels gennem en skær-

pelse af retspraksis. Først skal jeg kort beskrive den oprindelige retstilstand, derefter de ny tilkomne "modregler".

I kommanditselskaber, partrederier og interessentskaber er det de individuelle deltagere, der er skattepligtige. Nævnte selskaber har ingen selvstændig skattepligt. Overskud allokeres umiddelbart til de fysiske personer.

Dette var en nydannelse for så vidt angår kommanditselskaber ved selskabsbeskatningslovens ikrafttræden den 1/4 1962. Man kunne nu kombinere fordelene ved kommanditistens begrænsede hæftelse med "fradragsskatten" (deltagelse i det betydelige afskrivningsbestemte [og ikke mindst forskudsafskrivningsbestemte] underskud). Og man gjorde det i stor skala! Når kommanditisten ikke længere kunne få fradrag for underskud, solgte han sin andel og kunne nøjes med en særlig indkomstskat, der oprindeligt var 30 % proportionalt.

Man satte ind med følgende modregler: Den særlige indkomstskat forhøjedes gradvist til 50 %. Afhændelse af skibe eller skibsanparten skulle nu beskattes med den progressive almindelige indkomstskat, hvis der handlede inden 5 år fra anskaffelsestidspunktet. Ifølge en landsskatteretskendelse af 7/1 1974 kan kommanditister ikke længere fradrage underskud, der går ud over deres hæftelse som kommanditister.

Interessenter og partrederer kan stadig boltre sig, men de har jo ikke fordelene ved den begrænsede hæftelse.

Den fuldstændige skatteflugt: Først omdannes den blomstrende personligt drevne virksomhed til et aktieselskab relativt skattebilligt, idet de latente reserver, der hidrører fra kraftige nedskrivninger og afskrivninger i stort omfang kan overføres til aktieselskabet uden mellemkommende realisationsbeskatning. *Dernæst flytter hovedaktionæren* til et land eller en kanton, hvor der vel er almindelig indkomstskat, men ingen beskatning ved salg af aktier. Der skal selvfølgelig være tale om et effektivt og realistisk domicilskifte til et land, hvis beskatningssystem Danmark anerkender for eksempel ved en dobbeltbeskatningsoverenskomst (f. eks. Schweiz og Spanien). *Dernæst sælges aktierne* skattefrit (Danmark har ingen begrænset skattepligt ved aktiesalg – altså subjektiv skattefrihed), og tilflytterlandet skulle jo netop have objektiv skattefrihed ved aktiesalg. Det spiller ingen rolle, at salget eventuelt finder sted i Danmark til en i Danmark bosat køber. Efter nogen tid har vor danske skatteyder fået nok af den spanske sol og flytter tilbage til Danmark. Han gør det risikofrit.

For fuldsædighedens skyld skal det nævnes, at der findes en omfattende retspraksis om hovedaktionærens maskerede udbytte, men det ligger i den grad i udkanten af nærværende emne, at jeg skal undlade nærmere omtale. Hovedformålet med nævnte praksis er jo at fastholde dobbeltbeskatningen af udbytte.

7

Vi har indkomstskat til stat, kommune og amt, frivillig kirkeskat og obligatorisk folkepensionsbidrag og mere lignende, som blot er proportionale tillæg til indkomstskatten til staten. Som tidligere nævnt har vi yderligere særlig indkomstskat og selskabsskat. Indkomstbegrebet er stort set det samme i alle de nævnte tilfælde. Blot er det således, at mens indkomsten til fysiske personer er spaltet i almindelig skattepligtig indkomst (med progression til staten, proportionalitet for resten) og særlig indkomst (med proportionalitet), er indkomsten til selskaber samlet i eet fælles beregningsgrundlag (med lav proportionalitet). – Vi har ingen – endnu ikke – egentlige arbejdsgiverafgifter. Vi har kvaler nok endda med vor internationale konkurrenceevne på grund af (bl. a.) løninflationen.

8

Endelig skal jeg fremhæve "Betænkning om Forbrugsbeskatning" nr. 202 fra 1958. Første halvdel vedrører direkte forbrugsskat (utgiftsskat). Anden halvdel omhandler problemerne

omkring den generelle omsætningsskat. Det kunne se ud, som var det forfatterens oprigtige hensigt at gøre den direkte forbrugsskat afskrækkende og den generelle indirekte forbrugsskat så meget desto mere tillokkende. Det lykkedes: I 1962 fik Danmark den første almindelige omsætningsafgift. Og siden den nævnte betænkning blev offentliggjort, har det været en fast fordom hos politikere, embedsmænd med flere, at den direkte forbrugsskat ikke kunne administreres. Jeg fremhæver dette for at svenskerne ikke skal tage den danske almindelige holdning alt for alvorligt. Man kunne jo fristes til at sige, at danskerne knapt nok ger det selv eftersom de *har* kastet sig ud i ligningslovens § 28. – Where there is a will, there is a way!

Olof Olsson:

Finländsk nationalrapport

I de två första avsnitten av rapporten, Det finländska inkomst- och förmögenhetsskattesystemet i grova drag samt Inkomstbegreppen, ges en allmän beskrivning av vissa centrala delar av den finländska inkomst- och förmögenhetsskattelagstiftningen. Framställningen i dessa två avsnitt avser främst att ge en bakgrund och förklaring till framställningen i avsnitt 3 samt vissa data angående rättsläget i Finland på sådana punkter som icke berörs i avsnitt 3.

1 Det finländska inkomst- och förmögenhetsskattesystemet i grova drag¹

1.1 De aktiva skattesubjekten

Skatt på basen av inkomst uppbär i Finland staten (statsskatt), kommunerna (kommunalskatt), statskyrkornas församlingar (kyrkoskatt), folkpensionsanstalten (folkpensionsförsäkringspremie och sjukförsäkringspremie) samt ytterligare skogsvårdsföreningarna.²

Skatt på förmögenhet erläggs endast till staten (förmögenhetsskatt). Mantalskommunerna kan dessutom besluta om uppbörd av mantalsavgift.

1.2 De passiva skattesubjekten

Allmänt skattskyldiga skattesubjekt vid stats-, kommunal- och förmögenhetsbeskattningen är: a) samtliga här bosatta fysiska personer, b) inhemska dödsbon samt registrerade och rörelsedrivande öppna bolag (handelsbolag) och kommanditbolag ävensom fiskelag, vatten- och skifteslag samt vissa andra samfälligheter, samt c) inhemska samfund (d. ä. – förutom vissa offentliga samfund såsom staten, kommunerna och församlingarna – aktiebolag, andelslag, sparbanker, ömsesidiga försäkringsbolag, föreningar och stiftelser samt vissa andra med dessa jämförliga juridiska enheter). Sammanslutningarna (dvs. öppna bolag, kommanditbolag, partrederier, vissa bolag av typen enkelt bolag ävensom vissa samfälligheter exv. samfälld skogsmark) är, med undantag för ovan i punkt b nämnda registrerade och rörelsedrivande öppna bolag och kommanditbolag, icke längre separata skattesubjekt utan blott enheter för beräkning av den skattepliktiga nettoinkomst (och nettoförmögenhet resp. -gäld) som skall fördelas på delägarna i och för beskattning.

Vissa av de ovannämnda skattesubjekten är dock enligt IFL helt eller partiellt fritagna från sin skattskyldighet. Till dem hör, förutom de flesta offentligträttsliga samfunden, bl. a. de s. k. allmännyttiga samfunden, som är befriade från förmögenhetsskatt och endast erlägger statsskatt på rörelseinkomst och kommunalskatt på rörelse- och fastighetsinkomst samt sparbankerna som är befriade från förmögenhetsskatt.

Kyrkoskatt uppbärs av fysiska personer som tillhör evangelisk-luthersk eller ortodox församling samt av vid kommunalbeskattningen skattskyldiga samfund och sammanslutningar. Folkpensionsförsäkringspremie påförs arbetsföra fysiska personer i åldern 16–63 år och sjukförsäkringspremie uppbärs av arbetsföra fysiska personer under 64 års ålder.

Vid stats- och förmögenhetsbeskattningen är familjebeskattningen numera baserad på principen om särbeskattningen av förvärvsinkomst och sambeskattning av kapitalinkomst och förmögenhet. Till familjeenheten hör äkta makar resp. "makar" i vissa samvetsäktenskaps-

förhållanden samt deras barn som inte före skatteårets början fyllt 16 år. Vid de övriga formerna av inkomstbeskattning, som alla är proportionella, särbeskattas inkomsten.

1.3 Bolagsbeskattningen³

Sammanslutningars och dödsboms inkomst och förmögenhet dubbelbeskattas icke. De flesta sammanslutningar (och vissa äldre rörelsedrivande dödsbon) är såsom ovan nämnts icke självständiga skattesubjekt, utan deras nettoinkomst (men i princip icke förlust⁴) och nettoförmögenhet resp. nettogäld fördelas på delägarna i och för beskattning. Övriga sammanslutningar och dödsbon är visserligen självständiga skattesubjekt men härvid gäller istället, att delägarnas vinstandelar resp. andelar i sammanslutningens/dödsboets förmögenhet är skattefria.⁵

När det gäller aktiebolag sker en total dubbelbeskattning vid kommunal- och kyrko-beskattnig. Vid statsbeskattningen är dubbelbeskattningen lindrad genom att aktiebolagen är berättigade att avdra 40 % – i vissa fall, om bolaget är nytt eller om nytt aktiekapital tillskjutits, upptill 100 %⁶ – av skillnaden mellan utdelade dividender och uppburna skattefria dividender. Fysiska personer och dödsbon är dessutom vid statsbeskattningen berättigade att från erhållna dividender göra ett dividendinkomstavdrag om högst 500 mk. För att förhindra kedjebeskattnig gäller (med vissa undantag) vid alla former av inkomstbeskattning att dividend som inhemskt aktiebolag uppburit av annat inhemskt aktiebolag är skattefria. I reg.prop. 103/76⁷ föreslås dock att regeln ifråga om holdingbolag skall gälla blott då minst 80 % av de uppburna dividenderna vidareutdelas. – Några egentliga koncernbeskattningsregler existerar icke.

Dubbelbeskattningen av aktiebolags och andra samfunds förmögenhet är i princip eliminerad genom att de samfund, vilkas andelar utgör skattepliktig tillgång för delägarna, är befriade från förmögenhetsskatt. Vid 1976 års beskattning har man dock tillfälligt frångått denna regel och för de flesta aktiebolag och andra samfund infört dubbelbeskattnig av förmögenheten.

Andelslags inkomst dubbelbeskattas i praktiken icke då andelslagen är berättigade att från sin skattepliktiga inkomst avdra erlagda överskottsåterbärningar. I många fall kommer inte ens en fullständig enkelbeskattnig att ske emedan erhållna överskottsåterbärningar för fysiska personer ofta icke utgör skattepliktig inkomst.

1.4 Skatteskalorna

Allmänt skattskyldiga⁸ fysiska personer ävensom oskiftade dödsbon, registrerade och rörelsedrivande öppna bolag och kommanditbolag samt vissa samfälligheter (dvs. de ovan i punkterna a och b nämnda skattskyldiga) erlägger för år 1976 statsskatt⁹ och förmögenhetsskatt¹⁰ enligt följande skatteskalor:

Beskattningsbar inkomst, mk	Konstant skatteavtal vid inkomstens minimigräns, mk	Skatten i % av den del av inkomsten som överstiger minimigränsen
6 000– 8 000	20	10
8 000– 10 000	220	13
10 000– 12 000	480	16
12 000– 15 000	800	23
15 000– 20 000	1 490	28
20 000– 30 000	2 890	29
30 000– 40 000	5 790	33

Beskattningsbar inkomst, mk	Konstant skatteavtal vid inkomstens minimigräns, mk	Skatten i % av den del av inkomsten som överstiger minimigränsen
40 000– 60 000	9 090	38
60 000–100 000	16 690	44
100 000–200 000	34 290	50
200 000–	84 290	51

Beskattningsbar förmögenhet, mk	Konstant skattetal vid förmögenhetens nedre gräns, mk	Skatten i % av den del av förmögenheten som överstiger den nedre gränsen
50 000–100 000	50	0,7
100 000–200 000	400	1,2
200 000–300 000	1 600	3,8
300 000–500 000	5 400	3,9
500 000–	13 200	4,0

Samfunden (dvs. de ovan i p. c nämnda skattskyldiga) erlägger statskatt och förmögenhetsskatt enligt fasta procentsatser. Dessa är för år 1976 43 resp. 1,5. För samfund med beskattningsbar inkomst under 10 000 mk eller beskattningsbar förmögenhet under 40 000 mk är procentsatserna dock sjunkande och inkomst- resp. förmögenhetsbeskattningen följaktligen regressiv.

Vid 1975 års kommunalbeskattning varierade skatteörets pris i de olika kommunerna mellan 12,5 och 19 penni. Skatteörets pris vid kyrkobeskattningen var mellan 1 och 2 penni.

Folkpensions- och sjukförsäkringspremierna utgår med sammanlagt 3,75 % av den vid kommunalbeskattningen beskattningsbara inkomsten.

För att förhindra att inkomst- och förmögenhetsskatten överskrider den totala inkomsten, stadgas i IFL att, om i Finland bosatt fysisk persons eller inhemskt dödsbos skatter överskrider 80 % av den beskattningsbara inkomsten, skall statsskatten nedsättas. Kommunalskatten jämte kyrkoskatten samt folkpensions- och sjukförsäkringspremierna och förmögenhetsskatten skall dock alltid debiteras till fullt belopp fastän 80 %:s gränsen därmed skulle bli överskriden.

1.5 Beskattningsbar inkomst¹¹

Skattskyldigas beskattningsbara inkomst fastställs i huvudsak enligt följande:

a) Skatteårets inkomster och de till skatteåret hänförliga utgifterna för inkomstens förvärvande och bibehållande grupperas enligt förvärvskälla. Skillnaden mellan en förvärvskällas intäkter och kostnader utgör enligt IFL:s terminologi förvärvskällans (positiva eller negativa) nettoinkomst. – Såsom separat förvärvskälla anses i princip varje självständig rörelse, yrke och gårdsbruksfastighet samt annan fastighet (som inte huvudsakligen används inom den skattskyldigas rörelse eller yrke), som den skattskyldiga har. De övriga inkomstställorna (osjälvständigt arbete, kapital och tillfällig verksamhet) bildar i regel en gemensam förvärvskälla.

ba) Vid *statsbeskattningen* sammanslås nettoinkomsterna från den skattskyldigas olika förvärvskällor till ett netto, totalinkomsten vid statsbeskattningen. Underskott (som inte beror på levnadskostnader) i en förvärvskälla kvittas alltså mot överskott i en annan förvärvskälla.

bb) Vid *kommunalbeskattningen* sker icke en motsvarande sammanslagning av förvärvs-

källornas resultat, utan varje förvärvskälla beskattas i princip separat. Vid kommunalbeskattningen gäller dessutom beträffande mer än 5 år gamla rörelser och andra fastigheter än gårdsbruksfastigheter att om förvärvskällans nettoinkomst är negativ eller så ringa att den med beaktande av fastighetens eller rörelsens art och omfång icke kan godkännas såsom grund för erläggande av kommunalskatt skall förvärvskällan i regel *prövningsbeskattas*, dvs. av skattenämnden påføres en fiktiv vid kommunalbeskattningen skattepliktig nettoinkomst.

c) För att nå fram till den beskattningsbara inkomsten avdras från totalinkomsten vid statsbeskattningen resp. summan av (de positiva) nettoinkomsterna från den skattskyldigas olika förvärvskällor de i IFL och övriga författningar uppräknade allmänna och sociala avdrag, som den skattskyldiga äger tillgodoräkna sig. Dessa "avdrag från totalinkomsten" är delvis olika vid statsbeskattningen och kommunalbeskattningen. Vidare avdras under i FörlustutjL stadgade förutsättningar förlust, som under tidigare år fastställts för den skattskyldiga (eller vid kommunalbeskattningen för hans förvärvskälla). Vid ojämn inkomstfördelning mellan olika skatteår kan under vissa förutsättningar dessutom inkomstutjämning komma ifråga. – Från det enligt den progressiva skatteskalen uträknade statsskattebeloppet skall slutligen ålderdoms-, invaliditets- och barnavdrag göras. Vid kommunalbeskattningen görs motsvarande avdrag från totalinkomsten.

Den beskattningsbara inkomsten sådan den fastställts vid kommunalbeskattningen utgör grund även för kyrkobeskattningen och med ett obetydligt undantag för påförandet av folkpensions- och sjukförsäkringspremie.

2 Inkomstbegreppen

2.1 Den nugällande lagstiftningen och dess bakgrund

Kommunal inkomstskatt uppbars redan på 1800-talet. Reglerna härom ingick i F ang. kommunalförvaltning i stad 1873 och motsvarande F för landet 1898. Dessa förordningar, de s. k. kommunalskatteförordningarna, reglerade kommunalbeskattningen ända fram till början av 1975 då nugällande IFL trädde i kraft. Efter det att permanent statlig inkomstbeskattning införts 1921, kom emellertid kommunalbeskattningsreglerna, p. g. a. lagändringar och justeringar i praxis, att så småningom bli allt mer anpassade till de regler som gällde vid statsbeskattningen. Någon större betydelse för den fortsatta utvecklingen av den materiella sidan av inkomstbeskattningen torde kommunalskatteförordningarna icke ha haft.

Den egentliga grunden för den nuvarande inkomst- och förmögenhetsbeskattningen lades 1920 då den första permanenta lagen om statlig inkomst- och förmögenhetsbeskattning (IFL 1920) stiftades. IFL 1920 var utformad med den dågällande svenska inkomst- och förmögenhetsskattelagstiftningen som nära förebild. IFL 1920 efterträddes av IFL 1924, som gällde fram till 1944 då IFL 1943 trädde i kraft. I samband med lagreformen 1924 infördes arealbeskattning av gårdsbruksinkomst även vid statsbeskattningen. I syfte att för enhetliga stats- och kommunalbeskattningen vidtogs också vissa ändringar i främst kommunalskatteförordningen. För övrigt skiljde sig IFL 1924 blott obetydligt från sin föregångare. Vad inkomstbegreppet beträffar, innebar inte heller 1943 års lagreform några väsentliga förändringar.

De undantagsförhållanden som rådde i Finland under och efter andra världskriget medförde täta och ofta drastiska förändringar i inkomst- och förmögenhetsskattelagstiftningen. De flesta av dessa ändringar var faktiskt och formellt av temporär natur och kan knappast ses som uttryck för en medveten strävan till mer djupgående ingripanden i grunden för inkomst- och förmögenhetsbeskattningen. Men vissa av ändringarna – t. ex. regeln om skattefrihet för ränta på bankdepositioner – blev de facto bestående och har som en följd av

detta småningom i praktiken börjat uppfattas som integrerade delar av inkomst- och förmögenhetssystemet.

Några mer genomgripande förändringar i inkomst- och förmögenhetsbeskattningen, sådan den reglerades genom IFL 1943 och de med IFL 1943 i sakligt hänseende huvudsakligen överensstämmande kommunalskatteförordningarna, förekom inte förrän i slutet av 1950-talet då de första lagarna tillhörande den allmänna lagstiftningsreform, som syftade till en modernisering av inkomst- och förmögenhetsbeskattningen samt ett förenhetligande av stats- och kommunalbeskattningen, stiftades. Beskattningsförfarandet reformerades och förenhetligades 1958 genom stiftandet av en särskild beskattningslag (BeskL). Samma år ersattes genom Sjömansskattel den normala stats- och kommunalskatten för sjömansinkomst med en form av slutlig löneskatt. År 1967 reformerades gårdsbruksbeskattningen och överfördes reglerna angående beräkandet av nettoinkomsten av gårdsbruk (dvs. lant- och skogsbruk) från IFL och kommunalskatteförordningarna till en separat lag, inkomstskattelagen för gårdsbruk (GSL). Samma år var också förmögenhetsbeskattningen föremål för en totalöversyn. År 1968 ersattes IFL:s och kommunalskatteförordningarnas regler rörande fastställandet av nettoinkomsten av rörelse och yrke med L om beskattning av inkomst av näringsverksamhet (NSL). Samma år skapades också möjligheter till öppen förlustutjämning (5 årig carry over) genom L om förlustutjämning vid inkomstbeskattningen (FörlutjL). Stadgandena angående inkomst- och förmögenhetsbeskattningen av begränsat skattskyldiga reformerades 1972 och samlades i L om stats- och kommunalskatt för begränsat skattskyldiga (källskattelagen).¹² Samma år stiftades också den s. k. skattegottgörelselagen, som möjliggör avräkning av i utlandet erlagd statlig inkomst- och förmögenhetsskatt från inhemsk stats- resp. förmögenhetsskatt då annat icke gäller p. g. a. dubbelbeskattningsavtal. År 1973 ersattes IFL:s och kommunalskatteförordningarnas allmänna bestämmelser om skatteplikt för förmånen av egen bostad med L om beskattning av bostadsinkomst i vissa fall (BostinkL). Lagstiftningsreformen slutfördes 1974 då de återstående stadgandena i IFL 1943 och kommunalskatteförordningarna ersattes med IFL 1974, som alltså reglerar såväl statsbeskattningen som kommunalbeskattningen. Samma år stiftades även L om begränsning av rätten att vid beskattningen avdra ränta på gäld (RäntebegrL), som gäller vid både stats- och kommunalbeskattningen.

Den ovannämnda "baslagstiftningen" kompletteras av vissa allmänna skattelättnadslagar, av vilka de viktigaste är de som avser att främja hushållens sparande, samt skattelättnadslagar med närings- konjunktur- eller regionalpolitiska syften.

2.2 IFL:s inkomstbegrepp

IFL reglerar inkomstbeskattningen till alla de delar den inte är reglerad genom speciallagstiftning och IFL:s nettoinkomstberäkningsregler gäller för allt slag av inkomst för vilken särregler icke givits. Sedan 1943 har antalet inkomstslag för vilka särregler givits ökat och dessutom har i många fall särreglerna till sitt innehåll kommit att allt mer avlägsna sig från de allmänna reglerna för nettoinkomstberäkning i IFL.

Nettoinkomstberäkningsreglerna i IFL 1974 har därför, direkt och indirekt, ett väsentligt snävare tillämpningsområde än vad motsvarande regler i IFL 1943 och kommunalskatteförordningarna hade. Men om man frånser denna skillnad mellan de två inkomst- och förmögenhetsskattelagarna kan lagreformen 1974 knappast sägas ha inneburit någon väsentlig principiell förändring ifråga om definitionerna på skattepliktig inkomst och naturligt avdrag. En stor mängd justeringar och pålappningar har visserligen under tidernas lopp gjorts, men ifråga om grunden (till den del den är urskiljbar) för nettoinkomstbeskattningsreglerna synes inte några väsentliga förändringar ha skett sedan 1943 (eller egentligen sedan 1920/1924).

Det är utomordentligt svårt – eller strängt taget fåfängt – att med något större anspråk

på exakthet karakterisera IFL:s inkomstbegrepp utgående från skatteteoretiska (eller nationalekonomiska) termer. IFL 1974, liksom också dess föregångare, innehåller visserligen definitioner av skattepliktig inkomst och naturligt avdrag, som skulle antyda ett brett på realiserad förmögenhetstillväxt baserat inkomstbegrepp – IFL § 19 lyder: ”Såsom skattepliktig inkomst anses, med nedan nämnda begränsningar, skattskyldigas inkomst i penningar eller penningars värde” och § 25¹: ”Skattskyldig har rätt att från sin inkomst avdraga utgifterna för inkomstens förvärvande och bibehållande”. Men då IFL samtidigt innehåller så många preciseringar av och så omfattande undantag från dessa definitioner, att definitionerna mister det mesta av sin praktiska betydelse, är det snarare preciseringarna och undantagen än definitionerna som ger uttryck för IFL:s inkomstbegrepp.

Dessa preciseringar och undantag åter synes främst vara antingen historiskt betingade eller ock vara resultatet av pragmatiska överväganden och politiska kompromisser. Skatteteoretiska synpunkter och skatteteoretisk diskussion förefaller däremot att ha utövat ett rätt ringa direkt inflytande på inkomstbegreppets utformning. Detta beror inte bara på den brist på skatteteoretisk nationalekonomisk forskning, till vilken finländsk skattepolitik anpassat sig, utan också – och kanske främst – på den allmänna misstron mot och ängslan inför större och mer svåröverskådliga skatteformer, som gjort att sådana reformer, särskilt då de gällt personbeskattningen, i vårt politiska klimat med täta regeringsskiften ofta framstått som politiskt inopportuna eller omöjliga.

Fastän heterogent kan IFL:s inkomstbegrepp karakteriseras såsom snävt.¹³ Från ett källteoretiskt inkomstbegrepp skiljer det sig dock bl. a. däri att det icke förutsätter att inkomsten skall härröra från bestämd inkomstkälla. Sålunda torde t. ex. totalisatorvinst, hittelön, belöning för upplysning som leder till brottslings gripande och även hazardvinst vara skattepliktig inkomst. Utmärkande för nettoinkomstberäkningen enligt IFL är att den är nominalistisk och att den med vissa undantag, som närmast gäller fastighetsinkomst, bygger på kontantprincipen.

2.2.1 *De familjerättsliga förvärven* – utjämning i samband med äktenskaps upplösning, underhåll till barn etc. – faller i princip utanför IFL:s (och övriga skattelagens) tillämpningsområde. Periodiskt understöd till frånskild eller p. g. a. söndring särboende make betraktas dock som skattepliktig inkomst för mottagaren och avdragbar utgift för understödsgivaren. Skattefria enligt IFL, men i princip skattepliktiga enligt L om skatt på arv och gåva (AGL), är vidare förvärv genom *arv eller gåva*. Skattefriheten gäller dock icke avkastning av nyttjanderätt på livstid, pension eller annan förmån på livstid eller vissa år, som erhållits genom testamente eller i gåva. I dessa fall är å andra sidan förmånen fritagen från arvs- resp. gåvosakt. Såsom en kvarleva från kommunalskatteförordningarna gäller dessutom att sidoarv och sidogåva (d. ä. arv resp. gåva som erhållits av annan än make eller arvinge i rätt upp- eller nedstigande led) utgör skattepliktig inkomst vid kommunalbeskattningen.

Den ur principell synvinkel måhända viktigaste kategorin av skattefri inkomst enligt IFL är *kapitalvinsterna*. Dessa är skattepliktiga egentligen bara då de antingen utgör s. k. tillfälliga försäljningsvinster, dvs. då de uppfyller rekvisiten i legalpresumtionen i IFL § 21 om förekomst av spekulationssyfte, eller ock är resultatet av yrkesmässig fastighetsförsäljning. Skattepliktiga enligt IFL § 21 är de vinster som uppkommer då egendom – i praktiken främst fastigheter och aktier –, som förvärvats genom oneröst fång, överläts inom i lagrummet angiven tid från fångtet. Vid överlåtelse av fast egendom är tiden i allmänhet 10 år, dock så att beloppet av den skattepliktiga vinsten för varje fullt år utöver fem år reduceras med 20 %. Sker överlåtelsen till staten, landskap, kommun eller kommunalförbund är vinsten i dess helhet skattefri efter 5 års innehav och är överlåtelsen föranledd av expropriation eller expropriationshot är ev. vinst skattefri oberoende av innehavstiden. Vid överlåtelse

av lös egendom är överlåtelsevinsten skattefri efter 5 års innehav. – Vinst på överlåtelse av stadigvarande bostad är dock under vissa förutsättningar i samband med bostadsbyte skattefri redan efter ett års innehav. – Har den skattskyldiga överlåtit jordområden i sådan omfattning och med sådan regelbundenhet och planmässighet, att verksamheten, ehuru den icke kan betraktas såsom i NSL avsedd näringsverksamhet, kan betecknas som yrkesmässig, beskattas enligt praxis – men utan uttrycklig stöd i lag – överlåtelsevinsterna oberoende av förvärvets art och de ovannämnda tiderna.¹⁴ – *Kapitalförluster* är å andra sidan i princip aldrig avdragbara. Det enda undantaget från denna regel är att s. k. tillfällig realisationsförlust (dvs. förlust som uppkommit under samma förutsättningar som de som gäller för tillfällig försäljningsvinst) enligt en specialregel i IFL är avdragbar från tillfällig försäljningsvinst, som uppkommit under samma skatteår som förlusten.

Också i regleringen av skatteplikten för *försäkringsersättningar och skadestånd* kommer skillnaden mellan kapitalvinst och inkomst till synes. De ersättningar som erhålls för täckandet av saksador, direkta fysiska eller psykiska personskador eller skadeansvar är sålunda enligt IFL i princip skattefria medan premierna för försäkringar mot sådana skador enligt huvudregeln är icke avdragbara. Erhållna sakskadeersättningar skall dock i vissa fall beaktas vid beräkandet av beloppet av tillfällig försäljningsvinst och kan därigenom komma att påverka beskattningen. – I detta sammanhang kan ytterligare nämnas att sytning (fastighetspension), varom förbehåll gjorts i samband med fastighetsöverlåtelse, i teorin visserligen kan leda till beskattning för tillfällig realisationsvinst, men att sytningens avkastning i de allra flesta fall är skattefri (och icke avdragsbar för sytningsgivaren).

Skadestånd och försäkringsersättningar som träder istället för skattepliktig inkomst är däremot i princip skattepliktiga. Undantagen från principen är dock betydande och särskilt då det gäller ersättningar p. g. a. allmänna försäkringar (folkpensionsförsäkring och sjukförsäkring) och lagstadgade försäkringar (t. ex. olycksfalls- och trafikförsäkring) är det snarare skattefrihet för ersättningarna som i praktiken gäller såsom huvudregel. Undantagen från principen, att ersättningar för frångången inkomst skall vara skattepliktiga då motsvarande inkomst är det, har motiverats med främst sociala och administrativa orsaker; ersättningarna utgår i allmänhet (men icke alltid) med belopp som underskrider beloppet av den frångångna inkomsten och beskattningen förenklas av att ersättningarna är skattefria och premierna för ifrågavarande försäkringar i allmänhet är icke avdragbara. – Pension, med undantag för sytning, betraktas såsom skattepliktig inkomst även då den grundar sig på frivillig pensionsförsäkring. Bygger pension på frivillig pensionsförsäkring mot engångspremie och har engångspremien erlagts av annan än den skattskyldigas arbetsgivare är dock pensionen skattefri till den del den utgör kapitalåterbärning. Pensionsförsäkringspremier, med undantag för engångspremier, är å andra sidan avdragbara med upp till 15 % av den skattskyldigas förvärvsinkomst under året. → Liv- och övriga kapitalförsäkringsbelopp är skattefria då försäkringsbeloppet uppbärs av den försäkrade själv, hans make, arvinge i rätt upp- eller nedstigande led eller hans dödsbo. Utfaller försäkringsbeloppet successivt gäller skattefriheten dock endast för de belopp som utbetalats för de två första åren efter försäkringsfallet. Fastän försäkringsbeloppen sålunda i allmänhet är skattefria är den skattskyldiga berättigad att avdra liv- och andra personförsäkringspremier med upp till 120 mk per familjemedlem och år.

Av principiell betydelse för bedömningen av IFL:s inkomstbegrepp är att andra förmåner än (penning)vederlag av egna tillgångar och av eget arbete blott i undantagsfall kommer att tas till beskattning. Detta gäller i princip vare sig förmånen omedelbart kommer den skattskyldiga själv eller hans familj till godo t. ex. i form av besparade levnadskostnader eller "förmånen" består däri att den skattskyldige, exv. genom att bistå annan i dennas arbete eller genom förfoga över sitt kapital eller sina övriga tillgångar, besparar annan löne-

ränte-, hyres- eller andra utgifter. Förmån av egen bostad kommer dock i vissa fall att bli föremål för inkomstbeskattning enligt BostinkL.¹⁵ Äger den skattskyldiga sin stadigvarande bostad – i regel anses den skattskyldiga och hans familj inte kunna ha mer än en stadigvarande bostad – är förmånen härav skattefria då bostadens värde inte väsentligt överstiger det normala. För år 1976 gäller såsom gräns ett beskattningsvärde om 150 000 mk. Denna gräns torde inte mer än c. 2–3 % av de stadigvarande bostäderna överskrida. Äger den skattskyldiga andra bostäder, som är reserverade för hans eller hans familjs bruk, t. ex. sommarställe eller bostad för barn som studerar på främmande ort, är förmånen vid statsbeskattningen skattefria till den del bostadens beskattningsvärde icke överskrider 50 000 mk. Överskrider bostadens/bostädernas beskattningsvärde de nämnda gränserna betraktas 3 % av det överskjutande värdet såsom skattepliktig bostadsinkomst. Hyr den skattskyldiga ut lägenhet eller är lägenhet reserverad för uthyrning blir den skattskyldiga inte beskattad för bostadsinkomst. I vissa undantagsfall kan dock uthyrning mot låg hyra leda till att lägenhetsägaren blir beskattad också för skillnaden mellan hyresinkomsten och den på ovan angivet sätt beräknade bostadsinkomsten. – Värdet av eget arbete utanför näring eller gårdsbruk är icke enligt IFL skattepliktig inkomst. P. g. a. att värdet av eget arbete emellertid inte ingår i anskaffningsutgiften för nyttigheter, som den skattskyldiga frambragt, kan det egna arbetet indirekt komma att bli beskattat såsom en del av tillfällig försäljningsvinst eller i samband med överlåtelse av immaterialrättighet.

2.2.2 Utöver de ovan nämnda begränsningarna ifråga om skatteplikten för inkomst, stadgas total eller partiell skattefrihet för ett betydande antal inkomstposter. Dessa *skattefrihetsregler*, av vilka vissa ingår i IFL och andra i speciallagar, är i allmänhet motiverade med systematiska skäl eller olika ändamålsenlighetsskäl och kan såtillvida anses sakna större intresse vid en teoretisk bedömning av IFL:s (och andra skattelagars) inkomstbegrepp. Ur praktisk synvinkel är emellertid många av dem viktiga och då en del av dem dessutom kommit att i mer eller mindre väsentliga avseenden påverka beskattningssystemets utformning saknar de ej heller principiell betydelse.

- 1 En kategori av skattefrihetsregler bildar de regler som beror på olika tekniska och systematiska orsaker. Till denna kategori hör bl. a. de skattefrihetsregler som är en direkt följd av bolags- och dödsbobeckattningssystemet (se ovan I.3). Regeln om skattefrihet för de flesta slag av lotteri- och tippningsvinster hör till samma kategori. För sådana vinster upp bärs nämligen istället för inkomstskatt en särskild lotteriskatt. Också reglerna om skattefrihet för lön av privat arbetsgivare vid långvarig utlandsvistelse ävensom reglerna om skattefrihet för lön åt bl. a. vissa FN-tjänstemän och diplomater kan hänföras till denna kategori.

En annan kategori utgörs av de regler som stadgar skattefrihet för belopp, som i princip kan presumeras ha åtgått till täckandet av annars avdragbara utgifter. Till denna kategori hör bl. a. reglerna om skattefrihet för dagtraktamenten och resekostnadsersättningar inom vissa – med hänsyn till stadgandenas syfte ofta alltför liberala¹⁶ – gränser. Även regeln om skattefrihet för vissa vittnesarvoden kan hänföras till denna kategori.

En tredje och omfattande kategori består av de socialt betingade skattefrihetsreglerna. Förutom för socialunderstöd som är beroende av behovsprövning samt en mängd till beloppen i allmänhet rätt obetydliga övriga understöd, gäller skattefrihet för bl. a. folkpension och därtill anknuten familjepension, lagstadgad arbetslöshetsersättning, ersättning för krigsskada, bostadsbidrag, barnbidrag jämte moderskapspenning, p. g. a. den allmänna sjukförsäkringen erhållen ersättning och dagpenning samt p. g. a. det obligatoriska olycksfalls- och trafikskyddet upp bären dagpenning och övrig ersättning upp till 20 000 mk/år. Beträffande sjukförsäkringsdagpenningar samt olycksfalls- och trafikskyddsersättningarna är att märka skattefriheten för ersättningarna gäller också i det fall då ersättningstagaren under den tid han

varit arbetsförmögen uppburit lön av sin arbetsgivare. Till kategorin socialt betingade skattefrihetsregler hör även regeln om skattefrihet för skäligt strejkunderstöd, som tillkommit löntagare eller jordbrukare. Observeras kan här att medlemsavgifter till arbetsmarknadsorganisationer ävensom avgifter till arbetslöshetskassor enligt IFL är avdragbara såsom naturligt avdrag. Till samma kategori kan ytterligare hänföras reglerna om skattefrihet för stipendier, studieunderstöd och pris för vetenskapligt och konstnärligt arbete upp till drygt 20 000 mk/år.

Såsom en fjärde kategori kan nämnas de skattefrihetsregler, som avser (eller ursprungligen infördes i avsikt) att styra skattskyldigas handlande i ett från totalekonomisk synvinkel gynnsam riktning. Till denna kategori hör, förutom vissa regler i de närings- och regionalpolitiska skattelättnadslagarna, reglerna om skattefrihet för ränta på de flesta slag av bankdepositioner samt på statliga och efter 1968 emitterade privata obligationslån då deponenten/obligationsinnehavaren är fysisk person eller oskiftat dödsbo. Denna skattefrihet för räntor, som visserligen icke grundar sig på IFL utan på formellt temporära skattelättnadslag, har gällt under nästan hela efterkrigstiden och förefaller inte att inom överskådlig framtid bli avskaffad eller inskränkt.¹⁷ Av mindre praktisk betydelse än skattefriheten för räntor är det stadgande i IFL enligt vilket inkomst av bär- och svamplockning, då plockningen inte skett inom ramen för anställning, är skattefri. Härigenom har man velat å ena sidan främja bär- och svamplockningen och å andra sidan ge en social förmån och undgå kontrollproblem.

Den ovan nämnda förteckningen är inte fullständig, men torde uppta de viktigaste skattefrihetsreglerna.¹⁸

2.2.3 Ovan har närmast varit tal om vad som enligt IFL utgör skattepliktig inkomst. För att komplettera bilden av IFL:s inkomstbegrepp krävs ytterligare några ord om avdragssidan. IFL:s definition av naturligt avdrag har redan angivits. Härutöver nämns uttryckligen i IFL att avdrag inte kan göras för utgifter som avser bestridande av levnadskostnader inklusive lön åt hemhjälp (vid statsbeskattningen är dock, då fråga är om barnfamiljer, den make som förtjänat mindre berättigad till att extra arbetsinkomstavdrag om max. 2 000 mk från förvärvsinkomsten), utgifter för förvärvande av skattefri inkomst och i regel ej heller för kapitalförluster. Förutom dessa rätt självklara begränsningar anges ytterligare att lön till make eller barn under 14 år icke är avdragbar. Regelns betydelse minskas dock av att, då makar tillsammans drivit enskild rörelse eller lantbruk, den härigenom uppkomna förvärvsinkomsten presumeras vara jämt fördelad mellan makarna. Drivs verksamheten i bolagsform (eller av dödsbo) är skälig lön åt den som arbetat för bolaget/dödsboet i princip alltid avdragbar såsom normal löneutgift. Såsom avdragbara utgifter för inkomstens förvärvande nämns vidare bl. a. medlemsavgifter till arbetsmarknadsorganisationer och avgifter till arbetslöshetskassor, kostnader för resa mellan bostad och arbetsplats med anlitande av billigaste fortskaffningsmedel, skäliga kostnader för vetenskapligt och konstnärligt arbete samt skäliga kostnader för handhavande av statligt förtroendeuppdrag. Löntagare är berättigade att istället för att avdra specificerade utgifter för inkomstens förvärvande göra ett s. k. löneinkomstavdrag om 300 mk.

Ränta på gäld ingår icke i IFL:s förteckningen över naturliga avdrag. Ränta på gäld ävensom index- och kursförlust är dock med vissa i RäntebegrL angivna begränsningar avdragbar såsom allmänt avdrag från totalinkomsten. Då det gäller ränta (samt index- och kursförlust) som hänför sig till näringsverksamhet, gårdsbruk eller annan förvärvsverksamhet (det sistnämnda begreppet har tolkats rätt extensivt) är den enda begränsningen att vid kommunalbeskattningen ränta på in-tecknad gäld till den del den överskrider 50 000 mk per förvärvskälla är avdragbar till blott 20 %. För andra räntor gäller att räntor hänförliga till skattefri

inkomst icke alls är avdragbara, räntor hänförliga till gäld för anskaffning av stadigvarande bostad är avdragbara upp till 15 000 mk och övriga räntor är avdragbara upp till 5 000 mk.

2.2.4 De flesta *avdrag från totalinkomsten*, som, ehuru de icke utgör naturliga avdrag, har samband med systemet för nettoinkomstberäkning, har redan blivit nämnda. Utöver dessa finns det dels en mängd mer eller mindre rent sociala avdrag (t. ex. grundavdraget vid kommunalbeskattningen och avdrag p. g. a. sjukdom, försörjning av familj, utbildning, invaliditet¹⁹, ålderdom och nedsatt skattebetalningsförmåga), dels ock vissa avdrag som närmast har till syfte att dämpa progressionen ifråga om förvärvsinkomst. Det viktigaste av dessa är statsbeskattningens arbetsinkomstavdrag, som utgör 25 % av nettoförvärvsinkomsten dock högst 5 000 mk. – Nämnas kan slutligen att vissa större donationer till allmännyttigt ändamål kan avdras vid statsbeskattningen.

2.3 *NSL:s inkomstbegrepp*

Nettoinkomsten av näringsverksamhet, dvs. rörelse och yrke, fastställs enligt reglerna i NSL. Utanför begreppet näringsverksamhet faller gårdsbruk och det slag av yrkesmässig fastighetsförsäljning varom ovan varit tal samt i allmänhet också fastighetsförvaltning (t. ex. uthyrningsverksamhet och av bostads- och ömsesidiga fastighetsbolag bedriven förvaltningsverksamhet), då den bedrivs såsom självständig verksamhet. De flesta bolag kan antas bedriva näringsverksamhet i en eller flera förvärvskällor, ehuru de vid sidan av näringsverksamheten också kan bedriva annan verksamhet (t. ex. gårdsbruk, fastighetsförvaltning eller "personlig" verksamhet) i separat förvärvskälla. Utmärkande för all näringsverksamhet är att den är handelsrättsligt bokföringspliktig.

Medan det är mer eller mindre omöjligt att ange en någorlunda entydig teoretisk grund för IFL:s inkomstbegrepp är förhållandet ett annat ifråga om NSL:s inkomstbegrepp. Av NSL:s förarbeten, uppbyggnad och materiella stadganden framgår att lagen har sin teoretiska grund i en företagsekonomisk redovisningsteori, som betraktar såsom inkomst alla p. g. a. företagsverksamheten erhållna vederlag och såsom utgift alla för till verksamheten hörande produktionsfaktorer erlagda ersättningar och som efter sin bärande periodiseringsprincip – att utgift skall kostnadsföras i takt med att den inbringar inkomst och att inkomst skall intäktsföras då den realiserats – kallats "utgift vid inkomst-teorin". Enligt NSL är i princip alla faktiska poster som positivt eller negativt inverkar på verksamhetens företagsekonomiska totalresultat skattepliktig inkomst resp. avdragbar utgift.²⁰ NSL:s periodiseringsregler följer mycket nära bokföringsmässiga principer och är i många avseenden – bl. a. ifråga om kostnadsföringen av utgifter för omsättnings-, investerings- och lösa anläggningstillgångar och särskilt ifråga om kostnadsföringen av utgifter för skyddsrum, vissa reningsanläggningar och forskningsanläggningar – medvetet liberala. Några direkta möjligheter att korrigera det skattemässiga resultatet med hänsyn till inflationen finns icke enligt NSL.

Samma teoretiska grund som NSL har också nugällande bokföringslag (BokfL). Bl. a. detta har medfört att det i praktiken föreligger långtgående strukturell likhet mellan ett företags nettoinkomst och dess korrekta bokföringsmässiga resultat. Sambandet mellan fastställandet av nettoinkomsten och bokföringen understryks ytterligare av att NSL och därmed sammanhängande lagar i allmänhet uppställer såsom villkor för att ett avdrag skall kunna göras att motsvarande åtgärd vidtagits i bokföringen samt av att den faktiska räkenskapsperioden accepteras såsom skatteår.

2.3.1 På flera punkter frångår NSL dock sin teoretiska bas och det som följer av BokfL:s bestämmelser. Den principiellt största avvikelserna utgörs av de regler enligt vilka överlä-

telsevinst på till anläggningstillgångarna hörande fastighet och värdepapper är skattefria då den skattskyldiga ägt fastigheten i minst 10 år och värdepapperet i minst 5 år. Ifråga om värdepapper omfattar skattefriheten dock icke de undantagsvis, p. g. a. konstaterad väsentlig värdenedgång medgivna avskrivningar som återvinns vid överlåtelsen. Vid överlåtelse av fastighet omfattar skattefriheten också återvunna avskrivningar på byggnader. Överlåtelseförluster är i princip alltid avdragbara utom då de hänför sig till mark som den skattskyldiga ägt i mer än 10 år. Skattefriheten efter 10 resp. 5 års innehav har motiverats med att värdestegringen efter lång innehavstid till stor del är inflatorisk.

Betydande avvikelser innebär i princip också de regler i NSL som är betingade av bolagsbeskattningssystemet (se härom ovan 1.3). Såsom en mindre avvikelse på inkomstsidan kan vidare nämnas att praxis icke ansett "ackordvinst", dvs. den bokföringsmässiga vinst insolvent gäldenär gör i samband med ackord och gäldseftergift, vara skattepliktigt.

Avdragsidan av NSL:s inkomstbegrepp omfattar i princip dels alla anskaffningsutgifter för produktionsfaktorer, dels i näringsverksamheten uppkomna förluster (t. ex. försniplingar och stölder som drabbat annat än produktionsfaktorer), dels ock utgifterna för i verksamheten engagerat främmande kapital. I princip icke avdragsbara är således, förutom utgifter som icke hör till verksamheten t. ex. den skattskyldigas levnadskostnader och böter, direkta skatter, utgifter för och återbäring av eget kapital samt andra poster som utgör inkomst-användning, t. ex. vissa slag av gåvor.²¹ Från detta "avdragsbegrepp" stadgas dock i NSL vissa uttryckliga undantag. Förutom undantagen som är betingade av bolagsbeskattningssystemet och av skattefriheten för överlåtelsevinster är de viktigaste undantagen avdragsförbudet för lön, pension o. dyl. åt make och barn under 14 år²², avdragsbegränsningen vid kommunalbeskattningen ifråga om ränta på intecknad gäld,²³ samt regeln enligt vilken blott "representationsutgifter som", i enlighet med vad skattestyrelsen närmare bestämt "med hänsyn till rörelsens verksamhetsområde samt verksamhetens beskaffenhet och omfattning är skäligen", är avdragbara.

De främsta orsakerna, utöver de ovannämnda, till att en näringsverksamhets nettoinkomst kan komma att skilja sig från det korrekta bokföringsmässiga resultatet är, att NSL delvis tillämpar schablonmässiga och i vissa avseenden striktare periodiseringsnormer än BokFL samt att verksamheten åtnjuter särskilda förmåner p. g. a. de närings-, konjunktur- eller regionalpolitiska skattelättnadslagarna.

2.3.2 För att komplettera bilden av NSL:s inkomstbegrepp, skall ytterligare något nämnas om de beskattningsmässiga konsekvenserna av att *tillgångar insätts i och uttas från den förvärvskälla* ifrågavarande näringsverksamhet bildar. När det gäller insättningar, dvs. då tillgångar överförs till en näringsverksamhet/förvärvskälla från antingen annan den skattskyldiga tillhörig förvärvskälla (t. ex. en annan näringsverksamhet/förvärvskälla eller ett gårdsbruk) eller från den skattskyldigas personliga tillgångar, sker enligt huvudregeln insättningen, då fråga är om omsättnings- och investeringstillgångar till det belopp som motsvarar tillgångens ursprungliga anskaffningsutgift och då fråga är om anläggningstillgångar till ett belopp motsvarande det oavskrivna restvärdet. Från denna huvudregel gäller två undantag. Det ena undantaget, som främst beror på att skogsinkomst arealbeskattas, är att överföringar av lant- och skogsbruksprodukter från den skattskyldigas gårdsbruk till hans näringsverksamhet sker till ett belopp motsvarande produkternas sannolika överlåtelsepris vid tidpunkten för överföringen. Det andra undantaget är att separata omsättnings-, investerings- eller anläggningstillgångar, som den skattskyldiga erhållit i arv eller gåva och som följaktligen saknar en reell anskaffningsutgift, insätts i näringsverksamheten till ett belopp motsvarande tillgångens gängse värde vid fånet. Gäller fånet en hel näringsverksamhet/förvärvskälla inträder förvärvaren i fångsmannens vid beskattningen oavdragna värden.

Vad beträffar uttag ur näringsverksamhet/förvärvskälla gäller delvis olika regler beroende på om uttaget görs i. o. f. insättning i annan förvärvskälla eller om det är ett s. k. privatuttag. I det förra fallet sker uttaget då det gäller anläggningstillgångar till ett belopp motsvarande det oavskrivna restvärdet och då det gäller omsättnings- och investeringstillgångar till ett belopp motsvarande den ursprungliga anskaffningsutgiften. Vid *privatuttag* – liksom också vid utskiftning in natura från bolag – sker överföringen oberoende av tillgångens art till ett belopp motsvarande tillgångens ursprungliga anskaffningsutgift eller dess lägre sannolika överlåtelsepris. I allmänhet realiseras alltså återvunna av- och nedskrivningar, men icke värdestegringar härutöver, vid privatuttag. Avser privatuttag fastighet, som den skattskyldiga innehåft i minst 10 år och som alltså hade kunnat säljas skattefritt, är dock inte ens återvunna byggnadsavskrivningar skattepliktiga.

2.4 *GSL:s inkomstbegrepp*

Nettoinkomsten av på gårdsbrukslägenhet bedrivet lantbruk och skogsbruk samt sådan härtill ansluten verksamhet, som inte har karaktär av särskild rörelse, fastställs enligt reglerna i *GSL*. Bedrivs på gårdsbrukslägenhet särskild rörelse, beräknas nettoinkomsten härav enligt *NSL*. Lantbruk och skogsbruk samt därtill hörande binärningar, som bedrivs på en och samma brukningsenhet bildar tillsammans en förvärvskälla.

GSL kan sägas innehålla två inkomstbegrepp. Det ena gäller vid fastställandet av nettoinkomsten av skogsbruk och det andra vid beräkandet av nettoinkomsten av lantbruk jämte binärningar. *GSL:s* regler för beräkandet av nettoinkomst gäller i princip blott den löpande verksamheten; vid överlåtelse av gårdsbruksfastighet eller del därav tillämpas i princip *IFL:s* regler och för fastställande av eventuell bostadsinkomst tillämpas reglerna i *Bostinkl*.

Nettoinkomsten av *skogsbruk* fastställs enligt arealmetoden:²⁴ den skattskyldiga påförs, oberoende av de faktiska inkomsterna och utgifterna av skogen, såsom skattepliktig nettoinkomst, arealinkomst, ett schablonmässigt uträknat belopp, som i princip skall motsvara skogens årliga tillväxt ./. sedvanliga vård-, förvaltnings- och övriga inkomstrelaterade utgifter för skogen. Till arealinkomsten läggs värdet av den skattskyldigas och hans makes arbete i samband med leveransförsäljning ur egen skog och från arealinkomsten avdras skogs-vårdsavgifter och avskrivningar på s. k. skogsbilvägar. Den allmänna uppfattningen är att arealmetoden lett till och/eller tillämpats så att blott en del av den faktiska skogsinkomsten blivit beskattad.²⁵

I. o. m. *GSL:s* tillkomst övergick man för *lantbrukets* del från beskattning enligt arealmetoden till en beskattning på basen av faktiska inkomster och utgifter. *GSL:s* inkomstbegrepp bygger på ett jämförelsevis brett inkomstbegrepp som liksom *NSL:s* inkomstbegrepp i princip icke gör skillnad mellan å ena sidan inkomst resp. utgift och å andra sidan kapitalvinst resp. kapitalförlust. Sålunda utgör i princip alla erhållna vederlag för lantbruksprodukter, lösa anläggningstillgångar samt fasta anläggningstillgångar, som icke överläts tillsammans med mark, skattepliktig inkomst. Skattepliktiga är också de flesta (men inte alla) slag av understöd till lantbruket. Avdragbara är i princip utgifterna för lantbruksförnödenheter och lantbruksbyggnader, men icke privata bostads-, bastu- o. dyl. byggnader, samt lantbrukets, men icke det privata hushållets, övriga utgifter. Det mest uppenbara avsteget från vad som i princip vore skattepliktig inkomst är, att värdet av de från lantbruket erhållna lantbruks- och trädgårdsprodukter som den skattskyldiga och hans familj använt i det privata hushållet icke utgör skattepliktig inkomst ens till den del utgifterna för frambringandet av dessa produkter avdragits.²⁶ Vad beträffar lön till make och barn gäller detsamma som enligt *IFL*.

I periodiseringshänseende följer *GSL* i huvudsak kontantprincipen.

2.5 Förmögenhetsbeskattningens förhållande till inkomstbeskattningen

Förmögenhetsbeskattningen uppfattas ofta som en integrerad del av inkomstbeskattningen. I Finland har en sådan uppfattning dock jämförelsevis litet fog för sig. Förmögenhetsbeskattningen ansluter sig visserligen nära till inkomstbeskattningen i formellt och vissa materiella hänseenden (se p. 1.4 i.f.), men den allmänna koordineringen av inkomstbeskattningen och förmögenhetsbeskattningen är bristfällig. Någon medveten strävan, att utnyttja förmögenhetsbeskattningen för beskattning av sådana förmåner som av praktiska orsaker icke låter sig beskattas vid inkomstbeskattningen eller att via förmögenhetsbeskattningen generellt skärpa beskattningen av fonderad inkomst, kan knappast utläsas av förmögenhetsskatte-reglerna.

Sålunda är t. ex. de flesta slag av hemlösöre och annat personligt lösöre ävensom egen stadigvarande bostad antingen helt eller, p. g. a. värderingsbestämmelserna, partiellt skattefria tillgångar medan personlig penninggäld i princip alltid är avdragbar. I många fall, t. ex. då det gäller bankdepositioner och obligationer, är skattefrihet för avkastningen parad med skattefrihet för ifrågavarande tillgång, medan skatteplikt för den löpande avkastningen, t. ex. dividend på aktie, är kombinerad med skatteplikt för tillgången. Vidare kan nämnas att dolda reserver i rörelse (eller lantbruks) omsättnings-, investerings- och lösa anläggningstillgångar i princip är skattefria. Lantbruksjord, med undantag för byggnadsplats, grustäkt o. dyl. värderas till bara 233 % av jordens beräknade årliga avkastning och skogsmark till 1 000 % av arealinkomsten, vilket i de flesta fall leder till värden som klart understiger det allmänna förmögenhetsbeskattningsvärdet dvs. gängse värdet.

Den omständigheten att man fram till 1968 dubbelbeskattade aktiebolags och vissa andra samfunds förmögenhet och att dubbelbeskattningen tillfälligt återinförts för 1976 tyder också på att man uppfattat förmögenhetsbeskattningen som en jämförelsevis självständig skatteform.

3 Vissa orsaker till att bristande överensstämmelse mellan beskattningsunderlaget och konsumtionsförmågan uppkommer

3.1 I det följande skall jag med hänvisning till vad som ovan anförts peka på vissa av orsakerna till att bristande överensstämmelse mellan beskattningsunderlaget och den skattskyldigas utnyttjade eller outnyttjade konsumtionsförmåga kan uppkomma. Framställningen kommer främst att gälla sådana närmast oavsiktliga av inkomst- och förmögenhetsskattesystemets struktur beroende skatteförmåner (resp. nackdelar) som kan bli aktuella vid löntagar- och företagarsbeskattningen och som kan antas medföra att orättvisa²⁷ i beskattningen uppkommer.

3.2 Inkomstbegreppen

Ett snävt inkomstbegrepp, sådant som IFL:s, leder med nödvändighet till att den beskattningsbara inkomsten i vissa fall icke ger en riktig bild av den skattskyldigas konsumtionsförmåga. I praktiken leder det dessutom till att det blir mer eller mindre omöjligt att förhindra att den skattskyldiga genom olika dispositioner förskaffar sig icke avsedda skatteförmåner. Är inkomstbegreppet dessutom inkonsistent eller råder det betydande skillnader mellan inkomstbegreppen blir den skattskyldigas möjligheter att skaffa sig icke avsedda skatteförmåner än större.

Då beskattningen baserar sig på nominella värden, motiveras ibland vissa inskränkningar i inkomstbegreppet med att ifrågavarande inkomst är mer eller mindre inflatorisk och därför icke bör beskattas. För att komma till rätta med det problem inflationen förorsakar i be-

skattningen synes dock avsevärt mycket mer raffinerade och vittomfattande åtgärder böra vidtas. Därtill kommer att kvalitativa inskränkningar i inkomstbegreppet lätt å ena sidan leder till att också betydande belopp icke inflatorisk inkomst undgår beskattning och å andra sidan medför att vissa slag av inflatorisk inkomst blir lindrigare beskattad än andra slag av sådan inkomst och sålunda i vissa fall från rättvisesynpunkt gör ont värre.

3.2.1 De direkta följderna av att IFL:s inkomstbegrepp i princip icke omfattar *kapitalvinster* (eller förluster) samt av att vissa kapitalvinster enligt NSL och GSL är skattefria är uppenbara och behöver knappast här vidare kommenteras.²⁸ Klart torde också vara att det åtminstone i vissa fall är möjligt att ombilda löpande skattepliktig inkomst till skattefri kapitalvinst. Det mest typiska exemplet på sådan ombildning av inkomst till kapitalvinst är att aktiebolags (beskattade eller obeskattade) vinst icke delas ut i form av skattepliktig dividend utan uttas i form av skattefri överlåtelsevinst på aktierna. De aktier eller andelar som fysisk person äger i aktiebolag resp. öppet bolag eller dyl. sammanslutning betraktas i de allra flesta fall och även då han helt dominerar bolaget som hans personliga lösöre, som vid överlåtelse underlyder IFL:s regler angående tillfällig överlåtelsevinst. Aktier i bostads- och andra fastighetsaktiebolag, som gründer eller dennes anhöriga i samband med gründerverksamheten förvärvat anses dock i allmänhet som rörelsetillgångar, som vid överlåtelse underlyder NSL:s regler om skattepliktig överlåtelse av omsättningstillgångar.

En variant av det ovannämnda exemplet är att bolagsman i aktiebolag eller annat bolag uttar de i bolaget uppsamlade vinstmedlen i form av likvidations- eller utskiftningskvot in natura. Härvid beskattas bolaget, då fråga är om andra tillgångar än fastigheter som bolaget ägt i minst 10 år, visserligen för skillnaden mellan tillgångarnas anskaffningsutgift (eller gängse värde om detta är lägre än anskaffningsutgiften) och det av- eller nedskrivna värdet, men icke för den eventuella värdestegringen på tillgångarna. För aktieägare utgör skillnaden mellan anskaffningsutgiften för de aktier som han lämnar i utbyte mot honom tillskiftade tillgångar och gängse värdet av tillgångarna – alltså också de tillgångar som bolaget anskaffat för utdelade vinstmedel skattefri överlåtelsevinst, förutsatt att han ägt aktierna i minst fem år eller förvärvat dem genom benefikt fång.²⁹ Emedan skillnaden mellan de utskiftade tillgångarnas gängse värde och anskaffningsutgiften för de "överlåtna" aktierna anses realiserad, ehuru i praktiken i allmänhet skattefritt, torde inte en vidareöverlåtelse av tillgångarna som sker inom fem resp. tio år leda till att aktieägaren beskattas för annat än värdestegringen på tillgångarna efter utskiftningen.³⁰ I kombination med vissa av bolagsbeskattningsreglerna kan det ovannämnda förfarandet leda till avsevärda skatteförmåner. Aktiebolag kan såsom nämnts vid statsbeskattningen i allmänhet avdra 40–100 % av de utdelade dividenderna. Utdelas dividenderna till annat inhemskt aktiebolag är dessa enligt nu gällande regler – och kommer enligt föreslagna regler i stor utsträckning att vara³¹ – skattefria för det mottagande bolaget vare sig dividenderna vidareutdelas eller ej. Kvarhåller sistnämnda bolag de skattefria dividenderna och investerar bolaget dem t. ex. i nya aktier kan dessa härefter utskiftas till aktieägarna i princip utan skattekonsekvenser för vare sig bolaget (avskrivningar på aktier kommer i fråga blott i undantagsfall) eller aktieägarna (om de innehaft sina aktier i det utskiftande bolaget i minst fem år eller förvärvat dem genom benefikt fång), som i sin tur skattefritt tillgodogöra sig de utskiftade aktiernas gängse värde genom försäljning. I stöd av BeskL § 57 och generalklausulen i BeskL § 56 torde dock ingripanden mot dylika transaktioner åtminstone i vissa fall kunna ske.

Skattefriheten för kapitalvinster leder även till att det i vissa fall är möjligt att realisera värdet av eget arbete skattefritt. Detta förutsätter dock i regel, att det egna arbetet inte utförts inom ramen för egen rörelse eller eget yrke. Inte heller torde det vara möjligt att i stöd av IFL § 21 skattefritt överlåta resultatet av andligt arbete, t. ex. immateriella rättigheter.

Men t. ex. den som själv, uppför eller hjälper till med att uppföra en byggnad på mark som han äger blir i princip inte, om han ägt marken i minst 10 år beskattad för värdet av sitt arbete då han överlåter fastigheten. Om fastigheten inte har karaktären av omsättningstillgång gäller detta vare sig överlåtelsen faller under IFL:s, (GSL:s) eller NSL:s tillämpningsområde.³²

Vinst på omsättningstillgångar (eller investeringstillgångar) kan i princip aldrig vara skattefri kapitalvinst. I vissa undantagsfall är det dock möjligt att genom en överlåtelse av det som i sak är hela lagret, t. ex. en hel grustäckt jämte grund, åstadkomma att vinsten blir betraktad såsom (skattefri) realisationsvinst på anläggningstillgång. Helt omöjligt är det icke heller att skattefritt realisera värdeökning (men icke nedskrivningar) på investeringstillgångar, t. ex. aktier i fastighetsbolag, och ev. även på omsättningstillgångar genom att före överlåtelsen ändra tillgångarnas karaktär så att de vid överlåtelsen är anläggningstillgångar.

3.2.2 Den mycket varierande skattemässiga behandlingen av olika slag av *kapitalinkomster* – skattefriheten för ränta på bankdepositioner och obligationer, den omfattande skattefriheten för förmån av eget kapital, den lindriga beskattningen av skogsinkomst etc. – samt de schablonmässiga ränteavdragsreglerna medför att en betydande diskrepans mellan beskattningsbar inkomst och konsumtionsförmågan kan föreligga. Fastän skattefrihet eller lindrig beskattning i vissa fall, t. ex. ifråga bankränta, är kombinerad med en jämförelsevis låg realavkastning och nackdelen av en relativt sett sträng beskattning i vissa fall, t. ex. ifråga om dividender, kan vara uppvägd av förmånen att skattefritt realisera värdestegringen på ifrågavarande tillgång, kommer den oenhetliga behandlingen av kapitalinkomster lätt att också medföra betydande orättvisa i såväl horisontalt som vertikalt avseende. P. g. a. den bristande koordineringen mellan inkomstbeskattningen och den vad skattesatserna beträffar mycket stränga förmögenhetsbeskattningen kommer denna orättvisa att i många fall bli än mer flagrant.

Utgifter för förvärvande av skattefri kapital- (eller annan) inkomst eller för bestridande av levnadskostnader är i princip ej avdragbara. Undantag från denna princip förekommer dock. Sålunda är t. ex. ränta på bostadslån avdragbar upp till 15 000 mk och ränta på lån som hänför sig till gårdsbruk avdragbar utan annan begränsning än den som vid kommunalbeskattningen gäller för ränta på in-tecknad gäld. Vidare kan nämnas att det åtminstone i praktiken inte torde ha förekommit att man vägrat avdra förlust av lantbruket från arealinkomst av på gårdsbruket (förvärvskällan) bedrivit skogsbruk med hänvisning till att lantbruket haft karaktär av hobbyjordbruk eller att en bidragande orsak till förlusten varit att ägaren av gårdsbruket icke sålt utan själv (skattefritt) konsumerat lantbrukets produkter. Och fastän IFL uttryckligen anger att i en förvärvskälla uppkommen förlust är avdragbar från överskott i annan förvärvskälla blott såvida förlusten icke beror på levnadskostnader, torde man icke på nyss nämnda grunder vid statsbeskattningen heller ha vägrat avdra förlust i förvärvskällan gårdsbruk från överskott i annan förvärvskälla (se HFD 1974 nr 2938).

3.2.3 Den omfattande skattefriheten för olika former av *sociala bidrag* (se ovan p. 2.2.2) kan också i vissa fall medföra att den beskattningsbara inkomsten inte motsvarar konsumtionsförmågan. Med undantag för folkpensionen (i de inkomstklasser där inkomstrelaterade stöd- och tilläggsdelar bortfallit) är de icke inkomstrelaterade socialbidragen som existerar i allmänhet så små att de inte ger upphov till nämnvärda skatteförmåner. Skattefriheten för de sociala bidrag, som ersätter inkomst, kan visserligen föra med sig en benägenhet att utbyta arbetsinkomst och arbete mot socialbidrag och fritid, men leder, p. g. a. att bidragen i allmänhet är lägre än den inkomst de ersätter, ofta i praktiken inte till någon

nåmnevård diskrepens mellan beskattningsbar inkomst och *materiell* konsumtion. Rätt betydande skatteförmåner uppkommer dock t. ex. då – såsom fallet är med dag- och moderskapspenning p. g. a. den allmänna sjukförsäkringen – skattefriheten för bidraget (eg. den del av lönen som motsvarar bidraget) består fastän full lön uppburits under bidragstiden och då – såsom fallet är med bl. a. ersättningar p. g. a. den obligatoriska trafik- och olycksfallsförsäkringen – bidraget utgår med ett belopp som i princip motsvarar den frångångna förvärvsinkomsten. I vissa fall kan det också med hänsyn till progressionen vara skattemässigt fördelaktigare att under en del av året i stället för skattepliktig förvärvsinkomst uppbära skattefri arbetslöshetsersättning eller sjukförsäkringsdagpenning eller strejkunderstöd. Detta särskilt i de fall då den skattskyldiga medan han är avhållen från sitt ordinarie arbete kan bedriva annan lågt beskattad verksamhet, t. ex. gårdsbruk.

3.2.4 I vissa fall kan den skattskyldiga förskaffa sig skattemässiga fördelar genom att utnyttja skillnaderna mellan IFL:s och NSL:s (och GSL:s) inkomstbegrepp. Här skall blott ett exempel nämnas.³³ Ägare av fåmansbolag har i många fall möjlighet att i stället för att göra en riskfylld investering i eget namn, varvid en eventuell förlust enligt IFL i regel bedöms såsom icke avdragbar kapitalförlust, göra investeringen i bolagets namn, varvid förlusten – förutsatt dock att investeringen icke anses utgöra extraordinarie tillgång – i regel är avdragbar i stöd av NSL.

3.3 Det faktum att *naturaförmåner* i rätt stor utsträckning undgår beskattning beror inte så mycket på att inkomstbegreppet i detta avseende vore snävt – enligt IFL liksom också NSL och GSL jämställs uttryckligen inkomst i penningars värde med penninginkomst – som på svårigheterna dels att identifiera de skattskyldiga förmånstagarna, dels att uppskatta naturaförmånens penningvärde.

3.3.1 Svårigheter att identifiera förmånstagaren uppkommer bl. a. ifråga om förmåner på arbetsplatsen och förmåner som gäller alla eller en kategori anställda, men som bara en del utnyttjar eller som utnyttjas olika mycket av de förmånsberättigade. I allmänhet har man sålunda icke beskattat anställda för förmån av t. ex. fri sjukvård, fritt kaffe (men nog i tobaksfabrik för fria rökverk och i bryggeri för fria drycker), "normal" rabatt på inköp av varor som arbetsgivaren tillverkar eller saluför, fri skolskjuts för anställdas barn eller kostnadsfri användning av idrottsanläggning, tennisbana, arbetsgivarens sportstuga etc. Inte heller har man ansett av arbetsgivaren bekostat frivilligt olycksfallsförsäkringsskydd vara en skattepliktig förmån för de försäkrade anställda. Att av arbetsgivaren erlagda premier för livförsäkringar, som arbetsgivaren tecknat på anställdas liv och med de anställda och deras anhöriga såsom förmånstagare, inte i fallet HFD 1975 nr 2066 ansågs vara förskotts-innehållspliktig löneförmån för de anställda, berodde på att HFD inte ansåg sig kunna bortse från att arbetsgivaren såsom försäkringshavare i stöd av Försäkringsavtalet § 102 hade rätt att ändra förmånstagarförordnandet.

Enligt IFL skall förmånstagaren i princip beskattas för naturaförmånens gängse värde. Med gängse värde avses härvid icke förmånsgivarens utgift för förmånen utan beloppet av det förmögenhetstillskott förmånstagaren erhållit resp. de levnadskostnader han besparats p. g. a. naturaförmånen. (Består "naturaförmånen" av att arbetsgivaren betalat arbetstagarens levnadskostnader, t. ex. bostadshyra, maträkningar, semesterresor etc. sammanfaller givetvis förmånens gängse värde med arbetsgivarens utgift för förmånen). År 1975, då nya IFL trädde i kraft, överfördes fastställandet av värdet av naturaförmåner i anställningsförhållanden från de lokala skattenämnderna till skattestyrelsen, som nu fastställer bindande normer för beräkning av gängse värdet av bostadsförmån, förmån av fri kost samt bilförmån. Som

en följd av detta har värderingen av de viktigaste slagen av naturaförmåner blivit enhetligare och generellt sett något strängare. P. g. a. att de mer eller mindre schablonmässiga normerna är utformade så att de i princip aldrig skall leda till för höga värden, kommer ifrågakvarande naturaförmåner i praktiken dock ofta att bli uppenbart undervärderade. – Vid värderingen av övriga naturaförmåner än de nyss nämnda har man i praktiken ofta hållit sig till mycket låga värden om man alls ansett förmånerna ha penningvärde. I allmänhet torde orsaken till detta ha varit att förmånen, p. g. a. att den icke ingått i förmånstagarens normala konsumtionsmönster eller p. g. a. att den ”givits” snarare i förmånsgivarens än i förmånstagarens intresse, ansetts utgöra sådan ”påtvungen konsumtion”, som inte alls eller i blott ringa utsträckning besparat förmånstagarens normala levnadskostnader. Sålunda har t. ex. sakgåva åt anställd på dennes bemarkelsesdag och stämpelskatt som arbetsgivaren erlagt för titel eller utmärkelseecken åt anställd samt av arbetsgivaren bekostad annan utbildning än grundutbildning för anställd ävensom biltelefon som arbetsgivaren bekostat i anställds bil i allmänhet inte ansetts utgöra skattepliktig förmån och t. ex. belöningsresa (som icke varit möjlig att utbyta mot pengar) i vissa fall ansetts skattepliktigt blott till beloppet av besparade matutgifter. Att anställds förmån av räntefritt lån av arbetsgivaren icke ansetts skattepliktig torde bero på att förmånen/räntan i princip hade varit avdragbar för förmånstagaren. (Att arbetsgivaren i detta fall inte beskattas för den ränta han avsatt ifrån (och inte heller är skyldig att erlagga arbetsgivaren socialskyddsavgift på beloppet torde bero på samma nettotänkande men kan ev. även förklaras med att realiserad ”förmån” av eget kapital i allmänhet inte ansetts falla inom ramen för det normala inkomstbegreppet.³⁴)

3.3.2 De praktiska svårigheterna att identifiera förmånstagaren och att rätt värdera den skattepliktiga förmånen blir inte mindre av att förskotts innehållningen för naturaförmåner ofta är bristfällig. Att så är fallet kan förklaras av att arbetsgivaren, som, särskilt då fråga är om ovanligare slag av naturaförmåner, på mer eller mindre goda grunder kan hävda att naturaförmånen icke alls eller blott i ringa grad besparar den anställda levnadskostnader, ofta har ett intresse av att låta bli att göra förskotts innehållning eller att verkställa förskotts innehållningen på möjligast lågt belopp. Detta i sin tur beror, förutom på att arbetsgivaren ofta känner större intresse gemenskap med arbetstagaren än med fiskus, på att arbetsgivarens socialskyddsavgift liksom vissa andra lönebikostnader beräknas på basen av beloppet av förskottsuppbörd underkastade löneförmåner. Då utgifterna för förmånerna p. g. a. NSL:s vida inkomstbegrepp i de allra flesta fall ostridigt är avdragbara och då rätten att avdra utgifter för naturaförmåner i princip icke är beroende av att motsvarande belopp utgör skattepliktig inkomst för förmånstagaren är det egentligen blott risken att senare bli avkrävd de icke innehållna beloppet jämte socialskyddsavgift och skattetillägg som avhåller arbetsgivaren från att helt eller delvis underlåta att verkställa förskotts innehållning för naturaförmåner. Härtill kommer att om arbetsgivaren verkställt förskotts innehållningen men gjort det med för lågt belopp, kan han åläggas att erlagga de icke innehållna beloppet och den obetalda socialskyddsavgiften blott försåvitt han avvikit från fastställda beräkningsgrunder eller annars bör anses ha varit medveten om den för låga värderingen.

3.3.3 Värderingssvårigheter av samma slag som de som gäller naturaförmåner uppkommer också i princip vid fastställandet av om *kostnadsersättningar* som arbetsgivare erlagt åt arbetstagare åtgått till täckande av särskilda av arbetet föranledda (och för arbetstagaren i princip avdragbara) utgifter eller ej. Skattestyrelsen fastställer dock dels grunderna för beräkning av maximibeloppen av olika slag av kostnadsersättningar för vilka förskotts innehållning icke behöver verkställas, dels grunderna, i de fall då annan utredning saknas, för beräkning av maximibeloppen av skattefria färdkostnadsersättningar och dagtraktamenten,

varigenom de praktiska och många av de materiella värderingsproblemen i stor utsträckning bortfaller. P. g. a. sin schablonmässighet och särskilt p. g. a. att skattestyrelsen vid fastställandet av normerna för skattefria resekostnadsersättningar skall "beakta de i de riksfattande arbets- och tjänstekollektivavtalen, som bör anses mest representativa, ingående bestämmelserna angående de resekostnadsersättningar och dagtraktamenten som skall erläggas för arbets- eller tjänsteresa" (IFL § 22²)³⁵, medför dessa beräkningsgrunder att skattefria dagtraktamenten och i vissa fall även skattefria färdkostnadsersättningar kan erläggas till ett t. o. m. avsevärt högre belopp än vad de faktiska utgifterna skulle förutsätta.

3.3.4 Det ovan anförda har närmast gällt naturaförmåner och kostnadsersättningar i normala anställningsförhållanden. Samma normer gäller emellertid i princip även då förmånstagaren är anställd i ett bolag som han eller en honom närstående person råder över. P. g. a. den förliggande intressegemenskapen är dock kontrollen och värderingen härvid i allmänhet strängare. Särskilt om naturaförmånerna åt anställd bolagsman till art eller omfattning klar avviker från vad andra anställda erhåller finns det dessutom en risk för att naturaförmånerna helt eller delvis betraktas såsom förtäckt dividend och att utgifterna för förmånerna sålunda åtminstone till den del de motsvarar den skattepliktiga förtäckta dividenden icke är avdragbara för bolaget. T. ex. försäkringspremie för privat olycksfallsförsäkring som bolaget bekostat för huvudaktionär/anställd, har i vissa fall ansetts vara förtäckt dividend i dess helhet och i vissa fall ansetts vara förtäckt dividend till den del den medfört att de erhållna totalförmånerna med hänsyn till bolagets art och omfång och det utförda arbetet överskridit det skäliga. Så länge det rör sig om normala naturaförmåner i anställningsförhållanden t. ex. bilförmån, bostadsförmån etc. och då de samlade förmånerna icke överskrider det skäliga kan bolaget dock i princip alltid göra avdrag för kostnaderna för naturaförmånerna oberoende av för vilket belopp den anställda bolagsmannen beskattas. De transaktioner med bl. a. bilar som beskrivs i SOU 1975:54 (ss. 90 ff och 113 ff) och varigenom en del av anskaffningsutgiften för personliga tillgångar kan avdras hos bolaget, torde även kunna förekomma i Finland.

Enskild rörelseidkare har i allmänhet klart sämre möjligheter att komma i åtnjutande av icke skattepliktig eller lågt värderade naturaförmåner än den som driver sin rörelse i bolagsform. Existerar det formellt två separata rättssubjekt har det i allmänhet inte ansetts möjligt att uppfatta en tillgång, som civilrättsligt tillhör den ena, såsom skatterättsligt tillhörande den andra och föreligger det ett avtalsförhållande mellan rättssubjekten är man vid beskattningen i allmänhet rätt obenägen att frångå den civilrättsliga presumptionen att avtalet har ingåtts mellan materiellt självständiga rättssubjekt. Några dylika hinder för att vid beskattningen gruppera anskaffningsutgifter för tillgångar och löpande utgifter i förvärvskällan rörelse och förvärvskällan personlig verksamhet enligt utgifternas faktiska art, existerar icke beträffande enskilda rörelseidkare. Sålunda blir det i allmänhet inte aktuellt att beskatta enskild rörelseidkare för sådana naturaförmåner som bostadsförmån, bilförmån eller förmån av kost, sjukvård, personförsäkring etc., emedan anskaffningsutgiften och de löpande utgifterna för bostaden eller bilen till den del utnyttjas för privat bruk samt mat-, sjukvårds- eller försäkringsutgifterna icke beaktas vid fastställandet av nettoinkomsten av rörelsen, utan betraktas såsom personliga utgifter. I praxis har man inte heller ansett enskild rörelseidkare vara berättigad att göra avdrag för stämpelskatt för titel som tilldelats honom. Nämnas kan att ett familjebolag däremot ansetts ha rätt att avdra stämpelskatt för titel som tilldelats en i bolaget anställd delägare och detta utan att delägaren härvid ansetts erhålla en skattepliktig förmån, då titeln inte hade något överfåtbart penningvärde. Klart är å andra sidan att de praktiska svårigheterna att övervaka att enskild rörelseidkare icke påför rörelsen sådana utgifter som de facto har karaktär av personliga utgifter är avsevärda men i allmänhet knappast större än om verksamheten bedrivits i bolagsform.

3.4 Bolagsbeskattningssystemet

En av grundorsakerna till att avsevärda skatteförmåner kan vinnas genom bolagsbeskattningssystemet är såsom nämnts att man vid beskattningen i princip godtar bolag såsom självständiga från sina ägare fristående rättssubjekt också då bolaget och delägarna sakligt sett bildar en ekonomisk enhet. En annan orsak är att de delvis rätt olikartade bolagsbeskattningsreglerna i huvudsak är knutna till de civilrättsliga kategorierna av juridiska personer. De civilrättsliga associationsformerna har i hög grad karaktär av modeller, som rättsordningen ställer till medborgarnas förfogande och som dessa efter eget förgottfinnande kan begagna sig av. Främmande för den moderna (allmänna) bolagsrätten är att tvinga någon att för viss verksamhet använda en viss bolagsform eller att uppställa stränga krav på verksamhetens art och omfattning för att viss bolagsform skall kunna användas. Fastän man i allmänhet med rätt stor precision kan beskriva det typiska aktiebolaget, öppna bolaget etc. och fastän vissa bestämda slag av verksamhet i praktiken mer eller mindre alltid bedrivs i viss bolagsform, medför detta att bolag av civilrättsligt samma slag icke behöver bilda en ekonomiskt homogen kategori. Med hänsyn till bolagslagstiftningens syfte kan man knappast heller räkna med att bolagsrätten i någon högre grad skall kunna utformas så att bolagsformen i alla fall och mer eller mindre exakt återspeglar verksamhetens art, omfattning och grad av ekonomisk självständighet. Så länge det råder väsentliga och till de civilrättsliga associationsformerna strikt bundna skillnader mellan beskattningsreglerna för olika slag av associationer torde det därför knappast kunna undvikas att dessa regler leder eller kan leda till orättvisa i beskattningen.

De allmänna bolagsformerna, aktiebolag, öppet bolag och kommanditbolag, kan enligt finländsk bolagsrätt utan nämnvärda praktiska begränsningar utnyttjas för nästan vilken (icke reglementerad) näringsverksamhet som helst. Den nugällande aktiebolagslagen³⁶ uppställer inga egentliga krav på verksamhetens art eller på aktiekapitalets storlek för att ett aktiebolag skall kunna registrerats. Inte heller krävs det i allmänhet, att näringsverksamheten skall vara av bestämd art eller bestämt omfång för att ett (oregistrerat) öppet bolag eller kommanditbolag civilrättsligt skall anses ha uppkommit.³⁷ För registrering av öppet bolag och kommanditbolag krävs visserligen att bolaget skall bedriva handels-, fabriks-, hantverks- eller annan affärsrörelse, men detta krav har i handelsregisterpraxis tolkats rätt liberalt så att bolag som bedrivit t. ex. advokat-, ingenjör-, arkitekt-, konsult-, läkar- eller reklamverksamhet registrerats blott verksamheten varit inriktad på ernående av omedelbar ekonomisk nytta och haft ett visst minimiomfång (t. ex. att bolaget haft en tillräckligt stor affärslokal, minst två anställda inklusive anställd tyst bolagsman samt ett tillräckligt stort kapital och en viss minimiomsättning).

Samma möjligheter att mer eller mindre oberoende av verksamhetens art eller omfång välja företagsform som existerar civilrättsligt gäller i princip även vid beskattningen. Vid bedömningen av om ett öppet bolag eller kommanditbolag som är registrerat också är rörelsedrivande – och sålunda ett separat skattesubjekt – har man också i huvudsak följt de normer som tillämpats av handelsregistret. Det förekommer dock exempel på att man ingripit mot att frukterna skiljts från trädet också då det varit fråga om civilrättsligt klart identifierbara bolag.³⁸ En i princip annan sak är att man med stöd av generalklausulen mot kringgående i BeskL § 56 i ett flertal fall vid beskattning helt underkänt civilrättsligt giltiga bolagskonstruktioner avseende öppna bolag och kommanditbolag³⁹ (men icke aktiebolag).

Har alltså bolagskonstruktionen som sådan accepterats bedöms förhållandet mellan bolaget och bolagsmännen vid beskattning på i princip samma sätt som inom civilrätten. Dominerande bolagsman i fåmansbolag kan följaktligen också skatterättsligt uppträda i förhållande till bolaget i tre olika egenskaper. Förutom i sin ”normalegenskap” av passiv delä-

gare, som är berättigad till vinstandel och likvidationskvot och som har rätt att disponera över sin bolagsandel, kan han uppträda såsom organ för bolaget, som är berättigad att disponera över bolagets inkråm, och såsom tredje man, med vilken bolaget kan träda i avtalsförhållande. Då de olika vägar att tillgodogöra sig resultatet av bolagets verksamhet, som härigenom öppnar sig, till sina skattemässiga konsekvenser ofta väsentligt skiljer sig från varandra och då bolagsbeskattningsreglerna i huvudsak bygger på presumtionen att bolagsmannen uppträder i sin normalroll av passiv delägare, är det åtminstone i praktiken mer eller mindre omöjligt att förhindra att delägare i bolag och särskilt fåmansbolag förskaffar sig icke avsedda skattefördelar.

Den materiella skattelagstiftningen⁴⁰ (och bolagsrätten) saknar särregler rörande fåmansbolag; några bestämmelser motsvarande de svenska reglerna angående lundintransaktioner, vinstbolagstransaktioner, interna aktieöverlåtelser och förbud mot aktieägarlån finns alltså icke i finländsk lagstiftning. Reglerna om förtäckt dividend (BeskL § 57), som äger tillämpning endast på transaktioner mellan aktiebolag och deras delägare resp. delägare närstående person⁴¹, regeln i IFL § 26¹ p. 2, enligt vilken lön åt delägare i öppet bolag eller annan sammanslutning är avdragbar för sammanslutningen till den del lönen icke överskrider skäligt vederlag för delägarens arbetsinsats samt generalklausulen i BeskL § 56⁴² ger fiskus vissa möjligheter att ingripa mot typiska skattebesparande transaktioner men kan inte effektivt hindra att bolag utnyttjas för uppnående av icke avsedda skattemässiga fördelar.

3.4.1 Ovan i p. 1.3 har redan angivits huvudreglerna för beskattning av olika slag av bolag. Att dessa regler medför att inkomstskatten på den verksamhet företaget bedriver och för mögenhetsskatten på företagets tillgångar i rätt hög grad är beroende av den form i vilken verksamheten bedrivs torde ha framgått. Det torde också ha framgått att företagsformerna rörelsedrivande registrerat öppet bolag eller kommanditbolag samt andelslag är skattemässigt särskilt förmånliga samt att väsentliga skatteförmåner kan vinnas genom holdingbolagskonstruktionen.

Den förmån i form av en lindrigare progression, som särbeskattningen av rörelsedrivande registrerade öppna bolag resp. kommanditbolag och deras delägare i regel medför, kan ytterligare ökas genom en uppdelning av verksamheten på flera sådana progressivt beskattade bolag. Fastän en sådan uppdelning av verksamheten mycket lätt kommer att betraktas såsom kringgående, mot vilket fiskus i stöd av BeskL § 56 kan ingripa, finns det i praxis flera exempel på att samma personer kunnat äga flera separat beskattade sammanslutningar.

Öppna bolag och andra sammanslutningar mellan makar och mellan föräldrar och barn har i praxis ofta ansetts bildade i syfte att undgå skatt och därför med stöd av BeskL § 56 vid beskattningen underkänts. Men i de fall då det kan visas att bolagsbildningar inte enbart är betingad av skattemässiga skäl och ingripande mot bolagskonstruktioner därför inte anses kunna ske, leder öppna bolag och andra sammanslutningar mellan familjemedlemmar ofta till betydande skattefördelar. Detta gäller också då sammanslutningen icke beskattas såsom ett separat skattesubjekt. För sin andel av sammanslutningsinkomst särbeskattas nämligen make i allmänhet (vinstandel till den del den motsvarar värdet av arbete som utförts till förmån för sammanslutningen utgör förvärvsinkomst, för vilken sambeskattnig icke sker) och barn över 16 år alltid. I allmänhet har man åtminstone inte hittills ingripit mot favoriserande vinstfördelningsgrunder i öppna bolag och andra sammanslutningar. Detta beror dock sannolikt på att sålänge samtliga sammanslutningar beskattades som separata skattesubjekt frågan om favoriserande vinstfördelningsgrunder snarare var ett, visserligen föga uppmärksam, gåvoskatterättsligt problem än en inkomstskatterättslig fråga.

3.4.2 Fastän man i princip icke har avstått ifrån att dubbelbeskatta fåmansaktiebolag, existerar

det i praktiken rätt stora möjligheter att genom löneuttag inklusive uttag av naturaförmåner i samband med anställningsförhållande och genom tantiemavsättningar helt eller delvis få dubbelbeskattningen eliminerad. För att penninglön och andra löneförmåner skall beskattas såsom förtäckt dividend har såsom ovan nämnts i regel – och åtminstone då förmånerna utgjort skattepliktig inkomst för mottagaren och icke varit av ett mycket ovanligt slag – krävts att det sammanlagda beloppet av löneförmånerna är *uppenbart* oskäligt med hänsyn till arbetsinsatsen. – Löneutbetalning istället för dividendutdelning från aktiebolag resp. vinstdelning från separat beskattat öppet bolag eller kommanditbolag har också den skattemässiga fördelen att aktieägaren resp. bolagsmannen härigenom kommer i åtnjutande av de sociala avdrag som får göras från (de första 20 000 mk av) förvärvsinkomst men icke från kapitalinkomst. När det gäller separat beskattade öppna bolag och kommanditbolag kan man ofta genom ett välavpassat löneuttag få den progressivt beskattade inkomsten jämnt fördelad på två skattesubjekt. Vidare är det ofta möjligt att genom löneutbetalningar till bolagsmans make, barn och andra anhöriga kringgå avdragsförbudet för lön till make och för periodiskt understöd. Särskilt förmånliga har sådana löneutbetalningar blivit sedan särbeskattning av makars förvärvsinkomst införts. Inte heller i dessa fall har man ansett det möjligt att ingripa sålänge löneförmånerna stått i en någorlunda rimlig proportion till arbetsinsatsen. Dessa fördelar uppvägs dock i viss mån av den skyldighet att erlagga socialskyddsavgift och vissa andra lönebikostnader som är förknippad med utbetalning av lön.

Vid andra transaktioner mellan aktieägare och aktiebolag än sådana som har samband med arbete eller uppdrag som aktieägare utfört för bolaget synes man i allmänhet vid bedömningen av om förtäckt dividend givits ha utgått från huruvida prestationerna försiktigt räknat står i rimlig proportion till varandra och å andra sidan huruvida det hade varit möjligt för aktieägaren att erhålla motsvarande förmån genom utskiftning. I fallet HFD 1968 II 566 ansågs det belopp varmed omsättningstillgångarna nedvärderats utgöra förtäckt dividend då enmansaktiebolag sålt alla sina tillgångar åt aktieägaren för en köpeskillning motsvarande bokföringsvärdena. Då ett byggnadsbolag byggt två villor den ena åt en aktieägare och den andra åt hustrun till en aktieägare med en betydande förlust ansågs förlusten utgöra förtäckt dividend (HFD 1975 nr 1402–1404). Borgensprovisioner som aktiebolag erlagt åt aktieägare, har ansetts avdragbara till den del de icke överstigit vad affärsbankerna debiterar för motsvarande tjänster. Aktieägarlån mot låg ränta eller utan ränta är vanliga och skattemässigt ofta förmånliga. Några civil- eller skatterättsliga hinder för bolag att ge aktieägarna sådana lån finns såsom nämnts icke. Aktiebolaget blir i stöd av BeskL § 57¹ beskattat för en frångången ränta – för närvarande beräknad enligt 10 % – men aktieägaren torde inte bli beskattad för ränteförmånen (HFD 1956 I 13). Detta p. g. a. att räntan i princip hade varit avdragbar för honom. I. o. m. att de ovan i p. 2.3.3 nämnda begränsningarna ifråga om rätten att avdra räntan trädde i kraft 1975 kan dock en förändring ha inträtt. – P. g. a. att BeskL § 57 endast gäller aktiebolag har öppet bolag eller kommanditbolag inte beskattats för frångången ränta på delägarlån. Vid köp till underpris från öppet bolag har man icke beskattat delägare för förmånen (som till den del den icke varit skattefri vinstandel ansetts utgöra skattefri kapitalåterbäring) men nog beskattat bolaget för återvunna avskrivningar till den del dessa hade varit skattepliktiga om ifrågavarande tillgång utskiftats (HFD 1975 nr 2139).

Ovan har redan varit tal om möjligheterna att genom total eller partiell likvidation av bolaget skattefritt utfå beskattade och i viss utsträckning också obeskattade vinstmedel ur detta. I vissa fall betraktas emellertid enligt BeskL § 57² den del av utskiftningskvot som utgörs av outdelade vinstmedel såsom förtäckt dividend. BeskL § 57² tillämpas dock bara då "aktiebolag genom inlösning av egna aktier eller nedsättning av aktiekapital utdelat tillgångar åt sina aktieägare och [det är] uppenbart, att utdelningen ägt rum i avsikt att

undgå skatt för dividend.” Stadgandet har sålunda i allmänhet icke tillämpats då inlösningen av aktierna motiverats av inskränkningar i rörelsen eller en företagsekonomiskt motiverad reorganisering av ägarstrukturen. Inte heller har det i allmänhet tillämpats då utskiftningen skett i natura eller med överskottsmedel, som erhållits vid skattefri överlåtelse av anläggningstillgångar.

3.5 Kort angående *periodiseringsreglerna*⁴³

Vissa centrala periodiseringsregler i NSL (och även GSL) och särskilt de periodiseringsregler som gäller i stöd av skattelättnadslagarna är såsom nämnts medvetet utformade så att den skattskyldiga skall ha möjlighet att bilda ofta betydande dolda reserver. Utan att här gå in på frågan om den fördel den uppskjutna skattebetalningen i o. f. sig kan tänkas innebära för den skattskyldiga, skall några fall nämnas då skattskyldiga, kan få den latent skattekulden helt eller delvis avskriven.

I princip kommer alltid alla på rörelsetillgångar gjorda överavskrivningar, med undantag för överavskrivningar på byggnader, som står på mark som den skattskyldiga ägt i minst 10 år, att återvinnas då ifrågavarande tillgång lämnar det bolag eller den enskilda rörelse inom vilken avskrivningen skett. Försäljer bolag överavskriven tillgång åt delägare till underpris kommer dock i många fall betydande faktiska svårigheter att uppkomma vid bestämmandet av överavskrivningens storlek och sker försäljningen till utomstående person, som inte genom släktskap e. dyl. står i ett utåt tydligt konstaterbart intressegemenskapsförhållande till delägare i bolaget, är det ofta i praktiken omöjligt att inkomstbeskatta bolaget för ett högre belopp än köpeskillingen.

Progressivt beskattade skattskyldiga, t. ex. enskilda rörelseidkare samt öppna bolag och kommanditbolag, kan delvis undgå att erlagga skatteskulden genom att upplösa reserverna vid en tidpunkt då deras marginalsatt är lägre än den var då reserven bildades. Vidare är det i vissa fall möjligt att överföra hela bolaget inklusive den dolda reserven till en skattskyldig som beskattas enligt en lägre skattesats eller som har outnyttjade förluster och som därför är färdig att ersätta den ursprungliga ”ägaren” av tillgångarna för dessa med ett högre nettovärde än de med hänsyn till skatteskulden hade i hans hand. Möjligheterna att i stöd av BeskL § 56 effektivt hindra sådana vinstbolagstransaktioner torde vara rätt begränsade.

Nämnas kan slutligen att lagstiftaren i samband med NSL:s tillkomst gjorde det möjligt att i vissa fall under en övergångstid skattefritt ombilda dolda reserver i omsättningstillgångarna till aktiekapital.

1. Se närmare bl. a. *Andersson*, Inledning till skatterätten, 2 utv. uppl. (1975) ss. 13–74, *samma*, Tulaja varallisuusverolaki (1975), *samma*, Näringskattelagen i huvuddrag (1970), *Ikkala-Andersson-Nuorvala*, Uusi elinkeinoverolainsäädäntö, 2 uppl. (1973) samt de årligen av Skattestyrelsen publicerade handböckerna för skatteförvaltningen avseende ”Beskattningen av person och förmögenhet samt beskattningsförfarandet” och ”Beskattning av gårdsbruk”.
2. Om den skogsvårdsavgift om 2–6 % av den för kommunalbeskattningen värderade nettoavkastningen av skogsmark som skogsvårdsföreningarna har rätt att uppbära kommer icke vidare att vara tal. Detsamma gäller den tilläggsskatt på inkomst och tillfällig extra inkomstskatt som landskapet Åland kan uppbära för landskapets behov men som för närvarande icke uppbärs.
3. Se närmare *Tikka* och *Olsson* i Bolagsbeskattningen i Norden, Nordiska skattevetenskapliga forskningsrådets skriftserie Nr 2 (1974) ss. 75 ff och 143 ff. Den på s. 157 ff aviserade reformen rörande beskattningen av öppna bolag, kommanditbolag och andra sammanslutningar genomfördes i något

- justerad form 1975, dock så att utanför de nya reglerna lämnades registrerade och rörelsedrivande öppna bolag och kommanditbolag som alltså fortfarande beskattas på i huvudsak samma sätt som tidigare.
4. Förlust avdras från delägarnas inkomst i princip först då sammanslutningen upplöses. Före detta utjämnas förlust inom sammanslutningen.
 5. Detta gäller dock i allmänhet ej vid påförandet av folkpensions- och sjukförsäkringspremie.
 6. I reg.prop. 103/76 (se nordiska skattenyheter (nsn) 1976:2 notis 33) föreslås dock att rätten till 100 %-igt avdrag skall gälla blott då dividenden är högst 20 % av aktiekapitalet.
 7. Se nsn 1976:2 notis 33.
 8. Sjömansskatten erläggs dock enligt en särskild sjömansskattetabell och begränsat skattskyldiga beskattas enligt i källskattelagen (917/72) – eller L om beskattning av person anställd vid Nordiska investeringsbanken (562/76) – angivna fasta procentsatser.
 9. Av statsfinansiella skäl uppstår för år 1976 dessutom en tilläggsskatt (eg. ett tvångslån) på årsinkomster om 70 000–80 000 mk eller mer, se nsn 1976:2 notis 16.
 10. Av statsfinansiella orsaker är för år 1976 förmögenhetsskatten för beskattningsbara förmögenheter som överstiger 200 000 mk ovanligt hög (se nsn 1976:2 notiserna 53 och 17). För beskattningsbara förmögenheter om 300 000 mk eller mer är skatten dubbelt högre än den hade varit enligt den förmögenhetsskatteskala som ursprungligen fastställdes för år 1976.
 11. Det som anförs gäller icke ifråga om sjömansinkomst och ej heller beträffande dividend-, ränte-, royalty-, licens-, pensions- eller arbetsinkomst som begränsat skattskyldig uppbär.
 12. Se även L den 29 juni 1976 om beskattning av person anställd vid Nordiska investeringsbanken.
 13. *Kilpi* kommer i Pääomävähennys (1952) (s. 79) till den slutsatsen att ingen nationalekonomisk inkomstteori som sådan ligger till grund för inkomstbegreppet i IFL 1943, men att IFL 1943 närmast omfattar ett perioditetsteoretiskt, men något mot konsumtionsteorin utvidgat inkomstbegrepp. Se även *Kilpi*, Tulo-käsité nykyisessä tuloverolainsäädännössä, Liiketaloudellinen Ajkakauskirja 1969, s. 172 ff. *Andersson* (se t. ex. inledning till skatterätten (1975) s. 151 och Tuloja varallisuusverolaki (1974) s. 128) anser liksom *Kilpi* att ingen inkomstteori såsom sådan kan anses ligga till grund för IFL:s inkomstbegrepp men att IFL rönt mest inflytande från källteorierna.
 14. Handel med bostadsaktier och andra värdepapper torde numera (se HFD 1975 nr 1288–1290) beskattas antingen enligt reglerna i IFL § 21 eller ock såsom näringsverksamhet enligt NSL.
 15. När det gäller andra fastigheter än gårdsbruksfastigheter och fastigheter på vilka BostinkL tillämpas kan vid kommunalbeskattningen prövningsbeskattning förekomma, se ovan 1.5 p. bb.
 16. Se härom nsn 1976:2 notis 32.
 17. Det modesta förslag till begränsad beskattning av dessa räntor, som ingick Betänkandet av kommittén för beskattning av kapitalinkomster (Kom.miet. 1974:23, se nsn 1974:1 s. 10–11), fick på politiskt håll ett mycket negativt mottagande och ansågs helt ogenomförbart.
 18. För en fullständigare förteckning se t. ex. den finländska nationalrapporten författad av *Aarnio* i Cahiers de droit fiscal international Vol. LXIa s. 336 ff.
 19. Vid statsbeskattningen görs invaliditets- och ålderdomsavdraget samt barnavdraget inte från totalinkomsten utan från skatten.
 20. *Kilpi* (Liiketaloudellinen Aikakauskirja 1969 s. 176) finner att de stadganden i NSL som definierar inkomst ger klart uttryck för en förmögenhetstillväxtteoretisk uppfattning.
 21. Se dock ovan p. 2.2.4 i. f.
 22. Se dock ovan p. 2.2.3 i. f.
 23. Se ovan p. 2.2.3 i. f.
 24. Inkomst av renkötsel beskattas enligt en schablonmetod, som påminner om arealmetoden. Reglerna härom ingår i IFL § 24.
 25. Så t. ex. enligt Kom.miet. 1974:23 s. 90. Enligt vissa beräkningar skulle blott 50–70 % av den faktiska skogsinkomsten bli beskattad.
 26. I fallet 1974 II 531 gick HFD ännu längre och ansåg att inte ens jordbrukares uttag av kreatur, vilkas anskaffningsutgift avdragits enligt kontantprincipen, för att donera dessa åt sina egna barn, föranledde beskattning av jordbrukaren.
 27. Med rättvisa avses här det operationella begrepp som t. ex. *Musgrave & Musgrave* (Public finance in theory and practice (1973) s. 199) kallar equity: "The requirement of equal taxes for people in equal positions is also referred to as "horizontal" equity, while the proper pattern of unequal taxes among people with unequal incomes is referred to as "vertical" equity. Both are part of the same principle of equal treatment, i.e., that taxes should impose equal sacrifice."
 28. Den nuvarande skattefriheten för kapitalvinster kommer dock sannolikt inom en överskådlig framtid att slopas. Förslag härom ingick bl. a. i Betänkandet av kommittén för beskattning av kapitalinkomster

- (Kom.miet. 1974:23, se nsn 1974:I s. 10-11) och inom den regering, som föll i september i år, rådde preliminär enighet om införandet av kapitalvinstbeskattning. Några konkreta uppgifter angående den kommande lagstiftningen står dock ej ännu att få. Det torde dock vara klart att penningvärdets nedgång i någon form kommer att beaktas vid uträkningen av den skattepliktiga vinstens storlek.
29. I vissa fall då bolaget är ett aktiebolag och likvidationen av bolaget inte är total kan dock åtminstone i princip den del av överlåtelsevinsten som består av outdelade vinstmedel bli betraktad såsom i BeskL § 57² avsedd förtäckt dividend, se närmare härom nedan 3.4.2.
 30. Utskiftning av tillgångar från öppet bolag eller kommanditbolag har icke ansetts utgöra realisationsvinstgrundande fång för bolagsman. Bolagsman erhåller alltså i princip alltid den utskiftade egendomen skattefritt. Vid en vidareförsäljning av den egendom bolagsman fått sig tillskiftad utgör dock, åtminstone om det sedan bolagets fång förflutit mindre än 5 resp. 10 år, skillnaden mellan det värde varmed egendomen utskiftats från bolaget och den erhållna köpeskillingen skattepliktig tillfällig överlåtelsevinst för bolagsmannen.
 31. Den ovan i p. 1.3 nämnda begränsningen föreslås gälla verkliga holdingbolag och bolag som med hänsyn till bl. a. verksamhetens art och omfång bör anses såsom holdingbolag. Stadgandet synes dock förutsätta en antingen-eller bedömning av aktiebolagets art.
 32. Jfr. fallet HFD 1976 nr 342: En byggnadsarbetare hade 1965 köpt en fastighet och efter att ha renoverat byggnaderna sålt fastigheten 1968 och köpt två nya tomter. På den ena tomten byggde han 1971 ett egnahemshus som han bebodde till 1973 då han sålde huset jämte tomten och flyttade över till det hus han uppfört på den andra tomten. 1974 hade han åter köpt en fastighet och renoverat byggnaderna. – HFD ansåg att byggnadsarbetaren år 1973 bedrivit näringsverksamhet och att försäljningsvinsten (som enligt IFL i princip hade varit skattefri) enligt NSL var skattepliktig.
 33. Se även nedan p. 3.3 i. f.
 34. HFD:s uppfattning i fallen 1961 II 246 och 323 att den förmån anställda erhöll då de av arbetsgivaren fick köpa bostadstomter till uppenbart underpris inte utgjorde innehållningspliktig löneförmån skulle möjligen kunna förklaras med att den "utgift" som motsvarade den frångångna inkomsten av försäljningen icke var avdragbar och att transaktionen därför inte ansågs ha samband med anställningsförhållandet.
 35. Se även nsn 1976:2 notis 32.
 36. Proposition med förslag till ny aktiebolagslag väntas dock bli avlåten ännu denna höst. Enligt förslaget kommer med all sannolikhet ett visst minimiaktiekapital att krävas.
 37. Angående de civilrättsliga reglerna rörande öppet bolag och kommanditbolag se t. ex. Bolagsbeskattningen i Norden s. 143 ff och där nämnd litteratur.
 38. Se bolagsbeskattningen i Norden s. 150 ff samt som HDF 1941 II 587.
 39. Se härom bl. a. *Tikka* i *Kringgående* av skattelag s. 43 och *Otsson* i *Bolagsbeskattningen* i Norden s. 148.
 40. I BeskF § 26 p. 5 stadgas dock att aktiebolag med färre aktieägare än elva till sin deklaration skall föga utredning angående alla de löne- och andra förmåner inklusive lån, som givits aktieägare eller denne närstående person.
 41. BeskL § 57 har tillämpats även på transaktioner mellan inbördes självständiga aktiebolag och kommanditbolag samt aktiebolag och bostadsaktiebolag, som dominerats av samma person (HFD 1961 II 438 och 1968 nr 6275).
 42. Se även Bostinkl. § 8 samt BeskL § 73 och IFL § 52², som vardera gäller vid beskattning av rörelse som är beroende av utlänning.
 43. Se närmare *Andersson* i *Bolagsbeskattningen* i Norden s. 18 ff.

Tove Friis – Petersen – Jenny Sevaldsen

Norsk nasjonalrapport

Skatterettslige synspunkter på forholdet mellom forbruk og beskattet inntekt

1 Inntektsbegrepet i skatteloven

1.1 *Bruttoinntekten*

I hovedtrekk er skattelovens inntektsbegrep det samme nå som da vi fikk skatteloven av 1911. På den tid var det uenighet om hvor omfattende inntektsbegrepet burde være. Den ledende sosialøkonom i Norge (professor Aschehoug) hevdet at alle tilfeldige formuesforøkelse fortsatt burde holdes utenfor inntektsbegrepet. Begrunnelsen var at tilfeldige engangservervelser ikke burde nyttes til forbruk. Han uttrykte det slik:

”Enhver forstandig økonom som ser sin formue forøget på anden måde enn ved egen virksomhet, gjør derfor ordentligvis den nye tilkommende del av sin formue frugtbringende i et eller andet erhverv eller ved udlån.”

Videre siterte han en annen forfatter som uttalte at ”Konsumerer han den, så forbruger han ikke blot en indtægt, men også en indtægtskilde.”

Disse synspunkter fikk ikke alminnelig tilslutning. Det ble fremholdt at et slikt begrenset inntektsbegrep ofte ville gi et helt skjevt bilde av den enkelte persons skatteevne. Det var denne evnen inntekten skulle avspeile. Prinsipielt skulle derfor som hovedregel alt erverv av økonomiske goder gjøre til gjenstand for skattlegging. Dette syn er nedfelt slik i loven:

”Til inntekt henregnes – med de i det følgende fastsatte unntagelser og begrensninger – rente av formue, livrente, føderåd og pensjon, enhver fordel, som er vunnet ved eiendom, kapital, arbeide eller virksomhet, hva enten det oppebårne er innvunnet gjennom et lengre tidsrom eller er ervervet leilighetsvis eller ved en enkelt anledning, og hva enten det måtte bestå i underhold, klær, husly, brenne, belysning og desslike, eller i annet, som er anvendt til egen eller familiens nytte eller behagelighet eller til utvidelse av næring eller drift eller til formuesforøkelse.”

Også fordeler som er vunnet ved en tilfeldig begivenhet, regnes som inntekt etter skatteloven. Men det er et betydelig antall supplerende regler. Noen av dem fastslår skatteplikt for fordeler som klart faller inn under hovedbestemmelsene. Langt de fleste av reglene innebærer en begrensning av inntektsbegrepet.

Av de fordeler som gir økonomisk evne, men som faller utenfor skattelovens inntektsbegrep nevnes lotteri- og tippegevinster. Det drøftes nå hvorvidt totalisatorgevinster også bør fritas for inntektsskatt. I enkelte avisinnlegg fremholdes at fritak for slike tilfeldige gevinster virker urimelig sammenlignet med skattlegging av ordinære arbeidsinntekter og overtidsgodtgjørelse. Alternativet er en effektvisering av skattleggingen av slike og andre liknende gevinster.

Gevinster ved salg av verdipapirer er også unntatt fra inntektsbeskatning. Det samme gjelder antikviteter, malerier, frimerkesamlinger o.l. så langt de kan sies å inngå i ”innbo eller løsøre som har vært benyttet i den skattepliktiges eller hans families husholdning”. Gevinster ved salg av aksjer som ikke inngår i skattyterens næring, skattlegges hvis aksjene selges innen fem år etter utgangen av det år de blev ervervet. Er aksjesalg et ledd i næringen, tas det hensyn til gevinst eller tap ved den ordinære inntektsbeskatningen. For mange

skattytere er reglene om gevinstbeskatning av bolig o.l. av større interesse. Har skattyteren eid boligen i mer enn 10 og brukt den i mer enn 5 år, er gevinsten fritatt for skatt. Det samme gjelder fritidshus. Gevinst ved salg av boliger som ikke er fritatt for gevinstbeskatning, skattlegges imidlertid ikke når vederlaget investeres i ny bolig som skattyteren skal bruke selv. Blir det aktuelt med gevinstbeskatning, er det to andre regelsett som får betydning. Gevinsten skal reduseres med eiertid over fem år, og det skal dessuten foretas en oppregulering av kostprisen. For salgsgevinster vil det som nevnt i stor utstrekning være adgang til å få betinget skattefritak. Dette gjelder også ved salg av forretningsgårder når gevinsten reinvesteres i nytt driftsmiddel. Ved salg av tomter til det offentlige, blir gevinsten skattefri når skattyteren får vederlag i form av grunnkjøpsobligasjoner fra det offentlige og beholder dem til de er forfalt. For gevinster ved salg av tomter er det dessuten fastsatt særskilte skattesatser.

På sosialt grunnlag eller av skattetekniske grunner er det gjennomført vidtrekkende unntak fra inntektsbegrepet. Dette gjelder bl. a. fritaket for barnetrygd, for sykepenger og dagpenger under arbeidsløshet og sluttvederlag. Pensjoner inngår i bruttoinntekten, men det er innført særfradrag som fører til at pensjonister ikke svarer inntektsskatt når de ikke har annen inntekt enn minstepensjon fra folketrygden. Men særfradrag i inntekten gis ellers uten hensyn til størrelsen av pensjonistens samlede inntekt.

Inntektsbegrepet omfatter ikke bare det beløp som skattyteren har fått i penger, men også ytelser som har pengers verdi. Dette gjelder f. eks. helt eller delvis fri kost, bolig, båt m. m. Det kan også gjelde feriereiser og fri bruk av fritidshus. En riktig verdsetting av slike naturalytelser byr på store problemer, ikke minst på grunn av variasjonene, fra de kollektive tiltak til de klart individuelt avpassede ytelser. I praksis skattlegges vanligvis ikke fri bruk av bedriftshytter o. l.

Variasjonene i de måter økonomiske fordeler erverves på og de former disse fordelene kan fremtre i, er etter hvert blitt stadig flere. Det vises for øvrig til punkt 3.1.

For fordel ved bruk av egen bolig eller eget fritidshus fastsettes ingen bruttoinntekt. I praksis viste det seg at det ble for omstendelig og usikkert å foreta en vanlig bruttoberegning, både fordi verdien av brutto leieverdi og berettigelsen av eierens påstand om fradrag ofte ville fremtre som tvilsomme. Den skattbare nettoinntekt skal settes til 2,5 pst. av eienndommens ligningsverdi. Derved er det tatt hensyn til forsikring, vedlikeholdsutgifter, vannavgifter o. l. Ved beregningen av nettoinntekt av egen fast bolig skal verdien ved formulesligningen først reduseres med kr 20 000. Prosentligningen gjelder også for tomannsboliger når eieren bor i den ene leiligheten, og for rekkehus og leiligheter når de som bor der eier sin fysiske del av boligen. Den gjelder også for borettslag (boligselskaper). Særlig for eiere av tomannsboliger og for huseiere som leier ut hybler, vil denne ligningsmåten kunne føre til en betydelig lavere inntektsansettelse enn ved direkte ligning.

Skattelovens inntektsbegrep er fortsatt omfattende. Spørsmålet om omfanget av inntektsbegrepet må i praksis også ses i sammenheng med kontrollmulighetene. Selv med omfattende oppgaveplikt er det skattytergrupper som ofte ikke nås med fullt effektive kontrolltiltak. Dette gjelder eksempelvis for grupper som driver næring eller virksomhet med mange og til dels tilfeldige leverandører eller avtakere, kunder, klienter m. v.

I praksis må inntektsbegrepet i stor utstrekning baseres på markedstransaksjoner eller resultatet av markedstransaksjoner i form av lønn, overskudd osv. Arbeidsinnsats som foretas utenfor de vanlige markeder, faller derfor i praksis utenfor inntektsbegrepet. Det samme gjelder bytte av varer og tjenester. Her er det også prinsipielt en flytende grense fra ven-netjenester til skatteunndragelser.

For mange næringsdrivende påvirkes inntekten også av skjønsmessige vurderinger. Dette kan gjelde verdien av beholdninger, avskrivninger, kvantum og verdi av varer som tas ut til eget bruk osv. I første omgang foretas den skjønsmessige vurdering av skattyteren

selv og naturlig nok blir inntektspostene forsiktig vurdert. Gjelder skjønnnet en fradragspost, går tendensen i motsatt retning.

1.2 Fradragsreglene

I utgangspunkt skal det bare gis fradrag for renter av gjeld og for utgifter som skjønnnes pådratt til inntektens "erhvervelse, sikrelse og vedlikeholdelse". Underholdsbidrag som også er fradragsrettiget, inntektsbeskattes hos mottakeren. Det var ikke stort mer som sto om dette i skattelovene av 1911, ut over en samling eksempler på utgifter knyttet til inntekts-erhvervet.

Av høyst forskjellige årsaker er fradragsreglene nå vesentlig mer omfattende. I denne forbindelse nevnes regler som skal tilgodese distriktshensyn (distriksskatteloven) og regler som gir bedriftene anledning til å legge opp reserver (åpnings- og tilleggsavskrivning, fonds-avsetninger). Videre er det enkelte fradragsregler som ikke har tilknytning til inntektservervet. Et eksempel på dette er fradrag for spareinnskudd i bank og livsforsikringspremie på til sammen kr 1 400 for enslige skattytere i klasse 1 og kr 2 800 for skattytere i klasse 2 (enslige forsørgere og ektefeller). Fra 1975 gis fradrag i form av skattefradrag. Av andre fradragsposter nevnes utgifter til nydyrking som i prinsippet er en investering.

I de etterfølgende avsnitt 2, 3 og 4 er det en nærmere omtale av enkelte av de inntektsposter og fradragsposter som er nevnt i dette avsnittet. Ved vurdering av rettsreglene må en ta i betraktning omfanget og vanskelighetsgraden av ligningsmyndighetenes arbeidsoppgaver når de årlig skal fastsette bruttoformue og bruttoinntekt og fradrag for ca. 2,5 millioner skattepliktige personer og selskaper.

1.3 Inntektsbegrepet og folketrygden

Reglene om utligning av inntektsskatt har også stor betydning for medlemsavgiftene til folketrygden. Etter at syketrygden i 1971 ble inkorporert i folketrygden skal det også svares medlemsavgift (4,4 pst.) av nettoinntekten ved statsskatteligningen etter at inntekten er redusert med klassefradragene.

Medlemsavgift til den såkalte pensjonsdelen av folketrygden beregnes av inntekt som registreres som pensjonsgivende. Dette gjelder lønn og annen godtgjørelse for arbeid eller oppdrag. Videre gjelder det inntekt av selvstendig næringsvirksomhet som tilfaller eier av enmannsforetak og ansvarlige deltagere i selskap med solidarisk ansvar eller kommanditt-selskap eller stille selskap. Slik inntekt skal bare regnes som pensjonsgivende når eieren av foretaket eller selskapsdeltakerne personlig har deltatt i virksomheten. I praksis vil det oftest være vanskelig å si at det ikke foreligger slik deltagelse. Som pensjonsgivende inntekt av slik næringsvirksomhet regnes nettoinntekten etter skattelovens regler. Det er imidlertid en særregel om fradrag for gjeldsrenter fordi det gjennomgående antas at ikke all gjeld har sammenheng med næringsvirksomheten. Etter særregelen i folketrygdloven skal fradrag for renter settes til 10 pst. av nettoinntekten før fradrag for faktiske renter. Overstiger rentene 20 pst. av dette beløpet, skal det gis fradrag for det overskytende beløp, dog begrenset til 75 pst. av nettoinntekten. Medlemsavgiften til pensjonsdelen av folketrygden er nå 3,8 pst. av lønnsinntekt m. m. og 8,7 pst. av næringsinntekt.

Medlemsavgiftene til folketrygden fastsettes av ligningsmyndighetene, og innkreves sammen med ordinær inntekts- og formuesskatt.

2 Inntektsoppgjør i næringsforhold

Når nettoinntekten for næringsdrivende ikke står i rimelig forhold til forbruket, skyldes det ofte et samspill av mange regler og forhold. Nedenfor omtales først periodiseringsreglene,

og deretter enkelte andre regler og faktorer som kan ha betydning for forholdet mellom nettoinntekten og forbruket.

2.1 Periodiseringsreglene

Etter de regler som nå gjelder, har på langt nær alle næringsdrivende regnskapsplikt. I praksis blir regnskapsprinsippet lagt til grunn også for de som faktisk fører regnskap uten å ha plikt til det. Når regnskapsprinsippet anvendes, vil inntekts- og utgiftsføring ofte være uavhengig av når betaling finner sted. Enkelte næringsdrivende med regnskapsplikt, så som i de frie yrker, kan dog føre regnskap etter kontantprinsippet. Dette godtas ikke alltid ved inntektsberegningen, f. eks. når det er beholdninger, særlig varebeholdninger, av noen størrelse. Virkningene av regnskapsprinsippet og kontantprinsippet kan bli svært forskjellig ved arvefall.

I løpet av de siste decenni er det vokst fram regler som gjør at nettoinntekten i mindre grad enn tidligere avspeiler skatteevnen i det enkelte år. Etter reglene om åpnings- og tilleggsavskrivning er det adgang til større og raskere avskrivninger enn den ordinære som søkes avpasset slik at den dekker den årlige verdiforringelse.

Videre kan inntekten reduseres med skattefrie avsetninger. Fram til 1973 var det en generell adgang til å foreta avsetninger til senere investering. Ved bruk av midlene ble en del av avsetningen helt fritatt for skatt, og resten skulle brukes til nedskrivning. Etter denne avsetningsordningen, som skulle være et ledd i konjunkturpolitikken, var det et vilkår at avsatte midler ble bundet i Norges Bank i inntil 4 år. I noen utstrekning har nok loven virket slik som forutsatt. Men det ble et fremtredende trekk ved ordningen at den mer førte til en skattelette enn til en utjevning av konjunktursvingningene. Ordningen med skattefrie avsetninger er nå lagt om slik at de blir mer formålsprøgede. I hovedsak er ordningen begrenset til avsetninger til bedring av det ytre og indre miljø. Den skattefrie andel er nå 15 pst., og bruken av avsatte midler forutsetter samtykke.

Formålspreget er også vår andre og mer omfattende avsetningsordning til fremme av distriktsutbygging.

Etter distriktsskatteloven kan alle næringsdrivende foreta avsetning til senere investering i næring i særlig utpekte utbyggingsområder. Hovedregelen er at det kan kreves avsetning med 25 pst. av inntekten, men slik reglene er formet er det i praksis ofte adgang til å avsette inntil 50 pst. Avsetningen skal ikke innsettes i bank, men det skal stilles sikkerhet for det latente skatteansvar. Investering må foretas innen 5 år etter at avsetning ble foretatt. Etter loven er det et vilkår at det investeres i avskrivbare driftsmidler. Er driftsmidlets verdi under kr 4 000, skal det vanligvis utgiftsføres direkte i anskaffelsesåret. Alle andre slags driftsmidler omfattes av ordningen, også f. eks. kontorinventar og biler (unntatt fra 1977). Ved investering skal det foretas nedskrivning med 55 eller 65 pst. av avsetningen, avhengig av hvor det investeres. Resten av avsetningen er skattefri. Dette fører til at 45 pst. av avsetningen blir skattefri ved investering i de tre nordligeste fylker og i en del av Nord-Trøndelag. Investeres det i andre utbyggingsområder, som samlet utgjør en ikke ubetydelig del av landet, er den skattefrie del 35 pst.

Særlig reglene om avskrivninger og avsetninger fører til at det ofte oppstår gevinster ved salg av driftsmidler. Etter reglene om betinget skattefritak kan skatteplikten utsettes når reinvestering skjer innen 4 år, men nedskrivning må foretas på det første driftsmiddel som anskaffes. (For skip og fly er det særregler).

Et fellestrekk ved avskrivninger og avsetninger er at disse reduserer inntekten uten å ha sammenheng med en utgift samme år. Disse midler kan disponeres av den næringsdrivende uten at dette blir beskattet som personinntekt.

2.2 Uttak

2.2.1 Tidligere var det tvilsomt om man kunne beskatte den fordel en næringsdrivende har når han tar ut varige driftsmidler av næringen til eget bruk. Departementet antok at det var naturlig å anse dette som fordel vunnet i næring, men i praksis ble det bare foretatt beskatning ved uttak av personbil. Dette gjaldt imidlertid ikke hvis personbilen ble overført som gave.

Ved lovendring av 4. juni 1976 ble det lovfestet at fordel ved uttak til egen bruk og gaveoverføring av enkelt formuesgjenstand er skattepliktig inntekt når kostprisen helt eller delvis er kommet til fradrag ved ligningen. Fordelen skal settes til det beløp som ville blitt regnet som skattepliktig inntekt ved avhendelse av gjenstanden til full pris.

Det er således omsetningsverdien som skal legges til grunn. For enkelte driftsmidler, f. eks. biler, vil denne verdsettelse ikke volde særlige problemer. Men for andre driftsmidler, f. eks. inventar, vil det ofte være vanskelig å finne en omsetningsverdi. Og ofte vil omsetningsverdien kunne være lav, selv om bruksverdien kan være stor.

Verdien av et driftsmiddel kan også anvendes til private formål på annen måte enn ved uttak av driftsmidlet eller ved bruk. En verdistigning på f. eks. en forretningseiendom kan benyttes til sikkerhet for lån som opptas til private investeringer eller forbruk. Verdistigningen er imidlertid ikke skattepliktig før den blir realisert ved salg.

2.2.2 Ved uttak av varer o. l. til privat forbruk, vil verdien for den enkelte normalt svare til det beløp som må betales i det frie marked. I 1935 kom Høyesterett til at uttrykket "fulle verdi" i skattelovens § 50, annet ledd c, betyr den nettoppris skattyteren ville fått ved salg. For produsenten fastsettes derfor verdien til produsentpris, for grossisten til engrospris og for detaljisten til prisen til forbruker. Ved beregning av merverdiavgift anvendes alltid markedspris.

Personlig næringsdrivende som er pålagt regnskapsplikt, skal føre særskilt bok over varer som uttas av forretningen til eget og husstands bruk eller i gaveøyemed. Her skal angis dato for vareuttaket og hvilke varer som er tatt ut. Betaling med kontante penger av slike uttak istedenfor særskilt bokføring er ikke tilfredsstillende for kontrollen og skal ikke godkjennes.

Når det ikke er foretatt nøyaktig registrering av uttakene, baseres oppgaven over uttak på en skjønsmessig vurdering av uttakene og verdien av dette. For jordbrukere har Riksskattestyret fastsatt normer for uttak. I praksis blir skattlegging av uttak ofte begrenset til produkt- og vareuttak der det både er naturlig og lett påviselig med uttak. Men den bransjeblanding vi nå har, gjør det mulig med stadig mer omfattende uttak.

Den måte disse uttak beskattes på, innebærer at utgiftene til forbruket for mange næringsdrivende blir vesentlig lavere enn for andre som må kjøpe slike varer. For alle andre enn detaljisten inntektsføre således varen til en lavere verdi enn den en vanlig forbruker må betale.

Også "uttak" av tjenester o. l. for tannleger, arkitekter, tekniske konsulenter, advokater m. v. er i prinsippet skattbare. I praksis skattlegges naturlig nok ikke en tannlege for inntekt ved behandling av ektefelle og barn. Vederlag i form av naturalier eller "uttak" for behandling av bekjente og deres familie kommer heller ikke til beskatning.

2.3 Utgifter i næring og til forbruk

2.3.1 I de fleste tilfelle vil det være klart at en utgift er pådratt til inntektens ervervelse, sikrelse og vedlikeholdelse. Men i noen tilfelle vil det være tvil om utgiften er fradragsberettiget. Forholdet kan også være at det er klart at utgiften ikke er fradragsberettiget, men at regnskapet ikke gir tilstrekkelige opplysninger for ligningsmyndighetene til å vurdere dette.

2.3.2 En viktig utgiftspost er utgifter til *bruk av bil*. Brukes bilen bare i næringen, er samtlige utgifter vedrørende bilholdet fradragsberettiget. Brukes bilen både i næringen og privat, anses bilen som driftsmiddel i næring, hvis bruken i næring er så omfattende at den isolert sett gir grunnlag for anskaffelse av bedriftsbil. Som hovedregel kreves at kjørelengden i næring må være minst 6 000 km. I så fall innrømmes fradrag for samtlige utgifter minus den del som faller på privatkjøringen. Totalutgiftene fordeles forholdsmessig mellom privatbruken og næringsbruken etter kjørelengden.

Det volder store praktiske problemer å fastsette kjørelengden henholdsvis privat og i yrket. I praksis blir derfor privatkjøringen, utenom kjøring til og fra arbeidssted, ansatt etter en norm på 5–8 000 km.

De utgifter som fordeles, er samlede utgifter, både faste og variable. De faste utgifter påvirkes imidlertid bare i mindre grad av varierende totale kjørelengder. Jo mer omfattende yrkeskjøringen er, jo større del av de faste utgifter kommer da til fradrag. Dette medfører at en skattyter som bruker egen næringsbil privat, blir beskattet ulikt for privatkjøringen i år hvor denne kjøring er den samme, men hvor yrkeskjøringen er forskjellig. Og i forhold til den gruppe som holder bil privat uten noen adgang til fradrag, medfører fordelingen en skattemessig fordel ved at en større eller mindre del av de faste utgifter kommer til fradrag som utgifter i næring.

Hvis det ikke er ført et ordentlig regnskap over utgiftene ved bilholdet, settes verdien av privatkjøringen etter de samme veiledende satser som er fastsatt for lønnstakere som benytter arbeidsgivers bil privat. For en mellomstor bil, prisklasse kr 55 000, er satsen satt til kr 1,10 pr. km. Med en privatkjøring på 5 000 km blir verdien kr 5 500. Utgiftene til bilhold er ifølge tall fra Opplysningsrådet for Biltrafiken for samme kjørelengde kr 8 290. Garasjeutgifter og renter er ikke medregnet.

Med den store utbredelse bilen har fått, må det antas at bilen ofte ville vært anskaffet uten hensyn til behovet for den i næringen. I så fall skulle det være et alternativ å begrense fradraget til de merutgifter som faller på næringskjøringen.

2.3.3 En annen utgiftspost som volder problemer i praksis er utgifter til *forretningsreiser*. På den ene side har man de rene forretningsreiser, hvor det er klart at reisen er foretatt av hensyn til næringen. På den annen side har man de tilfelle hvor reisen utelukkende er foretatt av private grunner, men hvor de er oppført som forretningsreise. Problemet her er av kontrollmessig art. At det i realiteten er en ren privat reise, vil ofte ikke kunne oppdages uten ved bokettersyn. Også da kan det være vanskelig å oppdage. Men mellom disse to yttertilfelle har man forskjellige kombinasjoner av forretnings- og privatreise. Reisen kan være foretatt av hensyn til næringen, men oppholdet forlenges av private grunner og kombineres således med ferie. Da må den siste delen av oppholdet skilles ut. Men reiseutgiftene må det gis fradrag for. På denne måten kan forretnings- og feireise kombineres, slik at utgiften til feriestedet kan trekkes fra i inntekten.

2.3.4 En type utgifter som klart er av privat karakter, men som er vanskelig å kontrollere, er bruk av egne ansatte til forskjellig privat arbeid. En annen variant er å føre opp arbeidstakere ansatt privat som ansatt i bedriften.

Eksempler på det første er bruk av egne ansatte til å stelle huse, male hus osv. Håndverkere kan bruke egne ansatte til arbeid i eget hus eller hytte. Eksempel på den annen type er oppføring av egen hushjelp som ansatt i bedriften. Slike forhold vil ofte ikke bli oppdaget på annen måte enn ved bokettersyn. Ofte vil det heller ikke fremgå av bilagene at det er en privat utgift.

2.3.5 Også andre utgifter til privat forbruk kan være oppført som utgift i næringen, uten at det er lett å oppdage. Dette gjelder f. eks. innkjøp av møbler til egen bolig. Posteres dette i regnskapet som utgift til inventar, er det bare bilaget som i tilfelle kan vise at det er noe annet. Og ofte vil heller ikke det av dette fremgå at det ikke er inventar til bedriften. Et annet eksempel er bensin- og drivstoffutgifter. Med det varierte varetilbud på bensinstasjonene vil denne utgiftspost i praksis omfatte ikke bare private bilutgifter, men også annet forbruk.

2.3.6 En måte å redusere skatten på, er å fordele egen inntekt på flere familiemedlemmer som inntekt av arbeid. Derved økes den disponible inntekt som kan benyttes til økt forbruk.

Inntekt av bedrift som tilhører den ene eller begge ektefeller, skal som hovedregel anses innvunnet av den ektefelle som må anses som den virkelige utøver av virksomheten. Har imidlertid den annen ektefelle arbeidet i ikke ubetydelig omfang, kan denne ligned særskilt for en passende andel av overskuddet. Denne andel skal stå i et visst forhold til arbeidsinnsatsen, men den kan ikke settes høyere enn kr 12 000, med mindre en slik begrensning er "åpenbart ubillig". I slike tilfelle blir delingsforholdet en vurderingssak for ligningsmyndighetene.

Hvordan den virkelige arbeidsfordeling har vært, er ofte vanskelig å kontrollere.

Også til egne barn vil det være mulig å foreta overføring. All ungdom over 16 år skal ligned som selvstendig skattytere. Dette gjelder også inntekt fra foreldres bedrift. Barn under 17 år, men over 12 år, ligned særskilt for arbeidsinntekt. Tidligere gjaldt det et unntak for inntekt fra foreldres bedrift. Dette ble opphevet ved lovendring av 4. juni 1976. I proposisjonen påpekte departementet at lovendringen på grunn av kontrollproblemer ville gi økt mulighet til skattefordeler gjennom uriktig oppdeling av inntekt. For å søke å lette kontrollen fikk Kongen fullmakt til å gi regler om særskilt oppgaveplikt for lønn til barn fra foreldres bedrift. Bestemmelsen inneholder også fullmakt til å gi regler om slik oppgaveplikt for lønn til ektefelle eller annen nærstående person til en som helt eller delvis eier en bedrift.

3 Inntektsoppgjør i tjenesteforhold

Også for personer som er ansatt i tjeneste hos andre, kan det være flere forhold som kan gi grunnlag for høyere forbruk enn det den skattepliktige inntekt og eventuell bruk av formue skulle tilsi.

3.1 *Naturalytelser*

Arbeidsvederlag i form av naturalia, f. eks. mat, klær, losji m. v. er skattepliktig inntekt. Denne skal verdsettes til omsetningsverdi. Tidligere hadde fylkesskattestyrene fullmakt til å fastsette bindende satser som skulle legges til grunn ved ligningen. Det ble bare gjort for kost og losji, og det var bare slike ytelser som skulle tas med ved beregning av arbeidsgiveravgift og pensjonsdelen av medlemsavgiften til folketrygden. Andre naturalytelser har til nå vært fritatt for disse avgiftene. En avlønning i form av slike ytelser har derfor medført en skattemessig fordel både for arbeidstaker og arbeidsgiver.

Ligningsmessig er det til dels store vansker med kontroll av ytelser i form av naturalia. En av årsakene til dette er at overføringer av naturalia i langt mindre utstrekning regnskapsføres i praksis. Således hører det antakelig til de rene unntak at lønnsoppgavene inneholder opplysning om at lønnstakeren disponerer bolig til lav leie.

Men selv om ligningsmyndighetene har fått kjennskap til at skattyteren får naturalytelser,

i en eller annen form, mangler ofte de nødvendige spesifikasjoner både om art og kvantum eller omfang. Skattyteren vil som regel være intressert i å få naturalytelsene verdsatt så lavt som mulig. Ligningsmyndighetenes skjønnsmessige ansettelse hviler derfor ofte på et spinkelt grunnlag med hensyn til de faktiske omkostninger. Slike skjønn blir derfor erfaringsmessig meget "forsiktige", og ansettelsene tilsvarende lave og uensartede. Denne tendens til undervurdering av naturalinntekter, fører til at skattyterne i mange tilfelle søker å innrette seg etter dette, ved at arbeidsgiveren holder arbeidstakeren med helt eller delvis fri bil, bolig osv., istedenfor å utbetale kontant lønn.

Det forekommer ofte at et aksjeselskap eller annen bedrift eller institusjon stiller fri bolig til disposisjon for en eller flere av sine ansatte. Foruten de mer tradisjonelle bedriftsboliger vil dette som regel gjelde høyere funksjonærer, direktører, disponenter o. l.

Denne fordel skal settes til hva det antas å koste å leie tilsvarende bolig. Dette vil normalt si at inntektstillegget skal settes slik at det dekker alle driftsutgifter, og i tillegg en viss forrentning av boligkapitalen. Har imidlertid bedriften stilt en bolig til disposisjon til f. eks. bedriftens leder, og denne bolig er større eller mer kostbart innredet enn bedriftslederens behov skulle tilsi, skal fordelen settes til utgiften til en bolig som bedriftslederen måtte antas å ha anskaffet til seg selv. Til gjengjeld skal da merutgiften, som må anses som utgifter til representasjon, tilbakeføres til inntektsbeskattning på bedriftens hånd, da det ikke skal gis fradrag for utgifter til representasjon.

I tilknytning til den frie bolig, kan det være oppbåret en rekke andre fordeler. Boligen kan være stilt til disposisjon fullt møblert, og den kan være utstyrt med forskjellige husgeråd, fritt lys, brensel m. v. Det kan være betydelige variasjoner, og det vanskeliggjør skattleggingen. Ligningsmyndighetene har i mange tilfelle utilstrekkelig grunnlag ved skjønnsmessige ansettelse på dette området. Blant annet av den grunn vil ansettelsene ofte ligge forholdsvist lavt. Ved enkelte ligningskontorer er det ved kontorsirkulære o. l. søkt trukket opp visse hovedretningslinjer for slike saker.

Det forekommer også ofte at en bedrift stiller fri bil til en eller flere av sine ansatte. Brukes bilen utelukkende privat, skal arbeidstakeren beskattes for et beløp som tilsvarende det som det totalt har kostet arbeidsgiveren å holde bilen. Brukes bilen både privat og i yrke, skal han beskattes for den private bruk. Det må da tas standpunkt til omfanget av den private kjøring. Men det er sjelden at det foreligger pålitelig kjørebok, og ligningsmyndighetene må da fastsette privatkjøringen ved skjønn. I praksis har dette ført til at man i mange kommuner skjønnsmessig ansetter privatkjøring, utenom kjøring mellom hjem og arbeidssted, etter en norm på 5–8 000 km. Verdien beregnes vanligvis på grunnlag av en km-sats, som for mellomstor bil som tidligere nevnt er satt til kr 1,10. Dersom arbeidstakeren selv bekoster bensin og olje i forbindelse med privatkjøring, reduseres inntektstillegget med 20–23 øre pr. km avhengig av bilens størrelse.

Hvis en tok som utgangspunkt at arbeidstakeren ville ha anskaffet bil hvis han ikke hadde hatt fri bil til disposisjon, kunne det være spørsmål om å sette inntektstillegget for den private kjøring tilnærmet lik de utgifter han ville ha pådratt seg ved selv å måtte kjøpe og holde bil.

Ved lovendring av 4. juni 1976 ble adgangen til å gi regler om verdsetting av naturalytelser, overført fra fylkesskattestyrene til Riksskattestyret. Etter de nye reglene skal naturalytelser gjøres til gjenstand for forskuddstrekk i den utstrekning og med de beløp som fremgår av Riksskattestyrets forskrifter om individuell verdsetting av naturalytelser. I den utstrekning slike ytelse skal tas med ved beregning av forskuddstrekk skal det heretter også svares arbeidsgiveravgift og pensjonsavgift til folketrygden. Det er forutsetningen at Riksskattestyret skal fastsette satser for alle naturalytelser som ligger til rette for det. Dette vil eksempelvis kunne gjelde privat bruk av firmabil og fordeler ved fri bolig. For enkelte former for na-

turalytelser kan det bli aktuelt for Riksskattestyret å gi regler om at verdsettingen skal baseres på markedsverdi, f. eks. vanlige handelsvarer og visse tjenester, så som feriereiser. Det er forutsetningen at en her skal gå gradvis fram.

3.2 Litt om grensdragningen mellom fradragsberettigede og ikke fradragsberettigede utgifter

Også for en arbeidstaker vil det kunne være vanskelig å trekke grensen mellom de utgifter som er fradragsberettiget og de som ikke er det. Vilkåret for rett til fradrag er at det er en byrde som påhviler stillingen. For å illustrere litt av problemene og skattefordelene har vi her konsentrert oss om reiseutgifter.

For utgifter til reise mellom hjem og arbeidssted, er det uttrykkelig bestemt at de er fradragsberettighet. Benyttes minstefradrag, inngår kr 400 av reiseutgiftene i dette.

I utgangspunktet gis bare fradrag for utgifter til bruk av offentlig transportmiddel, selv om skattyteren bruker egen bil. Ved beregningen legges til grunn utgiftene til rimeligste reisemåte. Dersom offentlig transportmiddel ikke går i rimelig avstand fra hjem og/eller arbeidssted, eller skattyteren dokumenterer at slik reisemåte medfører daglig 2 timers ventetid, innrømmes fradrag for utgifter til bruk av bil. Fradraget beregnes da normalt til merutgiftene ved denne kjøring. For 1975 har Riksskattestyret fastsatt en normalsats på 50 øre pr. km. Når fradraget i det enkelte tilfelle skal beregnes, skal ligningsmyndighetene dessuten ta hensyn til mulig betaling fra passasjerer.

For den enkelte skattyter kan det få store beløpssmessige konsekvenser om det blir gitt fradrag for utgifter til bruk av bil eller ikke. Det er langt flere som bruker bil til denne reise, enn det antall som får fradrag. Omlag 40 pst. av alle inntektstakere bruker bil mellom hjem og arbeidssted. Når mange bruker bil uten å få fradrag, skyldes det bl. a. at det blir lettere å kombinere yrkesarbeid med arbeid i hjemmet eller annen aktivitet.

Utgifter som den ansatte har til reise i tjenesten, er fradragsberettiget. Arbeidsgiverens dekning av disse utgifter kan ordnes på forskjellig måte. Enten kan lønnen være fastsatt slik at utgiftene til reise skal dekkes av den ansatte selv. Utgiften vil da inngå i minstefradraget, og vil da bare kunne trekkes fra hvis det kreves fradrag for de faktiske utgifter, istedenfor minstefradrag. Utbetaler arbeidsgiveren godtgjørelser for hver reise, skattlegges bare eventuelt overskudd av dette.

Forretningsreiser som ansatte foretar, byr i praksis på de samme problemer som tilsvarende reiser for næringsdrivende. I den utbetalte godtgjørelse skal det bare gjøres fradrag for utgiftene til "forretningsdelen", ikke den del som vedrører den "private del". Også her foreligger mulighet for kombinasjon av forretningsreise og feriereise. Muligheten vil til en viss grad avhenge av den enkeltes stilling i bedriften.

I praksis forekommer også at bedrifter lar egne ansatte foreta privat arbeid for ansatte, særlig for bedriftsledelse og høyere funksjonærer. Utgiftene inngår som en del av lønnsutgiftene i bedriften, mens "mottakeren", ikke har ført dette opp som inntekt. Her er det også forbundet med store problemer å oppdage forholdet i praksis.

3.3 Arbeidstakere og næringsvirksomhet

En lønnstaker kan være andelseier i en næringsvirksomhet, f.eks. i et ansvarlig selskap eller et kommandittselskap. Dette kan på forskjellig måte innvirke på hvor stor del av lønnsinntekten som kommer til beskatning.

Adgangen til å foreta skattefrie avsetninger etter distriktsskatteloven, gjelder bare for næringsdrivende, med det unntak at departementet kan gi samtykke til at lønnstakere foretar avsetning. Men for næringsdrivende er adgangen til avsetning ikke begrenset til nærings-

inntekt. Avsetning kan beregnes av samlet inntekt. En lønnstaker som også driver næring, kan således kreve avsetning også av lønnsinntekt. Deltagelse som kommanditist i et kommandittselskap anses som næringsvirksomhet. Når det foretas slik avsetning reduseres også inntekten i tjenesteforhold, uten at den disponible inntekt reduseres tilsvarende. Det skal bare stilles sikkerhet for det latente skatteansvar.

Hvordan overskudd og underskudd i ansvarlige selskaper skal fordeles mellom medlemmene, vil nesten alltid være bestemt i selskapsavtalen. Fordelingsforholdet behøver ikke være det samme for henholdsvis over- og underskudd. Når et underskudd er fordelt på medlemmene, må dette enten dekkes straks ved innbetaling eller overføres til senere år og dekkes av inntekter som selskapet innvinner. Men hvis det ikke er bestemt i selskapsavtalen har ikke medlemmene plikt til å foreta innbetaling til dekning av underskuddet.

Den del av underskuddet som vil bli belastet det enkelte medlem, kan det kreves fradrag for i annen inntekt, f. eks. lønnsinntekt. Fradraget er ikke betinget av at det er foretatt innbetaling til selskapet til dekning av underskuddet. Det vil derfor kunne komme til fradrag i medlemmets øvrige inntekt før utgiften utredes av medlemmet, f. eks. ved at inntekt som selskapet senere innvinner og som medlemmet beskattes for, beholdes i selskapet til dekning av underskuddet.

I kommandittselskap er kommandittisten bare ansvarlig for det beløp han hefter for. Dette behøver ikke svare til det innskudd som er innbetalt i selskapet. Kommandittselskapet beskattes ikke som et eget skattesubjekt, men de enkelte medlemmer beskattes for sin del av inntekten. Den enkelte kommandittist kan kreve avskrivning på sin andel av selskapets driftsmidler, og eventuelt kreve fradrag i annen inntekt for den del av avskrivningen som overstiger inntekten fra selskapet. Fradraget i annen inntekt kan imidlertid ikke overstige det beløp kommandittisten hefter for. Dette beløp kan være vesentlig høyere enn det innskudd som faktisk er innbetalt. Innskuddet kan for øvrig "bygges opp igjen" ved senere overskudd i selskap, og derved får skattyteren senere fradrag for underskudd inntil innskuddets størrelse.

4 Inntekt fra aksjeselskap

4.1 Utgangspunktet er at all slags næringsvirksomhet kan drives i aksjeselskaps form. For virksomhet som drives på grunnlag av personlige autorisasjon eller bevilling (lege, revisor, advokat) er det reist spørsmål om det er anledning til å benytte aksjeselskapsformen. Spørsmålet er ikke avklart i den nye aksjeloven.

Aksjeselskaper beskattes som et eget skattesubjekt for sin nettoinntekt. Skatten til kommunen beregnes etter samme sats som for personlige skattytere, og statsskatten beregnes også etter en proporsjonal sats.

Selskapet kan kreve fradrag ved statsskatteligningen for aksjeutbytte "som for vedkommende regnskapsår er besluttet utdelt av årets overskudd". Det kan også kreve fradrag for beløp som av overskuddet avsettes til fond for senere utdeling av utbytte, dog begrenset til 1 pst. av innbetalt aksjekapital og reservefond ved årets begynnelse.

Arbeider aksjonæren i selskapet skal hans lønn komme til fradrag i selskapet som lønnsinntekt og beskattes på aksjonærens hånd. Forutsetningen er at betalingen virkelig dekker et arbeidsforhold. Naturalytelser i form av fri bolig, bil, båt osv. må i disse tilfelle likestilles med lønn.

4.2 Aksjonæren beskattes for utbytte bare ved statsskatteligningen. Som utbytte regnes enhver utdeling som innebærer en vederlagsfri overføring av verdier fra selskapet til en aksjonær, unntatt tilbakebetaling av aksjekapital. Vederlagsfri overføring av driftsmidler eller varer

til en aksjonær, skal således beskattes som utbytte. Foretas overføring til underpris, skal aksjonæren utbyttebeskattes for forskjellen mellom omsetningsverdien og kjøpesummen. Yter selskapet rentefrie lån til en aksjonær, er det antatt at en beregnet rente av lånet kan tilbakeføres til beskatning hos selskapet. Aksjonæren kan utbyttebeskattes for fordelene, men får i tilfelle fradrag både ved kommune- og statsskatteligningen for et tilsvarende beløp. I praksis synes man ofte ikke å ta rentefordelen i betraktning ved inntektsligningen.

Overføring av naturalia til en aksjonærs barn eller andre slektninger, ble antatt ikke å kunne utbyttebeskattes, når det ikke dreide seg om proformaverk. I en lagmannsrettsdom fra 1958 ble ligningen opphevet i et tilfelle hvor det var foretatt utbyttebeskatning av hovedaksjonæren ved salg til sønnen av aksjer til underpris.

Ved lovendring av 4. juni 1976 ble bestemmelsen om utbyttebeskatning endret på dette punkt. Nå skal en aksjonær også utbyttebeskattes ved overføring av verdier fra selskapet til aksjonærens slektninger i rett opp- eller nedstigende linje og i sidelinjen så nær som onkel og tante.

Når en vare overføres vederlagsfritt til en aksjonær, er det i praksis foretatt beskatning av selskapet for den pris varen kunne vært solgt for.

Ved vederlagsfri overføring av et driftsmiddel er det i praksis ikke foretatt noen beskatning av selskapet. Selskapet er således ikke blitt beskattet i tilfelle hvor driftsmidlet har vært nedskrevet til en lavere verdi enn omsetningsverdien. Departementet uttalte i 1955 at aksjonæren i et slikt tilfelle antas å kunne regne den virkelige verdi som kostpris med virkning for senere avskrivninger og for gevinst eller tap ved senere salg. I 1961 uttalte imidlertid departementet at dette var tvilsomt, og at løsningen måtte bero på de nærmere omstendigheter i det enkelte tilfelle.

Etter lovendringen i juni 1976 skal selskapet beskattes ved gaveoverføring av en formuesgjenstand når kostprisen helt eller delvis er kommet til fradrag ved ligningen. Denne fordel skal settes til det beløp som ville blitt regnet som skattepliktig inntekt ved avhendelse av gjenstanden til full pris. Ved gaveoverføring av vare vil det si salgsprisen for varen, og av driftsmiddel differansen mellom omsetningsverdi og nedskrevet verdi.

På samme måte som avlønning i form av naturalia skaper også tilsvarende utbytte store kontrollmessige vanskeligheter. Dette gjelder særlig hvor aktiva er overført til underpris. Ved lovendring av 4. juni 1976 er Kongen gitt fullmakt til å gi regler om særskilt oppgaveplikt for lønn samt andre ytelser og uttak til personer som har vesentlig innflytelse i en bedrift som aksje- eller andelseier eller gjennom aksjer eller andeler som eies av ektefelle, barn eller andre nærstående.

I den nye aksjeloven er det innført en begrensning i adgangen til å yte lån til en aksjonær. Det kan bare gis lån til aksjonær eller hans slektning for så vidt selskapet etter den senest fastsatte balanse har fri egenkapital som er minst like stor som lånene. Det er videre et vilkår at det er stilt betryggende sikkerhet. I årsoppgjøret skal det opplyses hvor mye som er ytet i lån til slike aksjonærer.

4.3 På samme måte som når virksomhet drives av en personlig næringsdrivende, vil det i fåmannsaksjeselskap være mulig å foreta overføring av midler som lønn til slektninger, særlig ektefelle og barn. Også ektefellen kan ha lønnsinntekt i et slikt selskap. Som nevnt omfatter den særskilte oppgaveplikten også utbetaling av lønn i slike tilfelle.

4.4 Også hovedaksjonæren selv blir beskattet på vanlig måte for den lønn han får fra selskapet.

I unntakstilfelle kan det være spørsmål om å beskatte en aksjonær for en høyere inntekt enn det han har tatt ut i form av lønn. Dette er gjort i en byrettsdom i 1976. Hovedaksjonæren

ble der beskattet for hele selskapets inntekt. Forholdet var der at inntekten alene skyldtes hovedaksjonærens arbeidsinnsats og at han hadde arbeidet hos samme oppdragsgiver i flere år. Og byretten uttalte at ved den beskatning ”oppråns at inntekten kommer til beskatning hos den som i realiteten har opparbeidet honoraret og ikke hos en juridisk person som utover sin blotte eksistens overhodet ingen reell økonomisk funksjon har hatt og som ingen virksomhet har utøvet i det aktuelle år”.

4.5 Når aksjene er eid som ledd i annen næringsvirksomhet, skal gevinsten ved salg av aksjene beskattes som inntekt vunnet i næring. Gevinsten svarer til differensen mellom salgssum og kjøpesum for aksjene.

For andre aksjer skal gevinsten beskattes hvis salget skjer innen 5 år etter utgangen av det år aksjene ble ervervet. Denne gevinst beskattes for seg etter en proporsjonal sats, som hittil har vært 50 pst. Skjer salget etter utløpet av femårsfristen, er gevinsten skattefri.

Ved utdeling av utbytte vil verdien av aksjene reduseres. For aksjonærer vil beskatningen kunne bli forskjellig etter som verdien på aksjene tas ut i form av utbytte eller som gevinst ved salg. Utbytte vil være skattepliktig inntekt ved statsskatteligningen, mens gevinsten ved salg vil kunne være skattefri. Forskjellen reduseres ved at selskapet får fradrag ved statsskatteligningen for utdelt utbytte som ligger innenfor årets overskudd.

Bestemmelsen om ”selgende gruppe” reduserer imidlertid muligheten for skattefritt å ta ut verdier i selskapet ved å selge aksjer. Denne bestemmelse kommer til anvendelse når alle eller en *vesentlig* del av aksjene selges under slike omstendigheter at det er sannsynlig at det tilsiktes salg av selskapets eiendeler. Salg av 30 pst. av aksjene er i praksis ansett å falle innenfor lovens ramme. Beskatningen skal i utgangspunktet skje som om selskapet hadde solgt en tilsvarende andel av sine eiendeler. Men det skal også tas hensyn til aksjonærens individuelle forhold, f. eks. at aksjene er arvet. Gruppegevinsten beskattes som et eget skatteobjekt. Den enkelte aksjonærs andel av gruppegevinsten kan være en annen enn den gevinst han har hatt på aksjene.

5 Avslutning

Som hovedregel skal norske skattesubjekter svare skatt av all formue og all inntekt uansett hvor i verden den måtte være opptjent. På tilsvarende måte vil fradragposter redusere inntekten uten hensyn til hvor de er pådratt. Når inntekt eller formue etter skatteavtaler med andre stater er fritatt for norsk beskatning, skal det ikke gis fradrag for gjeld eller utgifter knyttet til den utenlandske inntekt eller formue.

Etter intern lovgiving er fast eiendom og anlegg med tilbehør som ligger i utlandet, fritatt for norsk formuesskatt. Har Norge ikke skatteavtale med det land der eiendommen eller anlegget ligger, skattlegges bare halvparten av inntekten av eiendommen eller anlegget og virksomheten der.

Med den utvidede samhandel og voldsomme utvikling av kommunikasjonene står en nå overfor langt mer kompliserte skatteforhold enn tidligere. Dette kan klarligvis få stor betydning for inntektsbegrepet og mulighetene for en praktisk anvendelse av dette.

Jan Anders Hagstedt

Svensk nationalrapport

1. Inledning

Inkomstbeskattningen i Sverige består dels av en progressiv statlig inkomstskatt och dels en proportionell kommunalskatt. Härutöver utgår dessutom en på inkomstens storlek beräknad allmän arbetsgivaravgift samt avgifter för olika sociala försäkringar. Dessa avgifter erläggs av arbetsgivaren medan rörelseidkare betalar dem i form av egenavgifter.

2. Inkomstbegreppet

Det svenska inkomstbegreppet bygger på källteorin, dvs. inkomst är enbart sådant som härflyter ur vissa i lagstiftningen definierade förvärvskällor. Denna uppräknning skall i princip vara uttömmande men i praxis har inkomstbeskattats även förvärv som ej direkt kunnat hänföras under någon förvärvskälledefinition. I princip är det endast avkastningen ur en källa som är skattepliktig, medan avyttring av källan som sådan utgör en kapitalvinst och ej inkomst. Från denna utgångspunkt har man dock gjort vissa avsteg, vilka innebär att realisationsvinster i stor omfattning beskattas. Vinstbeskattningen på fastighet och aktie är evig, medan vinst på lösöre beskattas efter en fallande skala och är helt skattefria om innehavstiden överstiger fem år.

Det skatterättsliga kostnadsbegreppet är uppbyggt efter samma mönster. För att en kostnad skall vara avdragsgill skall den i princip vara en driftskostnad dvs. en typisk kostnad i förvärvskällan, medan kostnad för anskaffande av förvärvskälla eller atypiska kostnader i verksamheten (kapitalförluster) ej är avdragsgilla. Realisationsförluster är avdragsgilla i viss omfattning.

Uppkommer underskott på en förvärvskälla är detta i princip avdragsgillt mot överskott på andra källor. Realisationsförluster får dock endast kvittas mot realisationsvinster, och vid den kommunala beskattningen får resultatutjämning mellan olika förvärvskällor ske endast i den mån dessa är hänförliga till samma kommun. Förlust som inte kunnat utnyttjas under visst beskattningsår får i stället utnyttjas något av de kommande sex åren.

3. Inkomstberäkning i rörelse

De gällande reglerna rörande beräkningen av det skattemässiga resultatet på en rörelseverksamhet öppnar vissa möjligheter för de skattskyldiga att med lagliga eller olagliga metoder att undgå beskattning av rörelseintäkter, även om det under senare år skett en åtstramning från fiscus sida.

Anledningen till att de skattskyldiga haft en förhållandevis stor rörelsefrihet är väl i första hand att man vid rörelsebeskattningen i princip lagt sig vinn om att beräkna det skatterättsliga resultatet efter företagsekonomiska principer för att undvika beskattning av vinster som de facto inte uppkommit och dels att taxeringskontrollen varit bristfällig.

En rörelseidkares eget uttag av vara skall i princip beskattas som en försäljning till en

vanlig kund, dvs. i rörelsen skall som intäkt tas upp varans saluvärde. Det är dock besvärligt att få full genomslagskraft för en sådan regel. Man har här ett värderingsproblem, dvs. i många fall finns det inte något exakt saluvärde på varan utan i stället ett ganska stort utrymme för den skattskyldiges bedömningar, exempelvis då denne uppger sig utta mindre kuranta varor och liknande. Vidare föreligger ett kontrollproblem så tillvida som rörelseidkaren vanligtvis har fritt tillträde till sina varor och kan tillägna sig dessa. I stället för bokföring av egna varuttag kan han hävda inför skattemyndigheterna att han betalat varan direkt kontant i kassan. Möjligheterna härtill har dock eliminerats genom den i år genomförda nya bokföringslagen. Alltför omfattande manipulationer med varulagret uppdragas genom beräkning av bruttovinstprocenten. Detta i och för sig utmärkta redskap är dock något trubbigt och sätter knappast stopp för småffvel. En annan tänkbar variant är att en rörelseidkare byter varor och tjänster med andra rörelseidkare och antingen inte fakturerar över huvud taget och underlåter att ta upp intäkter, eller också att faktureringen sker till lågt belopp. Det är inte oväsentliga ekonomiska fördelar som ett antal rörelseidkare fullt lagligt kan uppnå, om de samverkar och ger varandra kraftiga rabatter vid inköp samt företrädesrätt vid utförsäljningar och liknande.

Beträffande i rörelse ingående inventarier gäller att en försäljning av dylika i princip behandlas som varulager dvs. skillnader mellan avskrivet värde och köpeskillingen rörelsebeskattas. Tidigare var det vanligt att det godtogs att den skattskyldige övertog inventariet från rörelsen till bokfört värde. I senare praxis förefaller man dock varit väsentligt mindre generös och ansett att det måste tas upp till saluvärdet. I praktiken föreligger dock även här ofta värderingsproblem då det kan vara komplicerat att fastställa saluvärdet på begagnade maskiner och liknande, varför de skattskyldiga kan tänkas ha tämligen stort spelrum i vissa fall fortfarande.

I princip kan en rörelseidkare låna upp medel tillhöriga rörelsen samt placera dessa i tillgångar som stiger i värde. I praktiken föreligger dock låneförbud ifråga om medel tillhöriga aktiebolag samt pensionsstiftelse tillhörigt sådant bolag. Däremot finns inte något hinder mot att medel lånas ur handelsbolag eller handelsbolags pensionstiftelse. I det senare fallet krävs dock att säkerheten är bankmässig.

Ett av de besvärligare problemen för skattelagstiftaren beträffande rörelsebeskattningen är att dra och upprätthålla en klar gräns mellan driftskostnader i rörelse respektive den skattskyldiges levnadskostnader.

Det föreligger här två problem. Dels strävar de skattskyldiga efter att omvandla vad som definitivt är levnadskostnad till rörelsekostnad, och dels kan det vara fråga om en kostnad som i princip kan utgöra rörelsekostnad under förutsättning att den är rimlig men eljest är en levnadskostnad, såsom exempelvis representationskostnad. Mycket ingående anvisningar har utfärdats rörande i vilka fall och till vilka belopp representation får ske. Detta utesluter dock inte att det kan förekomma representation som inte påkallats av rörelsen, utan är ett sätt att betala rörelseidkarens privata umgänge. Inte helt obetydliga levnadskostnader kan också sparas in om flera rörelseidkare kontinuerligt utövar representation mot varandra. En strängare kontroll kan möjligen ge ett visst resultat, men i stort sett torde man vara tvungen att acceptera konsekvenser som dessa så länge representation över huvud taget skall anses utgöra en avdragsgill kostnad i rörelse.

Ett område där frågan om levnadskostnad förelegat ofta aktualiserats är företagares studieresor och dylikt. I praxis har man intagit en ganska generös attityd, vilket innebär att även om dessa resor ofta är fullt seriösa, finns det goda möjligheter för företagarna att kombinera detta med väsentliga rekreativinslag utan att kostnad förlorar sin karaktär av driftskostnad. Även med avseende på sina boendekostnader kan en rörelseidkare i viss omfattning finansiera sina levnadskostnader genom att rörelsen bedrivs helt eller delvis

i bostaden och en del av boendekostnaden därför dras av som hyreskostnad för rörelsen. Det föreligger i dylika fall uppenbara svårigheter för taxeringsnämnderna att kunna göra en välgrundad bedömning av hur stor del som i praktiken kan anses utgöra driftskostnad. Detta är väl också en av förklaringarna till att dylika uthyrningar av såväl rum i egen lägenhet som rum i rörelseidkarens villa är mycket vanliga. Härtill bidrar att sådana uthyrningar vanligtvis var skattefria för uthyraren.

En annan möjlighet är att man i rörelsen inskaffar en villa vilken sedan bebos av den skattskyldige. Denne skall i så fall beskattas för värdet av fri eller subventionerad bostad, men dessa värderingar har hittills legat så pass lågt att förfarandet likväl blir lönsamt ur skattesympunkt. En i rörelsen ingående personbil kan användas av den skattskyldige och som härvid kan undgå att bli beskattad för en del av sin privata körning på grund av kontrollproblemen. Detsamma gäller annan lös egendom exempelvis konst och möbler som formellt kan vara anskaffade för rörelsen men de facto även används privat av rörelseidkaren. Mot förfaranden av dessa slag finns numera vissa spärrar exempelvis i den nya aktiebolagslagen där det beträffande apportegendom stadgas att bolaget endast får tillföras tillgångar som kan komma till nytta i verksamheten. Även beträffande fåmansbolagen finns särskilda regler vilka skall beröras nedan.

I Sverige tillämpas förhållandevis generösa regler beträffande avskrivning och nedskrivning i rörelseverksamhet. Inventarier får vanligtvis avskrivas på fem år medan varulager kan som regel nedskrivas till 40 % av det lägsta av anskaffnings- respektive återanskaffningskostnaden. I den mån underskott uppkommer i förvärvskällan på grund av avskrivning eller lagernedskrivning får detta direkt dras av mot den skattskyldiges övriga inkomster under förutsättning att det rör sig om rörelse som utövas inom ramen för enskild firma, handelsbolag eller kommanditbolag. Genom stora nedskrivningar kan man således skjuta upp beskattningen av vinster och räntefritt tills vidare låna de medel som motsvarar skatteskulden ifråga. I vissa fall kan den skattskyldiga t. o. m. genom mer eller mindre lagliga metoder helt eliminera denna skatteskuld. Detta förhållande utnyttjades i stor omfattning för ett antal år sedan genom att högavlönade löntagare erbjöds förvärva andelar i partrederier där de stora initiala avskrivningar som kunde göras i dylik verksamhet skulle ge delägarna stora underskott att dra av i sin deklaration. Förfarandet är numera förhindrat genom en specialregel som innebär att underskott på rederiverksamhet endast får dras av mot vinster på samma slag av verksamhet.

En skattskyldig som driver rörelse kan genom ett mer eller mindre formellt uthyrningsförfarande som ovan nämnts åstadkomma att en del av vinsten undgår beskattning. Vid uthyrning av rum i villa är det mycket vanligt att hyran sätts till det belopp som maximalt kan tas ut skattefritt. I praxis förefaller man anse att sådan hyra som regel inte överstiger en marknadsmässig. En skattskyldig kan vidare i rörelsen köpa in exempelvis möbler vilka kanske inledningsvis används på ett kontor men som efter någon tid utköps till bokfört värde. Motsvarande förekommer ifråga om bilar. Ett annat sätt att sänka skattekostnaderna är att ge lön till medhjälpare eller barn. Svårigheterna att kontrollera den verkliga omfattningen på arbetsinsatserna från dessa kategoriers sida är ofta betydande. Om makes arbetsinsats varit av ringa omfattning är en dylik uppdelning av inkomsterna utan betydelse eftersom makes inkomst skatterättsligt utgör s. k. B-inkomst som sambeskattas med andra makers inkomster. I övrigt gäller att lön till medverkande make skatterättsligt godtas under förutsättning att arbetsinsatsen gjorts utanför bostaden samt omfattat minst 400 tim per år. Även beträffande barn till den skattskyldige har uppställts begränsningsregler i syfte att förhindra illojal uppdelning av rörelseinkomsterna på flera skattesubjekt.

4. Inkomstberäkning i inkomstslaget tjänst

Naturaförmåner som utgår vid sidan av den kontanta lönen till en anställd skall som regel beskattas på samma sätt som lönen. Naturaförmåner kan dock utgå på många olika sätt och främst av praktiska skäl har vissa undantag gjorts från denna huvudregel. I lagstiftningen och riksskatteverkets anvisningar särskiljs tre olika grupper av dylika förmåner. För det första naturaförmåner som alltid är skattefria. Hit hör förmåner av mindre värde såsom fria läskedrycker på raster till anställda vid bryggeri, fria skyddskläder och liknande. Även födelsedagspresenter och jubileumpresenter räknas hit under förutsättning att de ej utgår i kontanter. Dessa olika förmåner kan dock knappast sägas höja den anställdes standard något märkbart. Av betydligt större betydelse torde vara anställdas rabatter vilka är skattefria om rabatterna ej överstiger de villkor som brukar erbjudas till vanliga kunder. Varuhusanställda vilka har exempelvis 10 % rabatter på sina inköp torde i praktiken kunna räkna med att dessa förmåner om de utnyttjas maximalt, kan uppgå till flera tusen kronor om året vilka alltså förblir obeskattade. Förmånerna ifråga kan vara av nästan samma storlek beträffande exempelvis SJ-anställda som har fria tågresor eller anställda vid resebyråer vilka till kraftigt rabatterade pris kan företa semesterresor. I dessa fall kan således uppkomma en rätt väsentlig skillnad mellan den beskattade inkomsten respektive konsumtionen. En annan variant som i inflationsekonomin och med de höga marginalskatterna börjat bli allt vanligare är att den anställda, mot låg ränta och under anställningstiden helt amorteringsfritt, lånar pengar från sin arbetsgivare och placerar dessa i fastigheter eller andra tillgångar som kan väntas stiga i värde.

Den andra gruppen av naturaförmåner enligt riksskatteverkets indelningar gäller förmåner som per år räknat inte överstiger 600 kr sammanlagt. Hit hör i första hand subventionerad lunch och det torde vara regel att man i anställningar genom en dylik förmån utnyttjar den skattefrihet som finns, vilket ger en viss men dock tämligen blygsam standardökning. Den tredje gruppen av förmåner innehåller sådana som alltid är skattepliktiga oavsett deras storlek. Hit hör exempelvis fri bostad, fri lunch samt fri bil. Värderingen av dessa förmåner måste sägas vara realistisk vilket innebär att hela förmånen de facto blir beskattad om den uppges. Däremot torde här föreligga kontrollproblem varför det är svårt att närmare ange i vilken omfattning dessa förmåner kan komma att förbli obeskattade. Detta gäller inte minst traktamenten, där visserligen skattemyndigheterna noggrant angett när dylika skall utgå, men där det i praktiken förefaller vara mycket vanligt att de utgår även i andra fall. Eftersom traktamentsersättning som ej överstiger 500 kr samt ej heller avser mer än 24 dagar inte behöver uppges i deklarationen uppstår avsevärda kontrollproblem. Detta har medfört att man i en utredning i princip föreslagit ett avskaffande av de nuvarande reglerna.

Andra förmåner som kan ges är exempelvis studieresor och konferenser förlagda till fjälltrakterna eller exotiska länder och där det hela har en affärsmässig ram men rekreativinslaget kan vara betydande. Rör det sig om en ren nöjesresa skall den givetvis beskattas men även har föreligger kontrollproblem.

I princip kan inkomster hänförliga till inkomstslaget tjänst kvittas mot underskott på annan förvärvsverksamhet. Här gäller dock vissa undantag. Realisationsförlust får endast kvittas mot realisationsvinst och underskott på andel i partrederi får endast kvittas mot inkomster från samma slags verksamhet. Vid den kommunala beskattningen får underskott endast kvittas mot intäkt som är hänförlig till samma kommun. En löntagare som vid sidan av anställningen har en rörelse i enskild firma eller äger andel i handelsbolag kan således genom nedskrivningar och dylika dispositioner i rörelsen tills vidare skjuta upp beskattningen av sina inkomster. De vanligaste exemplen torde vara att skattskyldiga har travhästar eller bedriver hunduppfödning och att verksamheten i stort sett endast ger underskott. I många av dessa fall anses dock hobbyverksamhet föreligga varför avdrag vägras.

5. Fåmansbolag

I fåmansbolagen fanns tidigare avsevärda möjligheter att genom olika transaktioner nedbringa sina skattekostnader och därmed öka sin standard. Ett av de mer vanliga fallen torde ha varit att företaget hyrt lokal i ägarens bostad eller att det inköpt tillgångar vilka varit avsedda för ägarens personliga användning. Möjligheterna därtill är numera kraftigt beskurna genom den nya lagstiftning som införts från och med detta år. Sålunda har möjligheterna att ge make och barn lön för deras arbetsinsatser i bolaget begränsats (jmf ovan). Vidare gäller numera att om bolaget hyr lokal hos delägare eller anhörig till denne skall hyresintäkten inkomstbeskattas. Den betraktas i så fall som inkomst av tillfällig förvärvsverksamhet vilket innebär att det fortfarande kan vara lönsamt för delägare att ta emot hyra från bolaget jämfört med att ta ut beloppet som lön, eftersom i det senare fallet ersättningen ifråga träffas av arbetsgivaravgifter. Personbilar och annan lös egendom får inköpas av bolaget endast under förutsättning att dessa är erforderliga för bolagets verksamhet. Olovliga inköp inkomstbeskattas i princip hos bolagets delägare. Försäljning av lös eller fast egendom från delägare till bolaget straffbeskattas hos säljaren. Fåmansaktiebolags pensionsstiftelse äger inte längre låna ut pengar till bolagets ägare. Även kontrollproblemen torde i stor omfattning vara åtgärdade i och med de nya reglerna, som i princip innebär att alla transaktioner mellan bolaget och dess delägare skall öppet uppges i deklarationen. Säkerligen kommer uppfinningsrika skattskyldiga att även i framtiden finna kryphål av mer eller mindre lagliga slag, men för närvarande förefaller systemet förhållandevis vattentätt.

Det är inte helt ovanligt att fåmansbolag har dotterföretag i utlandet. I princip finns lagregler som gör det möjligt att underkänna transaktioner som innebär att vinster som de facto uppkommer i Sverige i stället flyttas över till något annat land med lägre beskattning. Genom att förlägga exempelvis ett försäljningsbolag i utlandet finns det dock ett visst utrymme för dessa skattskyldiga att åstadkomma en beskattning i utlandet av en del av vinsterna på rörelsen.

Kapitalvinstbeskattningen i Sverige är betydligt förmånligare än beskattningen av rörelsevinst. Detta förhållande medförde att man genom olika transaktioner försökte skatterettsligt omvandla rörelsevinst till kapitalvinst. En av de vanligaste metoderna var de s. k. interna aktieöverlåtelseerna vilka innebar att vinsterna i ett bolag ackumulerades varefter det efter viss tid avyttrades av den skattskyldige fysiske personen till ett av honom ägt bolag. Om det sålda företaget innehafte mer än fem år blev den skattepliktiga vinsten 10 % av försäljningssumman, vilket innebar en avsevärt billigare beskattning än om vinsterna tagits fram till beskattning i rörelsen eller hos bolagets ägare som lön. Genom en speciallagstiftning har dessa transaktioner numera förhindrats.

6. Andra företagsformer

Handelbolag och kommanditbolag behandlas i stort sett på samma sätt som fåmansaktiebolag, om det inte är fråga om en större ägarekrets. Inkomsterna i dessa bolagsformer beräknas med utgångspunkt från att de intjänats inom ramen för ett särskilt bolag, men beskattas direkt hos delägarna. Underskott på verksamheten är i princip avdragsgill mot andra inkomster som ovan nämnts, till skillnad från vad som gäller beträffande aktiebolag. Inkomster som uppkommer i partrederi beskattas direkt hos vederbörande delägare. Underskott på rederiverksamhet får endast kvittas mot inkomster från samma slag av verksamhet.

Frederik Zimmer

Forbruk og beskattet inntekt

Generalrapport

1 Innledning

Tittelen kunne kanskje like gjerne ha vært "Forbruk og ubeskattet inntekt". I alle fall er oppgaven å kartlegge i hvilken utstrekning forbruk kan skje med ubeskattet inntekt.

At spørsmålet stilles på denne måten, innebærer ikke at det i alle landene og for alle inntekter anses som et *formål* at forbruk bare skal kunne skje med beskattet inntekt. Trolig kan man her skille mellom tilfeller hvor muligheten for skattefritt forbruk er tilsiktet fra lovgivers side, og der den ikke er det. Et snevert utformet inntektsbegrep er eksempel på det første; de ulike omgåelsesmuligheter er eksempler på det siste. Med uttrykket "tilsiktet" tenkes ikke bare på tilfeller hvor skattefritt forbruk anses ønskelig, men også på tilfeller hvor lovgiveren med åpne øyne har lagt mulighetene til rette for skattefritt forbruk, fordi man har lagt vesentlig vekt på andre momenter. – Men i den utstrekning skatteevneprinsippet settes i høysetet, vil det være et utgangspunkt at forbruk bare skal skje med beskattet inntekt. Kanskje hadde det derfor vært like treffende å snakke om forbruksevneprinsippet.

På et noe annet plan ligger kontrollproblemene. Disse vil jeg bare sporadisk komme inn på. Men det er klart at muligheten for å kontrollere at inntekt som etter loven er skattepliktig, også blir beskattet, kan virke inn på selve inntektsbegrepet. Mer generelt gjelder at praktiske hensyn av ulik art kan tvinge frem særregler eller praksis som gjør at inntektsbegrepet ikke blir konsistent. Dette perspektiv må has for øye. Men jeg kommer ikke til å gå noe særlig inn på lovregler som vesentlig skyldes kontrollproblemer.

Skattefritt forbruk kan først og fremst skyldes at visse inntekter ikke omfattes av inntektsbegrepet eller er spesielt unntatt (pkt. 2), at de blir lavt verdesatt (pkt. 3), at det gis fradrag for utgifter til forbruk (pkt. 4) og periodiseringsreglene (pkt. 6). Fremstillingen tar altså først og fremst sikte på tilfeller hvor inntekt ikke blir inntektsbeskattet eller hvor fordeler blir lavt vurdert ved beskatningen. Beslektet er spørsmålene omkring inntektsutjevning mellom flere skatteskyldige. Men det er likevel et annet problemkompleks, og jeg streifer bare enkelte slike spørsmål underveis.

2 Inntektsbegrepets utforming

Ingen av landenes skattelover bygger entydig på ett inntektsbegrep. Nærmest kommer kanskje den *finske* Näringssskattelagen som bygger på et regnskapsteoretisk inntektsbegrep. Dette innebærer i utgangspunktet at alle poster som påvirker det bedriftsøkonomiske resultat, skal tas i betraktning ved beskatningen, Olsson 2.3. Lignende regler gjelder for jordbruk, mens skogsinntekt lignes sjablonmessig, Olsson 2.4. Lagen om statlig inkomst- og formøgenhetsbeskatning – som gjelder der ikke andre lover gir særregler – bygger derimot på et ganske snevert inntektsbegrep, mest påvirket av kildeprinsippet, selv om også enkelte inntekter som ikke kan sies å stamme fra noen inntektskilde, fanges opp, Olsson 2.2. – Også den *svenske* Kommunalskattelagen bygger i utgangspunktet på snevert inntektsbegrep i overensstemmelse med kildeteorien, Hagstedt 2. Det samme synes også ha vært utgangs-

punktet i *dansk* rett, Eggert Møller B2 a. – I *Norge* hadde skattelovkomiteen av 1899 derimot inntatt et ganske rendyrket skatteevnessynspunkt: Alle ervervete fordeler burde beskattes, med mindre det var særlig grunn til å gjøre unntak. Loven av 1911 – som fremdeles gjelder – ble imidlertid ikke på langt nær så vidtgående, uten at det kan pekes på at noe enkelt inntektsbegrep har hatt fremherskende innflytelse.

Det er karakteristisk for alle landene at inntektsbegrepet er blitt utvidet de siste 50–60 år, til dels ganske betydelig. Men visse innskrenkninger kan også påvises. – Den videre fremstilling bør skje i form av en gjennomgang av de ulike inntektsarter.

2.1 Kapitalgevinster

I alla landene synes området for gevinstbeskatning å være utvidet. Bakgrunnen for dette må være dels at også verdistigningsgevinster skaper skatteevne, og dels at det har vist seg mulig å omdanne skattepliktig avkastning til skattefri kapitalgevinst.

Utviklingen viser også enkelte felles trekk. Det første steg på veien var å beskatte spekulasjonsgevinster, som hadde en viss likhet med alminnelige næringsinntekter. I *dansk* rett spiller spekulasjonskriteriet fremdeles en sentral rolle, men nå vel i det vesentlige for grensen mellom "særlig inndkomst" og "alminnelig inndkomst", og ikke for grensen mellom skatteplikt og skattefrihet. Ellers er spekulasjonskriteriet enten blitt supplert med eller avløst av tidsfrister, eller med skatteplikt for gevinsten uansett ervervshensikt og eiertid. – *Finsk* rett synes å gi størst mulighet for skattefrie gevinster. Her gjelder – med forbehold for yrkesmessig omsetning – en 10 års frist for fast eiendom (også gjenvunne avskrivninger blir skattefrie etter den tid), og 5 års frist for løsøre og verdipapir, Olsson 2.2.1 og 2.3. Ved andre driftsmidler blir gevinsten alltid skattepliktig. – I de andre landene har tidsfrister nå størst betydning for egen bolig (*Norge* og *Danmark*), aksjer og løsøre, i *Norge* også for gårds- og skogbruk. Visse gevinster er imidlertid alltid skattefrie, f.eks. gevinst på innbo og løsøre i *norsk* rett. Regelen gjelder også samlegjenstander som frimerker, mynter, kunst osv. – Så lenge gevinstbeskatningen ble basert på presumsjon om spekulasjon, var det konsekvent å unnta fra beskatning gjenstander ervervet ved arv, gave o.l. Slike regler finnes fremdeles i *finsk* rett (Olsson 2.2.1) og i *norsk* rett, hvor bare arveerervene kan fritas, (men også denne regelen står for fall). I *dansk* rett kan slikt erverv ha en viss betydning ved "alminnelig inndkomstskatt", mens det ikke har noen betydning ved "særlig inndkomst". I *svensk* rett finnes slike regler bare for løsøre utenfor næring.

Gevinster på anleggsaktiva har etter praksis i *norsk* rett vært skattepliktig som næringsinntekt helt siden omkring 1. verdenskrig. I *de øvrige land* er slike gevinster opprinnelig blitt bedømt som kapitalgevinster ellers, men etter hvert synes stillingen å ha blitt at dette bare gjelder for fast eiendom og aksjer og ikke for andre driftsmidler. Første skritt mot full skatteplikt har gjerne vært skatteplikt for gjenvunne avskrivninger.

Særlige bemerkninger krever den situasjonen hvor hele eller en vesentlig del av et aksjeselskap selges i form av aksjesalg. Ikke utdelt overskudd og reserver i selskapet kan på denne måten komme aksjonærene til gode i form av vederlag for aksjene. Problemet oppstår særlig fordi beskatningen av aksjegevinster gjennomgående er eller har vært mildere enn beskatning av selskapsoverskudd, jfr. Hagstedt 5. I *norsk* rett har vi siden 1921 hatt de innviklede og uklare reglene om s. k. "selgende gruppe" som tar sikte på slike tilfeller, se nærmere Friis-Petersen og Sevaldson 4.5 og Woldseth i Kringgående av skattelag s. 63. – *Svensk* rett har ingen generelle regler om slike forhold, men i de senere år er det kommet lovgivning mot spesielle varianter, nemlig s. k. lundintransaksjoner, vinstbolags-transaksjoner og internttransaksjoner, se Hagstedt 5 og nærmere Grosskopf i Kringgående av skattelag s. 74 flg. – I *finsk* rett finnes derimot ingen slik særlovgivning, og mulighetene

for å få selskapsinntekten ut i form av skattefri kapitalgevinst er dermed stor, Olsson 3.2.1. – Heller ikke *dansk* rett har noen særlig lovgivning, men da "særlig inndkomst" nå skal beskattes med en sats på 50 %, vil slike transaksjoner ikke være særlig lønsomme (aksjegevinster beskattes som "særlig inndkomst" uten tidsfrist), jfr. Eggert Møller C6 og Thøger Nielsen i Kringgående av skattelag s. 14–15.

Ved bedømmelsen av reglene om beskatning av kapitalgevinster må man ta i betraktning mulighetene for å få utsatt beskatningen, samt variasjoner i reglene om gevinstberegningen.

2.2 Arv, gave og andre engangserverv

I alle landene er erverv ved arv fritatt for inntektsskatt. Unntak gjelder gjerne for arv av inntektsnyttelse, og i *finsk* rett også for "sidoarv", Olsson 2.2.1. Til gjengjeld skal det som kjent svares arveavgift/arveskatt, som kan ses som en skatt skreddersydd for slike erverv.

For gaveerverv er imidlertid reglene meget ulike. I *dansk* rett er gaver inntektsskattepliktige, med unntak av gaver til de nærmeste slektninger, som fanges opp av "gaveavgiften". – I *Sverige* og *Finland* skal det svares "gåvoskatt" uansett slektskapsforhold, men ingen inntektsskatt (unntatt av inntektsnyttelser, og for *finsk* rett med forbehold for reglene om "sido-gåva"). – I *norsk* rett skal det bare svares avgift dersom det er et nærmere slektskapsforhold mellom giver og gavemottaker. Gaver til andre er både skatte- og avgiftsfrie. – Ved en nærmere vurdering må man imidlertid ta hensyn till variasjoner i gavebegrepet.

Tilfeldige inntekter, som gevinster ved tipping, lotteri og premieobligasjonslån, – skattefrie i *norsk* rett – er undergitt en særlig avgiftsordning i *svensk* og *dansk* rett, og er visstnok inntektskattepliktige i *finsk* rett (Olsson 2.2).

Utfallende beløp i kapitalforsikring synes å være skattefrie i alle landene.

2.3 Uttak

De næringsdrivendes personlige forbruk av virksomhetens produkter skal regnes som inntekt i alle landene (om verdsettelsen se pkt. 3 nedenfor). Om slik beskatning også gjennomføres ved uttak av tjenester (særlig i liberale yrker), er kanskje mer uklart. *Norsk* rett gir trolig hjemmel, se Friis-Petersen og Sevaldson 2.2.2. I samme lys kan man kanskje se den danske praksis om skatteplikt for selvbyggende bygningshåndverkere, Eggert Møller C1 d.

Uttak av driftsmidler til personlig forbruk skal inntektsføres til omsetningsverdien i *dansk* rett, Eggert Møller C1 a, og det samme gjelder i *svensk* rett, Hagstedt 3. – I *finsk* rett skal uttaket bare regnes som inntekt med opprinnelig anskaffelsesverdi (eller eventuell lavere omsetningsverdi). Derved kommer bare gjenvunne av- og nedskrivninger til beskatning, men ikke verdistigning. Gjelder det fast eiendom som kunne vært solgt skattefritt, utløser uttaket ikke skatteplikt i det hele tatt, Olsson 2.3.2. – I *norsk* rett har spørsmålet inntil det siste vært omtvistet, men en ny regel hjemler uttrykkelig skatteplikt ved uttak av driftsmidler som har vært av- eller nedskrevet, se Friis-Petersen og Sevaldson 2.2.1. Inntekten skal beregnes etter det uttattes omsetningsverdi.

2.4 Skattefrie arbeids- og kapitalinntekter

Sammen med næringsinntekter kan man si at arbeidsinntekter og kapitalavkastning utgør kjernen i inntektsbegrepet. Men selv på disse sentrale områder finnes unntak.

Det mest oppsiktsvekkende unntak er vel de *finske* reglene om skattefrihet for renter på bankinnskudd og visse obligasjonslån, Olsson 2.2.2 – I *norsk* rett er renter på s. k. sparekapital skattefrie med inntil kr. 1 000 i kl. 1 og kr. 2 000 i kl. 2.

Leieinntekter ved utleie av lokaler i egen bolig kan bli skattefrie p. g. a. reglene om prosentligning av egen bolig. Hagstedt 4 opplyser at dette var en mye brukt utvei i Sverige, men ny lovgivning har gjort dette mindre lønnsomt i mange tilfeller. – Den *finske* regel om skattefrihet for inntekt på bær- og sopplukking er kanskje noe mer enn en kuriositet, Olsson 2.2.2. I alle fall vakte spørsmålet atskillig debatt i Norge under fjorårets bærsesong.

Surrogater for arbeidsinntekt – f. eks. erstatning for tapt arbeidsinntekt og pensjoner av ulike slag – beskattes stort sett på samme måte som den inntekt som skal erstattes. I *finsk* rett gjelder imidlertid flere unntak, hvorav særlig merkes skattefriheten for folkepensjonen, Olsson 2.2.2 og 3.2.3. – I *norsk* rett gjelder bl. a. en viss skattefrihet for sykepenger, stønad fra folketrygden under arbeidsløshet og visse sluttvederlag i arbeidsforhold. – Ved bedømmelsen av flere av disse reglene må det tas i betraktning at ytelsens størrelse ofte er fastlagt under hensyn til skattefriheten.

Om en fordel erverves i form av penger eller i form av naturalier, spiller normalt ingen rolle for selve skatteplikten (men naturalinntekter reiser særlig vurderingsproblemer som skal tas opp under 3, og kontrollproblemer). Men det finnes enkelte unntak fra selve skatteplikten. I *svensk* rett finnes detaljerte regler, se Hagstedt 4. I *svensk*, *dansk* og *finsk* rett beskattes – med variasjoner i detaljene – ikke verdien av billig mat og rabatt på varer, Hagstedt 4, Eggert Møller C b, Olsson 3.3.1. Frie reiser beskattes i Danmark, men ikke i Sverige. I *norsk* rett må fri eller billig mat anses skattepliktig, mens den rabatt på arbeidsgivers varer som i prinsippet også står åpne for andre, må være skattefri, som i Sverige. Fri legehjelp er uttrykkelig unntatt i *svensk* rett, og skatlegges neppe heller i andre land, se Olsson 3.3.1. Fordel ved fri eller billig bruk av bedriftshytte anses i prinsippet skattepliktig i Norge, men beskatning gjennomføres visstnok ikke i praksis. – Fri bolig og bil er typisk skattepliktig inntekt i alle landene. Men i *norsk* rett gjelder unntak for fritt opphold på skip og boreplattform.

Et praktisk viktig unntak i *norsk* rett er at pensjonsdelen av medlemsavgiften til folketrygden og arbeidsgiveravgiften ikke skal regnes av alle naturalinntekter, Friis-Petersen og Sevaldson 3.1.

Oftere forekommer det at avkastning av egne gjenstander eller arbeidsinnsats skatteyteren yter seg selv, er unntatt fra beskatning. Lengst går *finsk* rett hvor slike fordeler bare unntaksvis kommer til beskatning. Selv fordelene ved egen bolig beskattes bare dersom verdien når opp over (ganske høye) grenser (men sml. under 4 nedenfor om begrensninger i rentefradraget). Verdien av eget arbeid kan imidlertid komme til beskatning i form av gevinst ved senere gevinstbeskatning, se Olsson 2.2.2 mot slutten. – For de andre landene må det kunne sies at utgangspunktet er det motsatte. Men det er mange unntak. Nyten av eget løsøre (herunder verdifulle gjenstander som biler, lystbåter, smykker osv.) er ikke skattepliktig i Norge, og det samme gjelder vel i de andre landene. Heller ikke eget eller familiens husarbeid beskattes i noen av landene, en regel som kanskje ikke er opplagt. Riktignok vil den ikke reise vesentlig fordelingsmessige problemer. Men den kan ha betydning for opptjening av pensjonsrettigheter, og kan skape vanskelige terskeeffekter hvor den hjemmearbeidende skal ut i arbeidslivet. – Beskatning av selvbyggere varierer derimot mye. I *Sverige* vil man ikke beskatte verdien av arbeidsinnsatsen, selv om skattyteren er fagmann. I *Danmark* vil man beskatte bygningshåndverkere, men ikke andre, Eggert Møller C1 d. I *Norge* er utgangspunktet at alle selvbyggere skal beskattes, men det er – for å stimulere til selvbygging – gjort uttrykkelig unntak for fritidsarbeid på eget boligbygg. Hvor stor den reelle forskjell blir, er imidlertid også avhengig av om verdien av egeninnsatsen kan aktiveres ved senere gevinstberegning (og ved senere avskrivninger dersom egeninnsatsen har resultert i avskrivbare verdier). Slik aktiveringsrett foreligger for verdien av fritidsarbeid i norsk rett, mens regelen synes å være den motsatte i de andre landene.

Gjensidig utveksling av tjenester er skattepliktig i *Sverige*, *Danmark* og *Norge*, mens stil-

lingen i *Finland* synes mer uklar. Men kontrollproblemene er betydelige, og denne type naturalhusholdning synes ganske utbredt.

Vederlagsfri bruk av annens gjenstand beskattes i *Danmark* og *Norge* hos brukeren, mens utgangspunktet i *svensk* og *finsk* rett er at eieren beskattes. I *svensk* rett går imidlertid skattelekten over på brukeren i den utstrekning reglene om periodisk understødd gir adgang til det. – Fordelen ved rentefritt lån (til andre enn aksjonærer) synes å være skattefritt i alle landene. Hagstedt 4 nevner at slike lån ofte investeres i eiendom som kan ventes å stige i verdi – et eksempel på at arbeidsinntekt kan omdannes til kapitalgevinst.

Også ellers synes belåning å spille atskillige rolle: Enebolig eller andre verdifulle kapitalobjekter stilles som sikkerhet for lån, som brukes til erverv av andre kapitalobjekter beregnet på personlig forbruk. Lånet skal riktignok betales tilbake, men i inflaterte penger. Og i mellomtiden har kanskje også det pantsatte objekt steget i verdi. Og det kan kanskje realiseres skattefritt eller med gunstig gevinstbeskatning. Slike muligheter står bare åpne dersom det er mulig å få lån til forbruk eller til erverv av kapitalobjekter beregnet på forbruk (eller man klarer å skjule forbruksformålet for långiver).

2.5 Offentlige bidrag

Offentlige bidrag som ikke skal kompensere for inntektsbortfall (f.eks. barnetrygd og bostøtte i *Norge*) er skattefrie i *Finland*, *Sverige* og *Norge*, mens stillingen synes å være noe mer blandet i *Danmark*.

3 Nærmere om verdsettelse av naturalinntekter

Det praktisk sett største problem ved naturalinntekter (ved siden av kontrollen som jeg ikke går nærmere inn på) er ikke hvorvidt de er skattepliktige, men hvordan de skal verdsettes. I *finsk*, *svensk* og *norsk* rett gjelder som utgangspunkt at fordelene skal verdsettes til sin omsetningsverdi, Olsson 3.3.1, Hagstedt 3 og 4, Friis-Petersen og Sevaldson 3.1. For *dansk* rett synes det være vanskeligere å oppstille noen hovedregel, Eggert Møller C1 a. I alle landene gjelder det spesielle regler i særlige situasjoner, sprunget ut av svært ulike hensyn.

En del regler kan vel bare forklares ved at skatteevneprinsippet ikke har slått fullt gjennom. Det gjelder den *danske* regel om at kjøpmenns forbruk av egne varer skal inntektsføres til anskaffelsesprisen, Eggert Møller C1 a. I *finsk* rett er dette regelen over hele linjen, Olsson 2.3.2. Regelen sikrer nærmest bare at det ikke blir gitt direkte fradrag for det personlige forbruk. For landbrukeres forbruk av egne produkter gjelder i *Danmark* at de skal verdsettes til "staldørsprisen" dvs. bondens salgpris, Eggert Møller C1 a, som fremhever at dette er utslag av en avkastningstankegang. – I *norsk* rett er regelen over hele linjen at verdien skal settes til det vedkommende skattyter ville fått ved normalt salg, Friis-Petersen og Sevaldson 2.2.2, mens *svensk* rett mer konsekvent bygger på "ortens pris" (hvilket ikke uten videre betyr det forbrukerne normalt må betale, men nærmest den pris f. eks. bonden ville solgt til forbrukere for – senere salgsomkostninger kommer altså ikke med.) – Om uttak av driftsmidler, se 2.3 foran. Her bygger alle landene unntatt *Finland* på omsetningsverdien.

I en del tilfeller ansettes verdien under omsetningsverdien ut fra hensynet til at forbruksvalgfriheten er nedsatt eller enda sterkere: at det foreligger "påtvinget forbruk", for å si det med Eggert Møller C1 b. Består naturalinntekten i rett til bolig som er større enn det den ansatte selv antas å ville ha anskaffet seg, ansettes fordelene i *dansk* rett til en lavere subjektiv verdi, Eggert Møller 1.c.; i *norsk* rett vil man legge til grunn den bolig

som den ansatte selv ville ha skaffet seg. Friis-Petersen og Sevaldson 3.1. Lignende prinsipper gjelder i *svensk* rett. – Lignende synspunkter synes i noen grad å gjøre seg gjeldende også ved andre naturalinntekter. Olsson 3.3.1 nevner at belønningsreiser bare beskattes for verdien av sparte utgifter. Fra *norsk* praksis har man eksempler på at løsøre verdsettes under omsetningsverdien p. g. a. den manglende valgfrihet. – En slik subjektiv verdi kan også ofte virke rimelig, men kan reise problemer der gjenstanden er omsettelig. Gevinst ved et senere salg kan ofte ikke beskattes fullt ut.

En hovedårsak til at verdiene på naturalfordeler settes lavere enn omsetningsverdien, er at verdsettelsen ofte må skje sjablonmessig. Det leder lett til "elskværdige vurderinger", som Eggert Møller uttrykker det for *dansk* rett, CI b. – I *finsk* rett skal inntekt på skog ansettes sjablonmessig til s. k. "arealinkomst". I praksis leder dette til at bare en del av inntekten blir skattepliktig, Olsson 2.4. For verdien av fri kost, bolig og bil skal nå de sentrale myndigheter fastsette verdien, og det har ledet til en noe strengere praksis, selv om det stadig antas å finne sted en åpenbar undervurdering, Olsson 3.3.1. Andre naturalinntekter ansettes meget lavt, Olsson 1.c. – I *Norge* er retten til å fastsette regler om verdsettelse av naturalfordeler nylig overført fra fylkesskattestyrene til Riksskattestyret, men det gjenstår å se om det – som i Finland – vil lede til strengere verdsettelse. I dag antas verdsettelsene å være jevnt over forsiktige, Friis-Petersen og Sevaldson 3.1. – For *svensk* rett opplyser Hagstedt 3 og 4 at verdsettelsen av varer og driftsmidler som den næringsdrivende tar ut av virksomheten, kan være besværlig, mens naturalfordeler til ansatte verdsettes realistisk. – Problemet i denne gruppen av tilfeller er at verdiene ikke skal settes høyere enn deres faktiske verdi. P. g. a. mangelfulle opplysninger om det enkelte tilfelle, tvinges man derfor til forsiktige ansettelse. Bedre opplysninger ville derfor kunne hjelpe, men om det skulle gjennomføres over hele linjen, kunne det være tvil om resultatet sto i stil med anstrengelsene. En annen utvei å gå er å innføre særskilt oppgaveplikt hvor problemene kan være særlig store. Slike regler er nylig innført i norsk rett for hovedaksjonærer og nærstående slektninger. Friis-Petersen og Sevaldson 4.2, og i *svensk* rett, jfr. Grosskopf s. 105.

Endelig finnes det tilfeller hvor undervurderingen innebærer en bevisst skattemessig favorisering av visse inntektstyper. Et eksempel på dette er de nye norske reglene om beskatning av egen bolig. Som inntekt av egen bolig skal regnes 2 1/2 % av ligningsverdien minus kr. 20 000, og det er forutsetningen at ligningsverdien skal kunne ligge betydelig under omsetningsverdien. På utredningsstadiet tok man sikte på å heve boligbeskatningen noe for å oppnå større nøytralitet i beskatningen (jfr. at det er full fradragrett for renter på boliglån). Men resultatet ble nærmest enda "snillere" regler enn tidligere, uttrykkelig begrunnet med at avkastning av kapital investert i egen bolig burde beskattes lempelig. Dette er et eksempel på at en praksis som hadde utviklet seg nærmest ut fra tradisjon og praktiske vurderinger, ble gitt en ny prinsipiell begrunnelse.

4 Fradrag og forbruk

Hvor kapitalavkastning er skattepliktig også i form av nytte ved bruk av egne gjenstander, er det konsekvent at det gis fradrag for utgiftene. Slik er stillingen i prinsippet for vedlikeholdsutgifter på egen bolig, men fradragene er sjablonmessig innkalkulert i prosentligningen. – Det er også konsekvent at renteutgifter kan fradras når avkastningen av investeringsobjektet er skattepliktig. Derimot innebærer det skattefritt forbruk når renten kan trekkes fra også når avkastningen av investeringsobjektet er skattefritt. Likevel er regelen i *Sverige*, *Danmark* og *Norge* at renter kan fradras selv om lånet f. eks. er brukt til kjøp

av biler og lystbåter. I *finsk* rett gjelder derimot som utgangspunkt at renter som kan henføres til skattefritt inntekt, ikke er fradragsberettiget, men det gjelder visse unntak, Olsson 2.2.3.

På et annet plan ligger prinsippet om at utgifter til forbruk ikke kan trekkes fra. Dette er en konsekvens av at forbruk skal skje med beskattet inntekt. *Svensk* og *finsk* rett fastslår uttrykkelig at det ikke skal gis fradrag for leveomkostninger, og *norsk* rett bestemmer at utgifter til det skattepliktiges underhold og betjening ikke skal anses som fradragsberettiget driftsomkostning. *Dansk* rett har en lignende regel.

Her er tilfellene så mange og forskjelligartete at det er uråd å skaffe seg en tilnærmet oversikt over fire lands praksis. Felles for alle landene synes å være at avgrensningen volder til dels store problemer. Et forsøk på noen hovedpunkter følger.

Også på dette felt spiller kontrollproblemene stor rolle. Det kan være vanskelig å oppdage at ansatte for en del har arbeidet for arbeidsgiver privat, eller at innkjøp belastet bedriften er brukt privat.

Men også problemer av mer prinsipiell karakter oppstår. – I en gruppe av tilfeller dreier det seg om fordelingsproblemer. En utgiftspost gjelder dels fradragsberettigete utgifter, dels utgifter til privat forbruk. Typisk er utgifter til bil og telefon som brukes dels i næring og dels privat. Hushjelp på gårdsbruk er et annet eksempel. Prinsipielt skulle fordelingen skje i forhold til bruken i og utenfor virksomheten. Men – som de norske reglene om fradrag for bil viser (Friis-Petersen og Sevaldson 2.2.2) – kan det ved sjablonfordelinger (etter kjørelengde o.l.) reise seg problemer m. h. t. de faste omkostninger som ikke påvirkes særlig mye av kjørelengder. Jo større næringskjøring, jo større fradrag for faste omkostninger, selv om privatkjøring er den samme. Tross beskatning av privatforbruket vil det altså kunne være fordel å ha bilen "på firmaet". De nye svenske reglene om fåmannsbolag (Hagstedt 5) kan vel ses som et forsøk på å stramme inn her. Dertil kommer i alle disse tilfellene problemene med å fastslå fordelingsgrunnlaget – enten det gjelder biler, telefoner eller hushjelper. – Også for reiseutgifter kan det oppstå fordelingsproblemer der et opphold forlenges ut over det som er nødvendig for det "forretningmessige".

En vanskelig gruppe av tilfeller er de hvor en og samme utgiftspost er motivert både ved virksomheten og private behov. Yttertilfellene er klare nok: Om en næringsdrivende ikke kunne tenke seg et annet liv enn å reise, er fradragsretten likevel klar nok for reiser som er rimelig motivert ut fra hensynet til virksomheten. Og om man logisk nokså enkelt kan påvise at mat og klær er nødvendig for å opprettholde inntekten, er utgifterne til dette utvilsomt ikke fradragsberettiget. Men avstanden til fradrag for merutgifter ved å holde to husholdninger, er ikke så lang. At man på den annen side bare gir fradrag innenfor bestemte beløpsgrenser (hvis i det hele tatt) for merutgifter til pass og stell av barn når begge ektefeller arbeider, synes ikke å stå i prinsipiell harmoni med dette, men må skyldes kontrollproblemer. – Slike praktiske vanskeligheter med å trekke grensen mellom omkostninger og privatutgifter har særlig gjort seg gjeldende m. h. t. representasjonsutgifter. Prinsipielt har slike utgifter omkostningskarakter (evt. med beskatning av skattyteren for sparte utgifter til mat). Men de praktiske problemer har ledet til at fradragsretten er helt avskåret i *Norge*, og at nærmere regler om fradragsretten er oppstilt i *Finland* og *Sverige*. (Hagstedt 3). Reglene synes å være mest liberale i *Danmark*. – Hjemmekontor, eller mer generelt: bolig og næring i samme hus synes vanlig av skattehensyn i *Sverige* (Hagstedt 3).

Gis det fradrag for underskudd på hobbypreget aktivitet, innebærer det i realiteten skattefritt forbruk. Utgangspunktet er at det ikke skal gis slikt fradrag. Men grensen må i det vesentlige trekkes objektivt, og i grensesonen kan det godt tenkes at det gis fradrag for underskuddet selv om den subjektive glede av aktiviteten er det sentrale, jfr. de danske "lystgårde", Eggert Møller C1 g.

Endelig nevnes det selvfølgelig at skattereglene i alle landene inneholder regler som

tar sikte på at en viss del av forbruket skal kunne skje skattefritt. Det siktes til de ulike regler om bunnfradrag og/eller skattefrie beløp. Før eksistensminimum er sikret, foreligger ingen skatteevne.

5 Formålsbestemte bidrag

Når en arbeidstaker får bidrag av arbeidsgiver til dekning av visse utgifter i tjenesten, er det prinsipielt riktigste å beskatte bidraget minus fradragsberettigete utgifter (herunder merutgifter, eventuelt justert for sparte privatutgifter til mat o. l.) Dette er vel også utgangspunktet i alle landene, men av praktiske grunner må inntekten normalt gjøres opp etter sjablonregler, som gjerne er utformet slik at en viss del av bidraget tas til beskatning. Gjennomføringen fortaper seg i en uendelighet av detaljer. Men i alle fall for *finsk*, *dansk* og *norsk* rett sitter det inntrykk igjen at for lite av bidraget beskattes, Olsson 3.3.3, Eggert Møller C1 b. – Et annet inntrykk er at det er lettere å få skattefrihet for stipendier o. l. enn fradrag for utgiftene, dersom man må bestride dem selv, Eggert Møller C2 b. Det hender vel således ikke sjelden at stipendiet regnes for skattefritt selv om det går til dekning av ikke fradragsberettigete utgifter.

6 Periodiseringsreglene

I moderne skattelovgivning brukes periodiseringsreglene til formål som lett leder inn på kollisjonskurs med skatteevneprinsippet. Periodiseringsreglene i næring bygger således i atskillig grad på bokføringsmessige prinsipper, som igjen i atskillig grad tar hensyn til ønsket om bedriftsøkonomisk konsolidering av driften. Dertil kommer at periodiseringsreglene er blitt et viktig virkemiddel i det offentliges konjunktur-, distrikts- og miljøpolitikk osv. Resultatet i alle landene er blitt at regler om avskrivning, nedskrivning og avsetninger leder til betydelige (rentefrie) skattekreditter. Teknikken er vel kjent og i større trekk den samme i alle landene; detaljene er det derfor ikke nødvendig å gå inn på her, se Hagstedt 3, Eggert Møller C3, Olsson 3.5 og Friis-Petersen og Sevaldson 2.1. En inngående komparativ frems-tilling er gitt av Edward Andersson i Boligbeskatningen i Norden s. 17 flg.

Slike skattekreditter er av interesse for vårt emne i den utstrekning det beløp som er spart i skatt, er tilgjengelig for personlig forbruk. Er det et aksjeselskap som danner reserver etter disse regler, må det innsparte beløp normalt beskattes (ofte til og med dobbeltbeskattes) før det kan forbrukes. De fleste av de nevnte periodiseringsreglene gjelder imidlertid uansett i hvilken selskapsform en næring drives (unntak: De svenske regler om investeringsfond for konjunkturutjämning). Personlig næringsdrivende kan som utgangspunkt trekke slike poster fra i sin øvrige inntekt. Intet hindrer at det beløp som erspart i skatt, benyttes til forbruk. Og har periodiseringsreglene ledet til regnskapsmessig underskudd i næringen, kan underskuddet trekkes fra i den skatteskyldiges øvrige inntekter. Det kreves normalt ikke at noe beløp båndlegges av hensyn til senere aktualisering av beskatningen. Derimot kreves det noen ganger sikkerhet for fremtidig skattegjeld. Et slikt krav vil redusere fordelene (sikkerhetsstillelse koster), men endrer ikke det prinsipielle. – I *dansk* rett gjelder det som her er sagt bare med forbehold for reglene i ligningslovens § 28, jfr. Rosmans foredrag s. 87 flg.

Er skatteyteren deltaker i et ansvarlig selskap, er det hovedregelen i *dansk*, *svensk* og *norsk* rett at hans andel av underskuddet i selskapet kan trekkes fra i inntekt utenfor selskapet. I svensk og norsk rett gjelder visse begrensninger for underskudd i rederivirksomhet, Hagstedt

3. En lignende begrensning var foreslått i dansk rett, men ble ikke vedtatt, se Michelsen i Bolagsbeskattningen i Norden s. 133. – For underskudd på kommandittandel gjelder i *dansk* (Eggert Møller C6) og *norsk* rett at fradragsretten trolig er begrenset til kommandittistens innskudd, mens det tilsvarende spørsmål er tvilsomt i *svensk* rett. – Etter *finsk* rett kan underskudd i öppna bolag og kommandittbolag ikke trekkes fra i deltakerens øvrige inntekt, se Olsson i Bolagsbeskattningen i Norden s. 153. Dette har sammenheng med at disse selskaper har selvstendig skatteskyld i Finland.

7 Fåmannsaksjeselskap

De ulike inntekts- og fradragsposter i forholdet mellom fåmannsaksjeselskaper og aksjeeier/lønsmottaker har jeg forsøkt å fange opp underveis. I *svensk* rett gjelder en rekke særregler som er fremstilt av Grosskopf s. 99 flg. Men i tillegg oppstår noen tilordningsproblemer (som imidlertid ikke hører sentralt hjemme i denne fremstilling).

Her møter vi først problemet med de s. k. lønsmottakerselskaper, særlig når selskapet holder til i utlandet. Spørsmålet må sies å være uavklart i norsk rett, og jeg har inntrykk av at det samme gjelder andre steder. Nasjonalrapportene går lite inn på emnet, og dette er derfor neppe stedet til å ta temaet opp.

En annen gruppe tilordningsspørsmål oppstår hvor ektefelle eller barn arbeider i bedriften. Her gjelder problemet inntektsspredningen. I den aller siste tid har utviklingen i Sverige og Norge her gått i forskjellig retning. Mens man i *Sverige* har skjerpet betingelsene for fradrag for lønn til ektefelle og barn (Hagstedt 3 og 5), har Stortinget i *Norge* nylig bestemt at barns inntekt fra foreldrenes bedrift skal lignedes hos barnet og ikke hos foreldrene (når barnet er over 12 år). Men samtidig er det gitt hjemmel for å innføre strengere oppgaveplikt. Tidligere skulle slik inntekt lignedes på foreldrenes hånd inntil barnet fylte 16 år.

8 Avslutning

Det ville være for dristig å komme med vidtrekkende konklusjoner på grunnlag av det foreliggende materiale. Men enkelte generelle trekk må kunne fremheves.

En konklusjon synes å kunne trekkes med temmelig stor sikkerhet: Det vil sjelden eller aldri være ulønnsomt å få inntekten i form av naturalia i stedet for penger. Et forbehold må tas hvor godet ikke er omsettelig og skatteyteren må motta det. Her kan det tenkes – men neppe særlig mer – at verdsettelsen overstiger den subjektive verdi.

Av denne konklusjon følger også en annen: Reglene og praksis favoriserer de skatteyttere som harmulighet for å få en vesentlig del av sin inntekt i form av naturalia. Minst gunstig får man da tro at offentlige tjenestemenn står. Underordnete i større bedrifter har vel også relativt små muligheter. Mulighetene er vel best for høyere ansatte og næringsdrivende. – For *finsk* rett fremholder Olsson (3.3.3) at "enskild näringsidkare" normalt har mindre muligheter til å utnytte skattefrie og lavt vurderte inntekter enn den som driver i selskapsform. Dette skyldes at det privatrettslige eierforhold må respekteres skatterettslig. De nye *svenske* regler om fåmannsbolag gir visse muligheter til "sensur" her, Hagstedt 5.

Et annet spørsmål er om reglene favoriserer næringsdrivende i forhold til lønsmottakere. Først må understrekes at det kan være store ulikheter innen disse gruppene. – Allerede periodiseringsreglene viser at næringsdrivende jevnt over har større muligheter til å bringe sin skattepliktige inntekt ned uten at det går ut over det private forbruk (snarere tvert

i mot). – Også reglene om verdsettelse ved uttak favoriserer næringsdrivende i *dansk* og *norsk* rett.

For *dansk* rett antar Eggert Møller (C2 a) at det er enighet om at næringsdrivende har større mulighet for fradrag for leveomkostninger enn lønsmottakere. Ser man på mulighetene for å kamuflere privatutgifter som driftsutgifter, er det vel ikke tvilsomt at de er størst for næringsdrivende. Men ser vi bort fra slike tilfeller – det er primært et kontrollproblem – er det i alle fall i norsk rett utgangspunktet at reglene om fradragsrett er de samme (med visse unntak, f.eks. reglene om bilhold). Spørsmålet er så vidt jeg vet ikke systematisk undersøkt, men det kan neppe uten videre fastslås at næringsdrivende får fradrag for f.eks. reiseutgifter og litteraturutgifter i større omfang enn lønsmottakere. Det spiller vel imidlertid inn at spekteret av mulige fradragsposter er større i næring enn utenfor. Men nevnes bør også at reglene om minstefradrag i norsk rett ofte gir lønsmottakere fradrag ut over faktiske utgifter. – Mulighetene for opplåning av aktiver vil vel jevnlig være større for næringsdrivende.

Det kan endelig spørres om noen av landene utpeker seg som spesielt gunstig eller ugunstig m. h. t. mulighetene for skattefritt forbruk. *Finland* beskatter færrest gevinster og har skattefrihet for renter på bankinnskudd o.l., for egenarbeid og folkepensjon o.l.; p. d. a. s. er fradragsretten for renter begrenset. Verdsettelsene er forsiktige, særlig for annet enn fordel i form av fri bolig, bil og kost. – I *svensk* rett fanges de fleste gevinster nå opp til beskatning, men kapitalgevinstbeskatningen er gunstig og har gjort det fordelaktig å forsøke å omdanne avkastning og arbeidslønn til gevinst. Men verdsettelsene synes å være mer realistiske enn i de andre land. De nye regler om fåmannsbolag tar sikte på å gjøre systemet tettere. – *Dansk* rett har ganske streng gevinstbeskatning, men "elskværdige" vurderinger, og tydeligvis gode muligheter for fradrag for leveomkostninger. – Også *norsk* rett har en ganske omfattende gevinstbeskatning, men forsiktige vurderinger. Det er ikke fradragsrett for representasjon, men i prinsippet skatteplikt for eget arbeid og avkastning av egne gjenstander. – Periodiseringsreglene spiller som nevnt en stor rolle, men det er ikke lett å si hvilke land som har de gunstigste eller ugunstigste regler. I Bolagsbeskatningen i Norden (s. 45) antar Edward Andersson at lagervurderingsreglene er ugunstigst i Norge og Danmark, og at avskrivningsreglene for maskiner i Norge og bygninger i Danmark er noe mindre fordelaktige enn i de andre landene. For avsetningsordningene er bildet mer uklart. Det må tas i betraktning at de svenske reglene om investeringsfond för konjunkturutmåling bare kan anvendes av aksjeselskaper, og at adgangen til avsetning til investeringsfond for tiden er suspendert i Norge (unntatt for avsetninger til visse miljøformål). For tiden må man også ta i betraktning det særlige investeringsavdrag i Danmark, Eggert Møller C3.

Det er vanskelig – om ikke umulig – å avveie disse momentene mot hverandre med noen særlig grad av sikkerhet, og jeg avstår derfor fra å prøve.

Erik Biørn

Sammenhengen mellom forbruksutgift og beskattet inntekt – noen prinsipielle betraktninger supplert med norske data

1. Innledning

Skatter på personer utlignes i praksis på en rekke forskjellige skattegrunnlag (skatteobjekter). En hovedbegrunnelse for å utforme skattesystemet på denne måten er at myndighetene har behov for et differensiert sett av virkemidler for å kunne få oppfylt de forskjelligartede mål som er satt for den økonomiske politikk. Jevnhet i fordelingen av økonomiske goder mellom individer er én gruppe av slike mål, effektivitet i resursallokeringen og stabilitet i konjunkturutviklingen er andre.

Sentralt i diskusjoner om personskattesystemets utforming står skatteobjektene inntekt, formue og forbruk. Problemet er dels hvilken vekt hvert av de tre elementene bør ha i skattesystemet, dels hvorledes de konkret bør avgrenses i den praktiske utforming av skatetereglene. Spørsmål som ofte diskuteres, er hvorvidt inntekt, formue og forbruk er gode indikatorer for "skatteevne" – oppfattet som et uttrykk for de enkelte individers kapasitet til å bidra til å finansiere det offentlige virksomhet – og om "evneprinsippet" kan gi en rettesnor for hvorledes skattepliktig inntekt, skattepliktig formue og skattepliktig forbruk bør defineres.

Disse spørsmål vil jeg la ligge. Så lenge vi ikke er i stand til å formulere en alment akseptabel operasjonell definisjon av "skatteevne", kan de neppe besvares på et objektivt grunnlag. Formålet med dette notatet er mer begrenset, nemlig å rette søkelyset mot sammenhengen mellom utgiften til privat forbruk og den inntekt som blir gjenstand for inntektsbeskatning. Informasjon om denne sammenhengen er nødvendig for å vurdere virkningene av å forskyve personbeskatningen fra skatt på inntekt i retning av skatt på forbruk – eller omvendt.

Jeg vil starte med noen prinsipielle betraktninger om begrepene inntekt og forbruk (avsnitt 2) og dernest kort forsøke å sammenholde det inntektsbegrep som legges til grunn ved beskatning av personlige inntektstakere i Norge, med en "idealdefinisjon" av inntekt (avsnitt 3). Noen (forhåpentligvis) illustrerende talleksempler følger så i avsnitt 4. I avsnitt 5 studeres sammenhengen mellom forbruk og inntekt i lys av norske data, dels totaltall fra nasjonalregnskap og skattestatistikk, dels resultater basert på en sammenkobling av forbruksutgiftstall og oppgaver over beskattet inntekt fra et utvalg av enkelthusholdninger. Til slutt følger i avsnitt 6 en vurdering av hovedresultatene og en forsøksvis konklusjon.

2. Noen bemerkninger om definisjonen av en husholdnings "riktige" forbruk og inntekt

Det eksisterer ingen "naturgitte" avgrensninger hverken av begrepene inntekt eller forbruk. Valget av definisjoner må være et hensiktsmessighetsspørsmål, som i høy grad kan være gjenstand for diskusjon. Det finnes da også mangfoldige bøker og artikler om dette emne, som har beskjeftiget både økonomiske teoretikere og mer praktisk orienterte faggrupper.

En generell definisjon av inntekt som ofte benyttes, er følgende: "Et individs inntekt i løpet av en periode er lik verdien av de varer og tjenester individet maksimalt kan forbruke i perioden uten at verdien av dets formue blir lavere ved slutten av perioden enn ved begynnelsen". Henry Simons formulerer denne definisjonen – som med en viss rett kan betegnes som en "idealdefinisjon" – mer utførlig på følgende måte:

"Personal income may be defined as the algebraic sum of (1) the market value of rights exercised in consumption and (2) the change in the value of the store of property rights between the beginning and end of the period in question. In other words, it is merely the result obtained by adding consumption during the period to 'wealth' at the end of the period and then subtracting 'wealth' at the beginning".¹

Denne definisjonen er interessant fordi den knytter forbindelse mellom forbruk, formue og inntekt; de tre begrepene kan ikke betraktes uavhengig av hverandre. Men den er ikke operasjonell så lenge forbruks- og formuesbegrepene ikke er fastlagt. Mer presist: Den krever at en angir hvilke objekter som skal regnes som forbruk, hvilke som skal regnes som formue og til hvilke priser vurderingen skal skje for de objekter som ikke er gjenstand for markedsomsetning. Men har vi først valgt en avgrensning av disse begrepene, følger avgrensningen av inntektsbegrepet "av seg selv". Er vi istand til å måle verdien av forbruket og av formuesendringen, er vi også i stand til å måle inntekten.

Inntektsbegrepet definert ovenfor kan assosieres med verdien av de varer og tjenester som står til disposisjon for forbruk og formuesendring etter at skatter til det offentlige er utredet – vanligvis kalt "den disponible inntekt". Idealdefinisjonen av "inntekten før skatt", "bruttoinntekten" kan følgelig skrives som

$$(1) \quad \text{Inntekt} = \text{Verdi av forbruk} + \text{Verdi av formuesendring} + \text{Skatt}.$$

Jeg vil forsøke å konkretisere denne teoretiske definisjonen under noen forenkende forutsetninger. La oss betrakte en husholdning i et bestemt år, år 1. Ved årets begynnelse har husholdningen en formue som består av realobjekter (konsumkapital) og finansobjekter. I årets løp mottar husholdningen en utenfra gitt betalingsstrøm, f. eks. belønning for husholdningsmedlemmenes arbeidsinnsats eller arbeidsfrie overføringer fra det offentlige.² Betalingsstrømmen er regnet netto, dvs. det er gjort fradrag for utgifter i forbindelse med inntektsopptjeningen. Husholdningen mottar dessuten avkastning av finansformuen, evt. betaler gjeldsrenter om denne formuesposten er negativ. Disse betalingsstrømmene anvendes på tre måter: 1) kjøp av konsumgoder (varer og tjenester til konsumformål)³, 2) økning av beholdningen av finansobjekter og 3) skattebetaling til det offentlige. Dette er husholdningens "budsjettbetingelse".

Det er hensiktsmessig å dele konsumgodene i to grupper: a) goder som i sin helhet forbrukes i løpet av året, og b) goder som yter husholdningen konsumtjenester ikke bare i det år de anskaffes, men også senere – deres "levetid" er m. a. o. lengre enn ett år. De første godene kalles "ikke-varige" og de siste "varige" konsumgoder. Konsumkapitalen representeres av beholdningen av de varige konsumgodene til enhver tid. Hvert år faller en del av konsumkapitalen fra som følge av tap, ødeleggelse, slitasje etc.; størrelsen av denne depresieringen bestemmes av de enkelte kapitalobjektene levetid.

For å klargjøre det videre resonnement er det hensiktsmessig å innføre endel symboler:

I_1 = Verdi av den utenfra gitte betalingsstrøm (arbeidsinntekt, overføringer etc.) i år 1.

B_0, B_1 = Verdi av den finansielle formue ved utgangen av år 0, resp. år 1 (dvs. ved begynnelsen av år 1, resp. år 2).

r_1 = Nominell avkastningsrate for finansiell formue i år 1 (relatert til formuen ved årets begynnelse).

X_1 = Volum av kjøp av ikke-varige konsumgoder i år 1.

P_1 = Prisindeks for ikke-varige konsumgoder i år 1.

J_1 = Volum av kjøp av varige konsumgoder i år 1.

Q_0, Q_1 = Prisindeks for varige konsumgoder i år 0, resp. år 1.

G_1 = Del av den samlede innbetalingsstrøm i år 1 som benyttes til å øke den finansielle formue (finansinvestering).

T_1 = Skattebeløp i år 1.

K_0, K_1 = Beholdning av konsumkapital ved utgangen av år 0, resp. år 1.

F_0, F_1 = Verdi av total formue ved utgangen av år 0, resp. år 1.

D_1 = Volum av depresiering av konsumkapital i år 1.

Husholdningens samlede betalingsstrøm utenfra i år 1 kan dermed skrives som $I_1 + r_1 B_0$ og den samlede utgift til kjøp av konsumgoder som $P_1 X_1 + Q_1 J_1$. Husholdningens budsjettlikning kan følgelig uttrykkes ved

$$(2) \quad I_1 + r_1 B_0 = P_1 X_1 + Q_1 J_1 + G_1 + T_1.$$

Husholdningens formue ved utgangen av år t ($t = 0$ eller 1), definert som summen av verdien av konsumkapitalen og verdien av finanskapitalen, er gitt ved

$$(3) \quad F_t = Q_t K_t + B_t,$$

idet vi forutsetter at konsumkapitalen vurderes på grunnlag av prisen på tilsvarende nye kapitalobjekter. Sparingen i år 1, definert som den nominelle økning i formuens verdi, blir dermed

$$(4) \quad S_1 = F_1 - F_0 = Q_1 K_1 - Q_0 K_0 + B_1 - B_0.$$

Endelig er økningen i beholdningen av konsumkapital i år 1 lik differensen mellom kjøp og depresiering i løpet av året, altså

$$(5) \quad K_1 - K_0 = J_1 - D_1.$$

Det som gjenstår for å bestemme husholdningens inntekt, er å definere verdien av forbruket. Den har to deler, verdien av forbruket av de ikke-varige og av de varige konsumgodene. Det er uten videre naturlig å sette verdien av forbruket av de ikke-varige konsumgodene i år 1 lik kjøpsutgiften, altså $P_1 X_1$. Verdien av forbruket av de varige konsumgodene i år 1 vil jeg definere som omkostningen i løpet av året ved å bruke den konsumkapital som husholdningen disponerer ved årets begynnelse. Denne omkostningen har to komponenter: (i) omkostningen i form av tapt renteinntekt ("opportunity cost") ved å sitte med konsumkapitalen fremfor å realisere den og plassere salgssummen i rentebærende fordringer, og (ii) verdien av den kapital som faller fra i årets løp som følge av tap, ødeleggelse, slitasje etc. Lar vi a_1 betegne den avkastningsrate (rente) som rentebærende plasseringer ville ha gitt i år 1, og dessuten gjør den forenkende antagelse at kapitalmarkedet er "perfekt", slik at både salgsprisen på kapitalen og prisen på depresieringen kan settes lik prisindeksen for nye kapitalobjekter, Q_1 , kan dermed verdien av "forbruket" av de varige konsumgodene i år 1 uttrykkes som $Q_1 (a_1 K_0 + D_1)$. Totalforbruket er følgelig

$$(6) \quad C_1 = P_1 X_1 + Q_1 (a_1 K_0 + D_1).$$

Ved å sette uttrykket (6) for verdien av forbruket og uttrykket (4) for verdien av formuesendringen inn i definisjonsligningen for inntekten (1) får vi følgende uttrykk for husholdningens "riktige" inntekt i år 1

$$(7) \quad Y_1 = C_1 + S_1 + T_1 \\ = P_1 X_1 + Q_1(a_1 K_0 + D_1) + Q_1 K_1 - Q_0 K_0 + B_1 - B_0 + T_1.$$

Tar vi hensyn til (2) og (5), kan dette omformes til

$$(8) \quad Y_1 = I_1 + r_1 B_0 + a_1 Q_1 K_0 + H_1 + (Q_1 - Q_0) K_0,$$

hvor

$$(9) \quad H_1 = B_1 - B_0 - G_1$$

betegner den del av verdiøkningen i finanskapitalen i år 1, som ikke kan tilskrives G_1 , vanligvis kalt verdigevinst (prisgevinst) på finanskapital. Leddet $(Q_1 - Q_0)K_0$ kan tilsvarende tolkes som verdigevinst på husholdningens konsumkapital. (Negative verdigevinster representerer verditap.)

Ligning (8) uttrykker at husholdningens "riktige" inntekt er summen av følgende fem komponenter:

- (i) verdi av den utenfra gitte betalingsstrøm (i form av arbeidsinntekt, overføringer fra det offentlige m. v.),
- (ii) renteavkastning av finanskapitalen,
- (iii) verdi av tjenester fra konsumkapitalen (i form av tapt renteinntekt når formue plasseres i realobjekter istedenfor i (rentebærende) finansobjekter),
- (iv) verdigevinst (evt. -tap) på finanskapitalen,
- (v) verdigevinst (evt. -tap) på konsumkapitalen.

Det er uten betydning hvorvidt gevinstene realiseres eller ikke. Inntektsbegrepet får dette innhold som en konsekvens av at begrepene forbruk og sparing (formuesøkning) er avgrenset som ovenfor.

La oss, som en illustrasjon, se hva resultatet ville ha blitt om sparebegrepet S_1 , definert i (4), var erstattet med

$$(10) \quad S_1^* = Q_1(K_1 - K_0) + G_1.$$

Mens S_1 betegner økningen i formuens nominelle verdi, representerer S_1^* verdien av økningen i beholdningen av konsumkapital pluss den del av husholdningens betalingsstrøm som investeres i finansobjekter – kort sagt verdien av husholdningens samlede investering i real- og finansobjekter. Siden

$$S_1^* = S_1 - (Q_1 - Q_0)K_0 - H_1,$$

ifølge (4), (9) og (10), kan vi betrakte S_1^* som et sparebegrep "renset for kapitalgevinster". Det følger da umiddelbart at det tilhørende inntektsbegrep

$$(11) \quad Y_1^* = C_1 + S_1^* + T_1$$

heller ikke vil inneholde kapitalgevinster. Vi har

$$(12) \quad Y_1^* = I_1 + r_1 B_0 + a_1 Q_1 K_0,$$

dvs. den "riktige" inntekt ville, med denne modifiserte definisjon av sparing, bli lik summen av arbeidsinntekt og overføringer utenfra, renteavkastning av finanskapital og beregnet verdi av tjenestene fra konsumkapital.^{4, 5}

3. Inntektsbegrepet ved personbeskatning i Norge sammenholdt med en idealdefinisjon av inntekt

Den "idealdefinisjonen" av inntekt som er formalisert i ligning (8), avviker på flere punkter fra den som legges til grunn ved inntektsbeskatning av personer i Norge og formodentlig også i en rekke andre land. For det første regnes komponentene (iii) og (v) – beregnet verdi av tjenester fra og verdistigning på konsumkapital – som hovedregel ikke med i den skattepliktige inntekt. Beskatning av fordelene ved å bruke konsumkapital gjennomføres regulært bare for egen bolig. Begrunnelsen er at en ønsker å oppnå en mest mulig lik behandling av de skattytere som disponerer egen bolig – "lejer boligen av seg selv" – og de som leier bolig i markedet og må dekke leieutgiftene ved løpende inntekter. Konsumtjenester fra biler, televisjonsapparater, stereoanlegg, kjøleskap etc. beskattes ikke. Verdigevinster ved salg av boligeiendommer beskattes i en viss utstrekning. Urealiserte gevinster på boligeiendommer og realiserte og urealiserte gevinster på andre typer av konsumkapital er derimot i alminnelighet skattefrie. Til gjengjeld er eventuelle verditap ikke fradragsberettiget ved inntektsligningen.

For det annet regnes regulært heller ikke verdigevinster på finansiell formue (komponent (iv)) som skattepliktig inntekt for personlige skattytere, og eventuelle tap er ikke fradragsberettiget.⁶ For det tredje er de fradrag som skattereglene gir adgang til å foreta i "bruttoinntekten" for å komme frem til den skattepliktige nettoinntekt, ofte større enn skattyterens faktiske utgifter i forbindelse med inntektsopptjeningen. De norske skatteregler gir eksempelvis full adgang til å benytte standardfradrag (minstefradrag, oppgjørsfradrag) selvom fradragsbeløpet overstiger de faktiske utgifter.

For det fjerde er noen av de poster som faller inn under komponent (i) i inntektsbegrepet, skattefrie eller lempeligere beskattet enn inntekten forøvrig. Stikkord er skattefrie trykdeytelser (f. eks. barnetrygd i Norge), skattefrie naturalytelser fra det offentlige, lav skattemessig versettelse av naturalytelser fra arbeidsgiver ("fringe benefits"), skattefrihet for verdien av egeninnsats i fritiden (f. eks. til forbedring av egen bolig)⁷ etc.⁸.

Vi kan følgelig regne med at den inntekt som danner grunnlaget for inntektsbeskatningen (den skattepliktige nettoinntekt), er vesentlig mindre omfattende enn "idealinntekten" Y_1 . Lar vi h_1, h_2, \dots, h_5 betegne de andeler av hver av de fem komponentene av Y_1 som regnes som skattepliktig inntekt, kan den skattepliktige inntekt i år 1 skrives som

$$(13) \quad Y_1^S = h_1 I_1 + h_2 r_1 B_0 + h_3 a_1 Q_1 K_0 + h_4 H_1 + h_5 (Q_1 - Q_0) K_0.$$

Her vil formodentlig h_1 og h_2 være forholdsvis store, mens h_3, h_4 og h_5 er nær null for "gjennomsnittshusholdningen".

Heller ikke den skattepliktige formue vil falle sammen med formuesbegrepet definert ved (3). Vi vil forutsette at den formue som husholdningen betaler formuesskatt av i år 1, er gitt ved

$$(14) \quad r_1^S = g_1 Q_1 K_0 + g_2 B_0,$$

hvor g_1 og g_2 betegner de andeler av verdien av henholdsvis realformuen og finansformuen ved årets begynnelse som beskattes.⁹ Disse andelene vil være mindre enn 1, dels fordi det innrømmes skattefrie fradrag i formuen og dels fordi mindre likvide formuesposter ofte beskattes etter en verdi som er vesentlig lavere enn markedsverdien (for finanskapital) eller "bruksverdien" (for konsumkapital). Gjennomgående er trolig g_1 betydelig mindre enn g_2 .

Lar vi u betegne gjennomsnittlig inntektsskattesats og v gjennomsnittlig formuesskattesats, vil det beløp husholdningen betaler i direkte skatt i år 1, være lik

$$(15) \quad T_1^D = uY_1^S + vF_1^S.$$

Dessuten betaler husholdningen indirekte skatt, som utlignes på grunnlag av verdien av de konsumgodene som kjøpes i løpet av året. Hvis s_X og s_J betegner gjennomsnittssatsene for henholdsvis ikke-varige og varige goder, kan skattebeløpet i form av indirekte skatt skrives som

$$(16) \quad T_1^I = s_X P_1 X_1 + s_J Q_1 J_1.$$

Det totale skattebeløp i år 1 er lik

$$(17) \quad T_1 = T_1^D + T_1^I.$$

Som en tilnærmet beskrivelse av det norske skattesystem vil vi i det følgende regne med at de tre siste komponentene i "idealinntekten" er skattefrie – altså at $h_3 = h_4 = h_5 = 0$ – mens h_1 , h_2 , g_1 og g_2 er positive. Av (13)–(17) følger da

$$(18) \quad T_1 = u(h_1 I_1 + h_2 r_1 B_0) + v(g_1 Q_1 K_0 + g_2 B_0) + s_X P_1 X_1 + s_J Q_1 J_1.$$

Innsetter vi dette i husholdningens "budsjettlikning" (2), får vi

$$(19) \quad (1 - uh_1)I_1 + (1 - uh_2)r_1 B_0 - v(g_1 Q_1 K_0 + g_2 B_0) \\ = P_1(1 + s_X)X_1 + Q_1(1 + s_J)J_1 + G_1.$$

Her kan $P_1(1 + s_X)$ og $Q_1(1 + s_J)$ tolkes som "kjøperprisene" (konsumentprisene) på henholdsvis ikke-varige og varige konsumgoder og P_1 og Q_1 som de tilsvarende "selgerpriser" (produsentpriser). Ligning (19) gir uttrykk for at den del av arbeidsinntekten etc. og finanskapitalavkastningen som gjenstår når inntekts- og formuesskattene er betalt, går med til å dekke utgiftene (inklusive skatt) ved kjøp av forbrugsgoder og utlegget til finanssparing.

4. Noen stiliserte talleksempler

Den "riktige" inntekt, definert i ligning (8), er det vanskelig – om ikke umulig – å registrere statistisk. Dette skyldes at vi er dårlig forsynt med oppgaver over de tre siste komponentene i inntektsbegrepet både for den enkelte husholdning og for de personlige inntektstakere under ett. Den beskattede inntekt er det derimot ingen nevneverdige problemer med å registrere. Tilsvarende gjelder på forbrukssiden: Det vi kunne ønske å registrere, er det

”riktige” forbruk, definert i ligning (6); det vi i praksis kan få statistisk informasjon om, er utgiftene til kjøp av konsumgoder, varige og ikke-varige. Differensen mellom kjøpsutgiften og det ”riktige” forbruket kan ifølge (6) skrives som

$$(20) \quad P_1 X_1 + Q_1 J_1 - C_1 = Q_1 K_0 (J_1/K_0 - a_1 - D_1/K_0).$$

Denne differensen kan være betydelig; den er positiv, null eller negativ alt etter som $J_1/K_0 \geq a_1 + D_1/K_0$, dvs. alt etter som volumet av kjøpet av de varige konsumgodene utgjør en andel av beholdningen av konsumkapital som er større enn, lik eller mindre enn summen av alternativrentesatsen og depresieringsraten.

Som et forsøk på å kaste lys over sammenhengene mellom ”riktig” inntekt og forbruk på den ene side og beskattet inntekt og utgifter til kjøp av konsumgoder på den annen har jeg konstruert fem talleksempler. De fem husholdninger som eksemplene gjelder, har en del kjennetegn felles, men adskiller seg på viktige måter med hensyn til inntektsopptjening, formuesstatus og inntektsanvendelse.

Alle husholdningene har en utenfra gitt arbeidsinntekt på 80 000 kr. i det år som betraktes (alle beløp tenkes uttrykt i norske kroner) og disponerer ved årets begynnelse en beholdning av konsumkapital med verdi 100 000 kr.¹⁰ Av denne verdien forutsettes 10 %, altså 10 000 kr., å falle fra i årets løp som følge av tap, ødeleggelse, slitasje etc. Rentesatsen for finansielle formuesplasseringer (gjeldsrentesatsen hvis finansformuen er negativ) settes til 10 % p. a. Samme sats benyttes som alternativrentesats ved beregning av omkostningen ved å holde konsumkapital istedenfor finanskapital. (Selger)prisnivået for både varige og ikke-varige konsumgoder settes lik 1 i det år eksemplene gjelder og 5 % lavere året før. Endelig regnes det med en gjennomsnittlig inntektsskattesats på 40 %, en gjennomsnittlig formuesskattesats på 1 % og en generell avgift på utgiftene til kjøp av konsumgoder på 20 %. Størrelsesordenen av disse tallene skulle ikke være altfor urealistisk ut fra forholdene i Norge. Med symbolene i avsnitt 2 kan disse generelle forutsetninger skrives:

$$\begin{aligned} I_1 &= 80\,000, \quad K_0 = 100\,000, \quad D_1 = 10\,000, \\ r_1 &= a_1 = 0.10, \\ Q_0 &= 0.95, \quad P_1 = Q_1 = 1, \\ u &= 0.40, \quad v = 0.01, \quad s_X = s_J = 0.20. \end{aligned}$$

De øvrige forutsetninger er gitt i følgende tabell:¹¹

	Eks. 1	Eks. 2	Eks. 3	Eks. 4	Eks. 5
B_0	100 000	100 000	100 000	100 000	-100 000
X_1	22 000	26 000	26 000	32 000	22 000
J_1	18 000	20 000	5 000	24 000	15 000
G_1	4 000	5 000	23 000	-7 000	4 000
H_1	5 000	5 000	5 000	0	0
Y_1^S	$I_1 + r_1 B_0$ = 90 000	$0.8(I_1 + r_1 B_0)$ = 72 000	$0.8(I_1 + r_1 B_0)$ = 72 000	$0.8(I_1 + r_1 B_0)$ = 72 000	$0.8I_1 + r_1 B_0$ = 54 000
F_1^S	$Q_1 K_0 + B_0$ = 200 000	$0.2Q_1 K_0 + 0.8B_0$ = 100 000	$0.2Q_1 K_0 + 0.8B_0$ = 100 000	$0.2Q_1 K_0 + 0.8B_0$ = 100 000	0
T_1^D	38 000	29 800	29 800	29 800	21 600
T_1^I	8 000	9 200	6 200	11 200	7 400

Eksempel 1 gjelder en husholdning som ved begynnelsen av år 1 har en finansiell formue på 100 000 kr. Renteavkastningen, 10 000 kr., tillegges arbeidsinntekten på 80 000 kr., og hele beløpet gjøres til gjenstand for inntektsbeskatning ($h_1 = h_2 = 1$). Likeledes antas det at hele verdien av real- og finansformuen ved årets begynnelse, 200 000 kr., formuesbeskattes ($g_1 = g_2 = 1$). Dette gir en samlet direkte skatt på 38 000 kr. Av det beløp som gjenstår når skatten er betalt, benyttes 22 000 kr. til kjøp av ikke-varige konsumgoder, 18 000 kr. til kjøp av varige konsumgoder og 8 000 kr. til å betale omsetningsavgift på disse kjøpene. Resten, 4 000 kr., anvendes til finansiell sparing. I løpet av året oppskrives verdien av husholdningens finansaktiva med 5 000 kr. som følge av kursstigning.

Eksempel 2 skiller seg fra eksempel 1 først og fremst ved at skattegrunnlagene er mindre omfattende. Det forutsettes at bare 80 % av arbeidsinntekten og renteinntekten kommer til beskatning ($h_1 = h_2 = 0.8$). Dette kan være mer realistisk enn å anta full beskatning, som følge av de momenter vi trakk frem i avsnitt 3 samt muligheten for illegal skatteunddragelse. Tallet 80 % er bare å betrakte som en illustrasjon. Hvorvidt det er rimelig som et gjennomsnitt for norske husholdninger, har jeg ingen oppfatning om. Den skattepliktige formue settes – med en lignende begrunnelse – lik 20 % av verdien av realformuen ($g_1 = 0.2$) pluss 80 % av verdien av finansformuen ($g_2 = 0.8$). Dermed blir den direkte skatt lavere enn i eksempel 1, og det blir plass til et større beløp til kjøp av konsumgoder og høyere finanssparing. Husholdningen i eksempel 3 skiller seg fra den i eksempel 2 bare ved at utgiften til kjøp av varige konsumgoder, inklusive omsetningsavgift, er 18 000 kr. lavere og finanssparingen 18 000 kr. høyere.

Eksempelene 4 og 5 skiller seg fra de tre foregående ved at det ikke skjer kursendring på finansobjekter. Husholdningen i eksempel 4 har negativ finanssparing, dvs. opptar lån, på 7 000 kr., som anvendes til kjøp av konsumgoder, mens husholdningen i eksempel 5 ved begynnelsen av året har en gjeld på 100 000 kr. og må derfor betale gjeldsrenter med 10 000 kr. Skattegrunnlagene for direkte skatt i eksempel 4 er de samme som i eksempel 2 og 3. I eksempel 5 forutsettes det at gjeldsrentene føres til fradrag i skattepliktig inntekt med sitt fulle beløp, mens bare 80 % av godtgjørelsen for arbeidsinnsats etc. medregnes på inntektssiden ($h_1 = 0.8$, $h_2 = 1.0$). Den skattepliktige formue settes her lik null.

Inntektsregnskapene for de fem husholdningene – i henhold til de definisjoner av forbruk, sparing og inntekt som vi etablerte i avsnitt 2 (formlene (6), (4) og (8)) – vil se slik ut:

	Eks. 1	Eks. 2	Eks. 3	Eks. 4	Eks. 5
Inntekt					
Arbeidsinntekt m. v. = I_1	80 000	80 000	80 000	80 000	80 000
Renteavk. av finanskap. = $r_1 B_0$	10 000	10 000	10 000	10 000	-10 000
Tjenester fra konsumkap. = $a_1 Q_1 K_0$	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000
Verdigevinst, finanskap. = H_1	5 000	5 000	5 000	0	0
Verdigevinst, konsumkap. = $(Q_1 - Q_0) K_0$	5 000	5 000	5 000	5 000	5 000
Total inntekt = Y_1	110 000	110 000	110 000	105 000	85 000
Forbruk					
Forbruk, ikke-varige goder = $P_1 X_1$	22 000	26 000	26 000	32 000	22 000
Forbruk, varige goder = $Q_1(a_1 K_0 + D_1)$	20 000	20 000	20 000	20 000	20 000
Totalt forbruk = C_1	42 000	46 000	46 000	52 000	42 000
Sparing					
Realsparing = $Q_1 K_1 - Q_0 K_0$	13 000	15 000	0	19 000	10 000
Finanssparing = $B_1 - B_0$	9 000	10 000	28 000	-7 000	4 000
Total sparing = S_1	22 000	25 000	28 000	12 000	14 000
Total skatt = T_1	46 000	39 000	36 000	41 000	29 000

Hovedresultatene fremtrer ganske oversiktlig i følgende tabell av forholdstall:

	Eks. 1	Eks. 2	Eks. 3	Eks. 4	Eks. 5
C_1/Y_1	0.382	0.418	0.418	0.495	0.494
$C_1/(Y_1-T_1)^{12}$	0.656	0.648	0.622	0.813	0.750
Y_1^S/Y_1	0.818	0.655	0.655	0.686	0.635
$(P_1X_1 + Q_1J_1)/C_1$	0.952	1.000	0.674	1.077	0.881
$(P_1X_1 + Q_1J_1)/Y_1^{S13}$	0.444	0.639	0.431	0.777	0.685
$(P_1X_1 + Q_1J_1)/Y_1^{S-T_1}{}^{14}$	0.909	1.394	0.861	1.806	1.480

De to første linjer gir det "riktige" forbrukets andel av den "riktige" inntekt henholdsvis før og etter skatt. Vi ser at spareandelen, $S_1/(Y_1-T_1)$, varierer mellom ca. 20 og ca. 40 %; den er høyest i eksempel 3 og lavest i eksempel 4.

Tredje linje gir forholdet mellom den beskattede og den "riktige" inntekt. I alle fem eksempler ligger den beskattede inntekt vesentlig lavere enn den "riktige". Selv i eksempel 1, hvor hele arbeidsinntekten og renteinntekten forutsettes å komme til beskatning, er den beskattede inntekt 18 % lavere enn den "riktige". Det er konsekvensen av at hverken tjenestene fra konsumkapitalen eller verdigevinstene på finanskapitalen og konsumkapitalen medregnes i skattegrunnlaget. I de øvrige eksempler, hvor skattegrunnlaget er ytterligere "huthulet", aksentueres denne forskjellen, med det resultat at den beskattede inntekt bare utgjør omkring to tredjedeler av den "riktige" inntekt.

I fjerde linje er utgiften til kjøp av (ikke-varige og varige) konsumgoder satt i relasjon til det "riktige" forbruk. Kjøpsutgiften er lavere enn forbruket i eksemplene 1, 3 og 5, den er høyere i eksempel 4, mens de to størrelsene er like i eksempel 2. Forholdstallet varierer mellom 0.67 og 1.08.

Forholdstallene i de to siste linjer i tabellen motsvarer forholdstallene i de to første, idet de uobserverbare variable "riktig" forbruk og inntekt er erstattet med de observerbare variable kjøpsutgift og beskattet inntekt. Det viser seg at de to siste tallseriene fluktuerer betydelig sterkere enn de to første. Husholdninger som forbruker omtrent samme andel av inntekten når de "riktige" begreper legges til grunn, kan altså statistisk sett figurere med vesentlig forskjellige forholdstall – sammenlign eksemplene 2 og 3. Det er også grunn til å merke seg at i eksempel 4 – som neppe kan sies å bygge på ekstreme forutsetninger – ligger forbruksutgiften 80 % høyere enn den beskattede inntekt etter fradrag av skatt.

Disse fem eksemplene er bare ment som illustrasjoner, og hverken forutsetninger eller resultater må tillegges for stor vekt. Men de gir i det minste en antydning om størrelsesforholdet mellom viktige variable innenfor dette problemområdet og kan derfor være et nyttig utgangspunkt for studiet av et faktisk observasjonsmateriale for forbruksutgift og beskattet inntekt i neste avsnitt.

5. Hva viser norske data?

Med bakgrunn i de prinsipielle betraktningene i avsnitt 2 og 3 og talleksemlene i avsnitt 4 vil jeg nå forsøke å skissere det bilde norsk statistikk gir av sammenhengen mellom beskattet inntekt og forbruk.

Først vil jeg presentere totalbildet, slik det fremtrer fra skattestatistikk og nasjonalregnskap. I skattestatistikken opptrer forskjellige inntektsbegreper; grunnbegrepene i den del av sta-

tistikken som gjelder personlige skattytere, er nettoinntekt ved statsskatteligningen, nettoinntekt ved kommuneskatteligningen og pensjonsgivende inntekt. For de to første av disse tre begrepene gjelder at inntekter bare registreres i statistikken i den utstrekning de ilignes skatt – nullskattyteres inntekter faller altså utenom. (For skatteåret 1973 var for eksempel inntekstgrensen for skatteplikt til staten 18 000 kr. i skatteklasse 1 og 27 000 kr. i skatteklasse 2. De tilsvarende grenser for skatteplikt til kommunene var vesentlig lavere, henholdsvis 4 000 kr. og 8 000 kr.). De registrerte inntekter er derfor beskattede inntekter i bokstavelig forstand. Den viktigste forskjell mellom disse to inntektsbegreper for personlige skattytere er at aksjeutbytte er skattepliktig inntekt til staten, men (regulært) ikke til kommunene. Pensjonsgivende inntekt er det inntektsbegrep som er grunnlaget for beregning av pensjonspremie og fremtidige pensjonsrettigheter i folketrygden. Inntekten er et brutto lønnsbegrep; utgifter ved inntektsopptjeningen, gjeldsrenter, trygdepremier etc. er ikke fratrukket, slik som ved beregning av nettoinntekt til stat eller kommuner. Kapitalinntekter medregnes ikke, heller ikke pensjonsinntekter. Dessuten er pensjonsgivende inntekt begrenset oppad (i 1973 til 102 000 kr.).

For å unngå at skattytere med inntekter under nedre grense for stats- eller kommuneskatt eller uten pensjonsgivende inntekt faller utenom skattestatistikken anvendes også et fjerde, avledet inntektsbegrep. Dette inntektsbegrep, som er skattestatistikkenes hovedinntektsbegrep, har i større grad enn de tre foregående "bruttokarakter" og vil i alminnelighet overstige den inntekt som kommer til beskatning.¹⁵

I tabell 1 er totalverdien av disse fire inntektsbegreper for personlige skattytere og den totale direkte skatt utlignet på personer¹⁶ i årene 1970–1973 sammenstillet med verdien av det totale private konsum slik det registreres i nasjonalregnskapet.

Tabell 1. Total inntekt for personlige skattytere ifølge skattestatistikken og totalt privat konsum ifølge nasjonalregnskapet.

	1970	1971	1972	1973
	Mill. kr.			
Nettoinntekt, stat ^a	30 082	37 343	42 854	49 079
Nettoinntekt, kommuner ^a	40 719	46 321	50 952	56 500
Pensjonsgivende inntekt ^a	40 748	47 469	52 343	57 806
Inntekt ifølge skattestatistikken ^b	42 164	48 191	53 195	59 207
Total direkte skatt ^c	12 150	15 110	17 739	20 599
Inntekt ^b – Total direkte skatt ^c	30 014	33 081	35 456	38 608
Privat konsum ^d	43 814	49 151	54 068	60 101

^a Omfatter også norske skattytere som kommer inn under skatteordningen for sjøfolk.

^b Se note 15.

^c Se note 16.

^d Løpende markedspriser, ifølge nasjonalregnskapet (foreløpige tall).

Det som er særlig iøyenfallende, er at utgiften til privat konsum ligger desideret høyere enn både nettoinntekt ved statsskatteligningen, nettoinntekt ved kommuneskatteligningen og pensjonsgivende inntekt. Den overstiger også skattestatistikkenes korrigerede inntektsbegrep med et beløp av størrelse 1 milliard kr. Verdien av konsumet er følgelig betraktelig større enn det uttrykk for de private husholdningers disponible inntekt som fremkommer ved å trekke de totale direkte skatter fra dette korrigerede inntektsbegrepet. Som de to siste linjene i tabellen viser, er nivåforskjellen så stor som 50 %. Hadde skattefrie trygdeytelser (bl. a. barnetrygd) vært inkludert i inntekten, ville den disponible inntekt naturligvis komme opp

på et høyere nivå, men fortsatt ville vi bli stående igjen med en anseelig diskrepans. Det faktum at nasjonalregnskapets konsumbegrep omfatter ikke bare personlige husholdningers, men også felleshusholdningers og konsumentorganisasjoners forbruksutgifter, har også betydning for denne sammenligningen, men spiller neppe en vesentlig rolle totalt sett.

Vi kan derfor konkludere med at de private husholdningers utgifter til konsum og til skattebetaling overstiger den inntekt som registreres som skattepliktig hos ligningsmyndighetene, med et betydelig beløp.

Dette er totalbildet. Individualdata fra enkelthusholdninger kan supplere denne beskrivelsen, idet de kan gi mulighet for å studere samvariasjonen mellom forbruk og beskattet inntekt på husholdningsnivå. I Statistisk Sentralbyrå i Norge er det gjort forsøk på å koble forbruksoppgaver fra et representativt utvalg av private husholdninger sammen med skatteligningsoppgaver over inntekten til skattyterne i disse husholdningene. Forbrukstallene er hentet fra Byråets forbruksundersøkelse for året 1973. I denne undersøkelsen, som omfatter 3 363 husholdninger, bygger registreringene som hovedprinsipp på regnskapsoppgaver over kjøpsutgifter i en 14 dagersperiode. Ved en enkel "oppblåsning" bringes tallene over på årsbasis. For enkelte varer med lav kjøpsfrekvens – blant annet transportmidler og noen andre "varige" konsumgoder – er det imidlertid kjøpsutgiftene gjennom året som er registrert.

Inntektstallene bygger på oppgaver fra ligningsmyndighetene for inntektsåret 1973. I hver enkelt husholdning er inntekten satt lik summen av skatteligningens inntektstall for de skattytere som husholdningen omfatter.

Jeg vil presentere noen få resultater basert på disse sammenkoblede individualoppgavene. Tabell 2 viser den simultane fordeling av de 3 363 husholdningene etter totalforbruksutgift og et inntektsbegrep med tilnærmet samme innhold som skattestatistikkens korrigerede inntektsbegrep.¹⁷

Samvariasjonen mellom forbruksutgiften og inntekten er ikke markert; korrelasjonskoeffisienten – som er et mål for styrken av den lineære samvariasjon med 0 og ± 1 som ytterverdier – er 0.497. Blant de 3 363 husholdningene finnes det adskillige hvor inntekten er vesentlig større enn forbruksutgiften og adskillige hvor det omvendte gjelder; i bare 798 eller 24 prosent av husholdningene befinner inntekts- og forbrukstallet seg innenfor samme intervall. I 939 husholdninger ligger forbruksutgiften i et høyere intervall enn inntekten. Dette antyder at en overgang fra å beskatte inntekt slik ligningsmyndighetene registrerer den, til å beskatte forbruksutgift, slik den registreres i forbruksundersøkelsene, ville innebære en vesentlig endring i fordelingen av skattebelastningen mellom husholdninger.

Tabell 3 supplerer dette bildet. Den viser husholdningenes fordeling etter total forbruksutgift og disponibel inntekt, definert som det korrigerede inntektsbegrepet ovenfor etter fradrag av skatt. Korrelasjonskoeffisienten er her 0.438. I omtrent halvparten av husholdningene (1 684 av de 3 363) faller forbruksutgiften i et høyere intervall enn den disponible inntekt (dvs. medianverdien for differensen er nær null). Gjennomsnittlig forbruksutgift er imidlertid vesentlig høyere enn gjennomsnittlig disponibel inntekt – verdiene er henholdsvis 38 184 kr. og 29 967 kr. – men er lavere enn gjennomsnittsinntekten før skatten trekkes fra, 44 401 kr. Dette stemmer i hovedtrekk overens med det bilde totaltallene i tabell 1 gir.

Datamaterialet gjør det mulig å konstruere enda et inntektsbegrep av interesse for vårt problem. Det er den inntekten vi får ved for hver husholdning å velge det av følgende tre inntektsbegreper som har størst verdi: a) Nettoinntekt ved statsskatteligningen (inkl. inntekt ved sjømannsskatteordningen) pluss særfradrag b) nettoinntekt ved kommuneskatteligningen (inkl. inntekt ved sjømannsskatteordningen) pluss særfradrag og c) pensjonsgivende inntekt.¹⁸ Gjennomsnittsverdien av dette inntektsbegrepet for husholdningene i utvalget er 49 080 kr. Selv med en slik "maksimaldefinisjon" av inntekt faller forbruksutgiften

Tabell 2. Husholdningene i Forbruksundersøkelsen 1973 fordelt etter total forbruksutgift og korrigert inntekt ifølge skatteligningen (skattestatistikkens inntektsbegrep).^a

Total forbruks- utgift, kroner	Inntekt, kr.										
	0	1- 9 999	10 000- 19 999	20 000- 29 999	30 000- 44 999	45 000- 59 999	60 000- 79 999	80 000- 99 999	100 000- 119 999	120 000 og over	Sum
0- 9 999	80	22	84	36	16	5	3	0	0	0	246
10 000- 19 999	99	35	143	129	135	41	22	3	2	1	610
20 000- 29 999	22	17	73	112	224	106	63	21	7	3	648
30 000- 44 999	16	18	37	69	272	195	158	51	11	7	834
45 000- 59 999	3	3	14	38	123	113	115	43	16	12	480
60 000- 79 999	1	4	11	18	61	61	100	40	15	13	324
80 000- 99 999	0	2	5	2	19	15	27	24	23	18	135
100 000-119 999	1	1	0	0	6	3	7	7	8	8	41
120 000 og over	0	0	0	0	2	14	11	6	8	4	45
Sum	222	102	367	404	858	553	506	195	90	66	3 363

^a Se note 15.**Tabell 3. Husholdningene i Forbruksundersøkelsen 1973 fordelt etter total forbruksutgift og korrigert inntekt ifølge skatteligningen (skattestatistikkens inntektsbegrep) minus skatt.^a**

Total forbruks- utgift, kroner	Inntekt minus skatt, kr.										
	0	1- 9 999	10 000- 19 999	20 000- 29 999	30 000- 44 999	45 000- 59 999	60 000- 79 999	80 000- 99 999	100 000- 119 999	120 000 og over	Sum
0- 9 999	81	31	103	24	7	0	0	0	0	0	246
10 000- 19 999	100	51	213	174	57	9	3	1	1	1	610
20 000- 29 999	22	27	148	233	164	42	5	4	2	1	648
30 000- 44 999	17	25	77	287	298	92	20	10	3	5	834
45 000- 59 999	4	5	41	125	181	84	20	8	7	5	480
60 000- 79 999	1	7	23	62	110	80	33	5	2	1	324
80 000- 99 999	0	3	6	20	30	37	31	6	1	1	135
100 000-119 999	1	1	0	7	8	8	11	2	3	0	41
120 000 og over	0	0	0	4	18	11	11	0	1	0	45
Sum	226	150	611	936	873	363	134	36	20	14	3 363

^a Se notene 15 og 16.**Tabell 4. Husholdningene i Forbruksundersøkelsen 1973 fordelt etter total forbruksutgift og maksimalinntekt ifølge skatteligningen.^a**

Total forbruks- utgift, kroner	Inntekt, kr.										
	0	1- 9 999	10 000- 19 999	20 000- 29 999	30 000- 44 999	45 000- 59 999	60 000- 79 999	80 000- 99 999	100 000- 119 999	120 000 og over	Sum
0- 9 999	80	20	85	35	17	6	3	0	0	0	246
10 000- 19 999	99	31	136	112	141	56	26	6	2	1	610
20 000- 29 999	22	9	64	93	214	124	77	31	10	4	648
30 000- 44 999	16	15	25	50	214	228	171	81	24	10	834
45 000- 59 999	3	2	7	22	103	108	116	76	25	18	480
60 000- 79 999	1	4	5	12	50	50	98	61	23	20	324
80 000- 99 999	0	2	4	1	11	14	28	25	26	24	135
100 000-119 999	1	1	0	0	2	6	5	6	10	10	41
120 000 og over	0	0	0	0	0	7	15	9	7	7	45
Sum	222	84	326	325	752	599	539	295	127	94	3 363

^a Se tabellkommentar i avsnitt 5.

i et høyere intervall enn inntekten for så mange som 789 av de 3 363 husholdningene (tabell 4). Korrelasjonskoeffisienten ligger på samme nivå som for de to foregående inntektsbegrepene (0.518).

Tabell 5 gir en passende oppsummering av den informasjon husholdningsdataene for 1973 inneholder om samvariasjonen mellom forbruksutgift og inntekt registrert ved skat-
teligningen. Den viser hvordan gjennomsnittlig forbruksutgift varierer med inntekten for hvert av de tre inntektsbegrepene som er benyttet i tabellene 2-4. Forbruksutgiften ligger gjennomgående

Tabell 5. Gjennomsnittsforkbrukets variasjon med inntekten.

Inntektsinter- vall, kr.	Gjennomsnittlig forbruksutgift, kr., når inntektsbegrepet er		
	Korrigert inntekt ^a	Korrigert inntekt minus skatt ^b	Maksimal- inntekt ^c
0	14 942	15 157	14 942
1- 9 999	24 416	24 487	24 488
10 000- 19 999	21 195	23 958	18 861
20 000- 29 999	26 711	35 131	24 799
30 000- 44 999	35 953	44 693	33 730
45 000- 59 999	43 849	57 642	40 454
60 000- 79 999	49 906	73 795	49 245
80 000- 99 999	60 874	56 335 ^d	56 919
100 000-119 999	74 455	64 645 ^d	68 135
120 000 og over	77 479	45 776 ^d	77 067

Gjennomsnitt: Total forbruksutgift:	38 184 kr.
Korrigert inntekt:	44 401 kr.
Korrigert inntekt minus skatt:	29 967 kr.
Maksimalinntekt:	49 080 kr.

^a Inntektsbegrepet i tabell 2.

^b Inntektsbegrepet i tabell 3.

^c Inntektsbegrepet i tabell 4.

^d Tallene bygger på oppgaver for under 40 husholdninger og er derfor beheftet med særlig stor usikkerhet. Se tabell 3.

over "maksimalinntekten" for et inntektsnivå opp til ca. 10 000 kr. og gjennomgående under maksimalinntekten for inntekter over ca. 45 000 kr. (kolonne 3). De tilsvarende grenser når den korrigerte inntekt legges til grunn, er høyere, henholdsvis ca. 20 000 kr. og ca. 60 000 kr. (kolonne 1). Enda høyere er grensene – naturlig nok – når inntektsbegrepet er korrigert inntekt fratrukket skatt, henholdsvis ca 40 000 kr. og ca 80 000 kr. (kolonne 2).

6. Oppsummering

Hvilke konklusjoner kan vi trekke på grunnlag av resultatene i dette notatet? Kanskje ikke særlig mange. De kan vel oppsummeres slik:

Inntekt og forbruk – såvel som formue og sparing – kan defineres på flere måter, og valget av definisjoner bør sees i sammenheng. Det er neppe mulig å legge "idealdefinisjoner" til grunn ved utforming av reglene for inntekts- og forbruksbeskatning; "riktig" inntekt og forbruk er størrelser hvis verdi hverken skattyterne selv, ligningsmyndighetene eller statistikerne har oversikt over.

Det kan være betydelige diskrepanser mellom "riktig" inntekt og forbruk på den ene side og skatteligningens inntektsbegrep og utgiften til kjøp av konsumgoder på den annen. For den enkelte husholdning kan kjøpsutgiften avvike fra inntekt registrert ved skatteligningen med et betydelig beløp – både i positiv og i negativ retning. Dette antydes ved a priori-betraktningene i avsnittene 2–4 og bekreftees ved analysen av utvalgsdatæne i avsnitt 5. Totalt sett ligger verdien av det private konsum vesentlig høyere enn den inntekt som beskattes hos personer. Korrelasjonen mellom de registrerte inntekts- og forbrukstall på husholdningsnivå er svak.

Det materiale som er fremlagt i dette notatet, gir neppe holdepunkter for å fastslå omfanget av (illegal) skatteunndragelse. For det første er det vanskelig å anslå hvor stor del av forbruket som finansieres ved legalt skattefrie inntekter. For det annet må vi ta i betraktning at forbrukstallene for husholdningene i utvalget hovedsakelig bygger på kjøpsutgiftsregistreringer for et så kort tidsrom som 14 dager. Det har også betydning for sammenlignbarheten av forbruks- og inntektstallene at enkelte av de poster som registreres som forbruk, regnes som "utgifter til inntekts ervervelse" og derved kommer til fradrag ved beregning av den skattepliktige nettoinntekt. Dette gjelder blant annet utgifter til arbeidsreiser og de såkalte "merutgifter ved å bo utenfor hjemmet". Endelig må vi ta i betraktning at en del av husholdningene (ca. 15 % av utvalget) omfatter selvstendig næringsdrivende, som kan ha tidligere års underskudd i næring som en betydelig fradragspost.

Det er uten tvil behov for en nærmere analyse av de enkelte inntekts-, fradrag- og forbruksutgiftsposter før mer presise konklusjoner kan trekkes.

Noter

1. H. C. Simons: *Personal Income Taxation*. (Chicago: University of Chicago Press, 1938). Sitatet er hentet fra artikkelsamlingen: R. H. Parker og G. C. Harcourt: *Readings in the Concept and Measurement of Income* (Cambridge: Cambridge University Press, 1969), p. 68.
2. Vi kunne her godt tenke oss at betalingsstrømmen inkluderer verdien av naturalytelser fra arbeidsgiver og fra det offentlige. Denne posten måtte da også inngå i verdien av kjøpet av konsumgoder med samme beløp. Tilsvarende kunne gjelde visse typer av egeninnsats i fritiden.
3. Kfr. forbeholdet i note 2.
4. Det er interessant å se dette i sammenheng med Irving Fisher's argumentasjon for å ekskludere kapitalgevinster fra inntektsbegrepet. Se det utsnitt fra Irving Fisher: *The Theory of Interest* (New York: The MacMillan Company, 1930) som er gjengitt i artikkelsamlingen: R. H. Parker og G. C. Harcourt: *Readings in the Concept and Measurement of Income* (Cambridge: Cambridge University Press, 1969), pp. 47–49.
5. En tredje mulighet kunne være å modifisere innholdet av konsumbegrepet ved å benytte den prisstigningskorrigerede rentesats ("realrenten")

$a_1 - \frac{Q_1 - Q_0}{Q_1}$ istedenfor nominalrentesatsen a_1 ved beregning av alternativomkostningen ved å bruke konsumkapital. Dette ville ha gitt konsumbegrepet.

$$C_1^* = P_1 X_1 + Q_1 (a_1 K_0 + D_1) - (Q_1 - Q_0) K_0$$

og det tilsvarende inntektsbegrep

$$Y_1^{**} = C_1^* + S_1 + T_1,$$

som er lik

$$Y_1^{**} = I_1 + r_1 B_0 + a_1 Q_1 K_0 + H_1.$$

Vi ville dermed ha fått et inntektsbegrep "renset for" verdigevinster på konsumkapital, mens finansielle gevinster ville inngå.

6. I Norge beskattes imidlertid gevinster ved salg av aksjer når salget finner sted innen 5 år etter at aksjene ble ervervet. Skattesatsen er 50 prosent og anvendes på den del av gevinsten som overstiger 500 kr. pr. år. Tap ved salg av aksjer innen 5-årsfristen kan føres til fradrag i skattepliktig aksjegevinst, men ikke i annen inntekt.
7. Kfr. note 2.
8. En oversikt over avgrensningen av den skattepliktige inntekt for personlige skattytere i Norge er gitt i: Det norske skattesystemet, hefte I. Direkte skatter 1974. Samfunnsøkonomiske Studier nr. 24, (Statistisk Sentralbyrå, Oslo, 1974), kap. 5B.
9. Etter de norske skatteregler utlignes formuesskatten i et år på grunnlag av formuen ved årets slutt. Forutsetningen om at det er initialformuen som beskattes er gjort for å forenkle eksemplene i avsnitt 4 og har ingen essensiell betydning for konklusjonene.
10. Det er ikke opplagt hvilket verdibegrep som her bør anvendes. Mest nærliggende er kanskje gjenanskaffelsesverdi eller "bruksverdi".
11. Leseren kan forvise seg om at alle talleksemplene er valgt slik at ligning (19) tilfredsstilles.
12. Siden C_1 representerer forbrukets verdi målt i selgerpriser, er det naturlig å sette dette tallet i forhold til inntekten når hele skattebeløpet er fratrukket. En annen mulighet kunne være å sette forbrukets verdi målt i kjøperpriser, $1.2C_1$, i forhold til inntekten etter fradrag bare av den direkte skatt, $Y_1 - T_1^D$. Dette gir:

	Eks. 1	Eks. 2	Eks. 3	Eks. 4	Eks. 5
$1.2C_1/(Y_1 - T_1^D)$	0.700	0.688	0.688	0.830	0.795

13. Her er kjøpsutgiftene regnet i selgerverdi. Multiplikasjon med 1.2 gir det tilsvarende forholdstall når kjøperverdien legges til grunn.
14. Kfr. note 12.
15. Dette inntektsbegrep – som i skattestatistikken simpelthen kalles 'inntekt' – er definert på følgende måte: Inntekten er satt lik nettoinntekt ved statsskatteligningen (inkl. inntekt ved sjømannsskatteordningen) pluss særfradrag, dersom skattyteren betaler inntektsskatt till staten. Hvis skattyteren ikke er skattepliktig til staten, settes inntekten lik nettoinntekt ved kommuneskatteligningen (inkl. inntekt ved sjømannsskatteordningen) pluss særfradrag. Er både nettoinntekt ved stats- og ved kommuneskatteligningen lavere enn de nedre grenser for skatteplikt, settes inntekten lik pensjons-givende inntekt.
16. Omfatter inntekts- og formuesskatt til stat og kommuner, sjømannsskatt, kommunal fellesskatt, særskatt til utviklingshjelp samt pensjons- og sykedelen av medlemspremien til folketrygden.
17. Kfr. note 15.
18. Kfr. inntektsdefinisjonen i note 15.

Jens Rosman

Reglerne i ligningslovens § 28 om begrænsning af de skattemæssige afskrivninger*

I Lovforslaget om § 28

De nye danske regler om såkaldte nul-skatteydere blev indføjet i ligningsloven som § 28 ved en ændringslov af 2. oktober 1974. I korthed går § 28 ud på, at *ligningsmyndighederne kan forhøje den selvangivne indtægt, hvis den skattepligtige har foretaget så store skattemæssige afskrivninger, at indkomsten derved er blevet mindre end privatforbruget*. Forhøjelsen sker ved en formindskelse af de foretagne skattemæssige afskrivninger, *idet afskrivningerne formindskes så meget, at indkomsten kommer op på et beløb, der svarer til den skattepligtiges privatforbrug*.

§ 28 blev gennemført under Poul Hartlings borgerligt-liberale regering i perioden 1974/75 på forslag af det socialdemokratiske oppositionsparti. I den forelæggelsestale, som fhv. finansminister Henry Grünbaum fra socialdemokratiet holdt, da han den 28. februar 1974 forelagde lovforslaget i folketinget, hedder det bl. a.:

”Forslaget tilsigter at komme en del af de såkaldte nul-indkomster til livs gennem begrænsning af adgangen til afskrivninger og skattefri henlæggelser, når disse bringer den skattepligtige indkomst ned under det beløb, der svarer til privatforbruget.

Et problem, der særlig presser sig på, er misbruget af afskrivningsreglerne. Gennemførelsen af disse regler – og ikke mindst princippet om saldoafskrivning – har været af meget stor betydning for udviklingen af dansk erhvervsliv ved opbygningen af de mange arbejdspladser og dermed for opnåelsen af den fulde beskæftigelse, som blev resultatet i løbet af 60’erne. Det er nødvendigt at gøre sig dette helt klart. Gode afskrivningsregler er af væsentlig betydning for investeringerne og dermed for produktion og beskæftigelse. Men desværre har det vist sig i de seneste år, at også afskrivningsreglerne bruges på en sådan måde, at befolkningens krav om ligelighed i skatteansættelsen sættes til side. Der er i befolkningen med rette en udbredt irritation over den ulige behandling af skatteyderne, og det er absolut nødvendigt, at der gribes ind med lovgivning både på dette og på andre områder, hvor de gældende regler giver mulighed for en særlig spekulation i skatteunddragelser. Dette, også selv om det i nogen grad vil gå ud over ellers nyttige erhvervsmæssige formål. Det er prisen, der må betales, hvis man vil de urimelige tilstande til livs.

Vi har i de senere år oplevet, hvorledes personer med stor indtægt gennem afskrivninger og henlæggelser bringer deres skattepligtige indtægt urimeligt ned, ja, i visse tilfælde så langt, at de helt undgår at betale indkomstskat. Det er klart, at dette virker udfordrende på de mange skatteydere, som må betale skat af hele deres indkomst, først og fremmest de mange lønmodtagere, men også de erhvervsdrivende, som benytter afskrivningsreglerne på rimelig vis.

Et særligt område for misbrug er de såkaldte trusserederier, der nu også viser sig at indebære en betydelig risiko for godtroende mennesker, der bevæger sig ud på skattespekulationens overdrev. Her har finansministeren bebudet snarligt lovindgreb. Vi mener imidlertid, der må sættes ind med et bredere sigte mod afskrivningsmisbrugene. Det kan ske ved at sætte en stopper for, at den skattepligtige indkomst gennem afskrivning, varelagnedskrivning, henlæggelser til investeringsfond og indskud på etableringskonto bringes ned under privatforbruget. Den regel, vi foreslår, indebærer, at der ikke kan afskrives og henlægges skattefrit, hvis den skattepligtige indtægt derved bliver mindre end privatforbruget.”

Som Grünbaum nævnte i sin forelæggelsestale, havde den siddende liberale regering allerede på et tidligere tidspunkt erklæret, at den på en eller anden måde ville gribe ind

*Ligningslovens § 28 er gengivet i bilaget.

med begrænsninger i afskrivningsadgangen, specielt overfor anparthavere i rederiforetagender (kommanditselskaber, partrederier og interessentskaber vedrørende skibe). Det således bebudede lovforslag blev fremsat i folketinget den 7. marts 1974. Det omfattede de nævnte former for anpart i rederivirksomhed. Rederiaktieselskaber og rederier, der ejes af en enkelt skattepligtig person, var således ikke omfattet af afskrivningsbegrænsningen. Efter forslaget skulle anparthaveren i det enkelte indkomstår begrænse sine afskrivninger på skibe og sine forskudsafskrivninger på kontraherede skibsbygningsarbejder som meget, at han ikke fik underskud på sin samlede rederi- og værftsvirksomhed.

Lovforslaget lignede på mange måder de afskrivningsbegrænsninger, som Sverige i februar 1973 havde gennemført overfor deltagere i visse partrederier og handelsbolag, som driver rederivirksomhed eller luftfartsvirksomhed.

Den liberale regerings lovforslag blev stærkt kritiseret ved 1. behandlingen den 22. marts. Fra flere sider nærede man således frygt for, at reglerne ville føre til yderligere arbejdsløshed inden for den danske værftsindustri. Lovforslaget nåede da heller at komme til 2. og 3. behandling i folketinget, og det bortfaldt derfor ved folketingsårets udløb.

II Betænkningen om nul-indtægternes beskatning

Fremsettelsen af det socialdemokratiske lovforslag om § 28 medførte, at den siddende liberale regering i maj 1974 nedsatte et sagkyndigt udvalg på 3 medlemmer med den hovedopgave "at undersøge de praktiske, regnskabsmæssige og retlige problemer i forbindelse med et indgreb overfor skatteydere, der ved hjælp af skattemæssige afskrivninger og nedskrivninger bringer den skattepligtige indkomst ned på et niveau, der ikke står i rimeligt forhold til privatforbruget." Udvalget skulle endvidere "vurdere de praktiske vanskeligheder, der følger af, at en opgørelse over privatforbruget må indgå som et væsentligt led i en sådan ordning."

Udvalget, der havde landsretssagfører Jacob la Cour som formand, fik kun 3 måneder til arbejdet.

I august 1974 afgav 3-mandsudvalget en betænkning på godt 100 sider.

I betænkningen siger man om baggrunden for lovgivningen mod nul-skatteyderne bl. a., at man går ud fra, at den offentlige kritik af nul-indtægtstilfældene alene tager sigte på tilfælde, hvor skattefriheden eller den lave skattebyrde er et resultat af bevidst "nedbringelse" af den skattepligtige indtægt ved benyttelse af bestemmelser i skattelovgivningen, som frembyder sådanne muligheder. Der er derimod ingen grund til at antage, at kritikken i samme grad tager sigte på tilfælde, hvor den lave indtægt er "reel", og hvor privatforbruget oprettholdes ved forbrug af formue, ved gældstiftelse eller ved gaver.

I den offentlige debat omkring nul-skatteyderne har interessen især samlet sig omkring udnyttelsen af afskrivningsreglerne. Udvalget peger imidlertid på, at der er mange andre måder, hvorpå den skattepligtige kan formindske den skattepligtige indkomst, f. eks. ved rentefradragsreglerne eller ved forskellige former for udnyttelse af aktieselskabsformen. Dette viser, at en eventuel indskriden mod nul-skatteyderne i virkeligheden må omfatte et stort antal lovindgreb på en række forskellige områder og ikke en blot og bar begrænsning i retten til at foretage skattemæssige afskrivninger.

Det sagkyndige udvalg kritiserer på forskellige områder det fremsatte forslag til § 28. Man finder således, at forslaget på den ene side vil føre til langt mere vidtgående indgreb overfor afskrivningerne, end formålet kan berettige, og at det på den anden side opererer med et privatforbrugsbegreb, der er mangelfuldt, og som på flere måder må suppleres for at virke efter hensigten. Man mener, at forslaget desuden vil være meget belastende for administrationen, og at det vil nødvendiggøre udvidelser af pligterne med hensyn til regn-

skabsførelse for alle skatteydere, der foretager afskrivninger.

Med hensyn til afskrivningsbegrænsningen udtaler man, at reglerne i visse tilfælde vil forhindre skatteydere i at foretage de afskrivninger, som er nødvendige ud fra driftsøkonomiske synspunkter. Deres indtægter vil derved blive opgjort til et større beløb, end de reelt har udgjort, fordi der blandt driftsudgifterne vil mangle beløb til dækning af brugen og sliddet på de aktiver, der benyttes i virksomheden. Disse aktivers anskaffelsessum vil således ikke kunne fordeles som driftsudgifter på de år, i hvilke de kan benyttes. Særlig i virksomheder, der befinder sig i stagnation eller tilbagegang, og som ikke i forudgående år har haft tilstrækkelig indtjening til at udnytte de skattemæssige afskrivninger fuldt ud, vil virkningerne af § 28's afskrivningsbegrænsninger kunne blive særdeles følelige.

Hvis en begrænsning af afskrivningerne skal finde sted i tilfælde af, at privatforbruget overstiger indtægten, bør man efter udvalgets opfattelse ikke gå længere end til at afskære den del af afskrivningerne, der overstiger de beløb, som det ud fra driftsøkonomiske synspunkter har været nødvendigt at afskrive.

Udvalget finder, at det er nødvendigt nærmere at præcisere, hvad der skal medregnes ved opgørelsen af det privatforbrug, hvis størrelse er afgørende for, om afskrivningerne skal begrænses. Det er ikke tilstrækkeligt – som det skete i det oprindelige forslag til § 28 – at henvise til "det ligningsmæssigt opgjorte privatforbrug", idet dette på ingen måde er et entydigt begreb, men forstås forskelligt af ligningsmyndighederne. Det skyldes, at der ikke ved ligningen skal ansættes et privatforbrug. Den såkaldte privatforbrugsopgørelse er alene et redskab til kontrol af, om den selvangivne indkomst er troværdig – det vil sige om den sammenholdt med formuebevægelserne levner plads til det privatforbrug, som den pågældende må skønnes at have haft. I et særligt kapitel redegør udvalget i øvrigt for, hvilke udgifter der bør medtages i en lovbestemmelse om privatforbrugets opgørelse.

Med hensyn til det administrative påpeger udvalget, at reglerne vil nødvendiggøre en langt mere præcis opgørelse af og kontrol med privatforbruget. Hvis dette arbejde alene skal udføres for de fåtallige skatteydere, der kan ventes omfattet af loven, vil problemerne ikke være store; men frasorteringen af det store antal af erhvervsdrivende, som ikke rammes af forslaget, gør det nødvendigt for ligningsmyndighederne at foretage indledende beregninger og undersøgelser af spørgsmålet i et uhyre stort antal tilfælde.

I overensstemmelse med det kommissorium, der var givet udvalget, begrænsede man sig ikke til blot at bedømme det verserende lovforslag om § 28, men undersøgte også forskellige andre muligheder for indgreb overfor nul-skatteydere. I betænkningen beskriver man således den franske lovgivning om beskatning af en fikseret indtægt, når bestemte såkaldte "ydre tegn på rigdom" foreligger (således bolig, sommerhus, private tjenestefolk, personbiler, lystbåde, privat fly, rideheste m. v.); men man konkluderer, at hvis et lignende generelt indgreb mod nul-indtægterne skal skitseres, må indgrebet formentlig gå ud på, at hele det opgjorte privatforbrug skal lægges til grund for skatteansættelsen, når det overstiger den skattepligtige indtægt og – eventuelt – i øvrigt også overstiger et vist minimumsbeløb. Et sådant indgreb finder udvalget imidlertid ganske uantageligt. Så længe der udskrives indkomstskat, og denne ikke er afløst af en direkte forbrugsskat af permanent karakter, vil den skitserede ordning uomgængeligt føre til, at der, når indtægten er svingende og forbruget nogenlunde konstant, ofte vil blive krævet skat to gange af samme indtægt, nemlig første gang ved indtjeningen og anden gang, når den opsparede del senere forbruges i et år, hvor indtægten ikke kan dække forbruget.

I betænkningen er udvalget endelig ganske kort inde på spørgsmålet om indgreb mod nul-skatteydere gennem indførelse af en egentlig foretagendebeskatning (d. v. s. delig af den erhvervsdrivendes indtægter og formue i en del, der vedrører foretagendet, og en anden del, der vedrører den erhvervsdrivende som person (Betriebssteuer)), idet den danske LO

kort forinden havde fremlagt et forslag herom i sin skitse til en omfattende skattereform. Udvalget finder, at en sådan ordning vil nødvendiggøre meget vidtgående ændringer af hele skattesystemet og af skatteadministrationen; men på grund af den knappe tid, der var til rådighed for udvalget, mener man ikke at kunne gå ind i en nærmere belysning af disse problemer.

III Loven – bekendtgørelsen – vejledningen – administrationen – revisionsbestemmelsen

Det socialdemokratiske lovforslag om § 28 blev som tidligere nævnt lov den 2. oktober 1974. Den endelige lov afviger på enkelte punkter fra det oprindelige lovforslag. Efter loven skal finansministeren således ved en bekendtgørelse kunne fastsætte nærmere regler om, hvorledes privatforbruget skal opgøres. Denne bestemmelse fandtes ikke i lovforslaget. Også de beløbsgrænser, der gælder for privatforbruget (50 000 kr. og 5 000 kr., jfr. § 28, stk. 4), er indsat under folketingets arbejde med lovforslaget. Det samme gælder reglerne om, at den skattepligtige altid vil kunne foretage visse minimale afskrivninger, og at han altid vil kunne foretage samme beløbsmæssige nedskrivning på varelager som i det foregående år.

De nærmere regler om opgørelsen af privatforbruget er fastlagt i en ministeriel bekendtgørelse af 17. april 1975, og i en vejledning af 18. april har skattedepartementet givet en temmelig udførlig redegørelse for reglerne og især for, hvorledes privatforbruget skal opgøres.

I et senere cirkulære af 8. juni 1976 har skattedepartementet givet regler for, hvorledes man praktisk skal gå frem, når det viser sig, at den skattepligtige har foretaget for store skattemæssige afskrivninger i forhold til privatforbruget, og i en instruktion fra januar 1976 har statskattedirektoratet vejledet ligningsmyndighederne om de nye bestemmelser og om den ligningsmæssige kontrol, der i den anledning bør sættes ind.

Loven indeholder en bestemmelse om, at den skal tages op til revision i folketingsåret 1977/78. Med henblik herpå har skattedepartementet netop besluttet at iværksætte en undersøgelse af, hvordan reglerne har virket i begyndelsesåret, indkomståret 1975.

IV Ordningen i hovedtræk

1. Ligningslovens § 28 kan anvendes, når følgende *betingelser* er opfyldt:

- a) Der skal være tale om en skattepligtig person.
- b) Der skal været foretaget skattemæssige afskrivninger, nedskrivninger på varelagre eller henlæggelse til investeringsfond.

Det er i denne henseende ikke tilstrækkeligt, at der er foretaget afskrivninger, som er bundet til det enkelte år, og som fortabes, hvis de ikke foretages i det pågældende år. Afskrivningerne skal desuden overstige visse i loven fastsatte minimal-afskrivninger. For nedskrivninger på varelagre er det en betingelse, at nedskrivningen beløbsmæssigt overstiger det foregående års nedskrivning.

- c) Privatforbruget skal være større end 55 000 kr., og
- d) det skal være større end den selvangivne indkomst.

2. Ligningslovens § 28 gælder som nævnt kun for *skattepligtige personer*. Udenfor falder således i første række aktieselskaber. Som lovbestemmelsen er formuleret, kan reglerne

anvendes, selv om den pågældende kun er begrænset skattepligtig. I praksis vil bestemmelserne dog nok kun kunne anvendes overfor den begrænset skattepligtige i ganske særegne tilfælde.

3. § 28 går ud på, at der sker *en begrænsning af de skattemæssige afskrivninger, nedskrivningerne på varelagre og henlæggelse til investeringsfond*. Heraf følger, at reglerne kun kan anvendes, hvis der *er* foretaget afskrivninger m. v.

Uanset hvor stort privatforbruget er i forhold til den selvangivne skattepligtige indkomst, vil den skattepligtige *altid kunne foretage følgende afskrivninger*:

- a) de såkaldte bundne afskrivninger, d. v. s. afskrivninger, der er bundet til det enkelte år, og som fortabes, hvis de ikke foretages i det pågældende år (ligningslovens § 28, stk. 3, 1. pkt.). Det drejer sig om bl. a. afskrivning på good-will, på forsøgs- og forskningsudgifter og afskrivning af bygning på lejet grund.
- b) 10 procent af den afskrivningsberettigede saldo værdi af driftsmidler, hvad enten det drejer sig om fuldt erhvervsmæssige eller blandede driftsmidler (ligningslovens § 28, stk. 3, 2. pkt.).
- c) 10 procent af den afskrivningsberettigede saldo værdi af skibe til erhvervsmæssig brug og dok- og beddingsanlæg (ligningslovens § 28, stk. 3, 2. pkt.).
- d) 2 procent af anskaffelsessummen for bygninger og særlige installationer i afskrivningsberettigede bygninger (ligningslovens § 28, stk. 3, 2. pkt.).

Uanset privatforbrugets størrelse vil den skattepligtige desuden *altid kunne foretage samme beløbsmæssige nedskrivning* på varelagre som i det foregående indkomstår (ligningslovens § 28, stk. 1, 1. pkt.).

Hvis den skattepligtige har afskrevet eller nedskrevet udover de mindstemål, der netop er omtalt, eller har henlagt til investeringsfond, og de øvrige betingelser for anvendelse af § 28 er opfyldt, skal afskrivningerne, nedskrivningerne eller henlæggelsen begrænses i et sådant omfang, at den skattepligtige indkomst derved kommer på højde med privatforbruget. Den skattepligtige har dog altid ret til det mindstemål af afskrivninger og nedskrivninger, der er omtalt ovenfor. I øvrigt fortabes afskrivningerne ikke, men kan overføres til senere år.

Hvis betingelserne for anvendelse af § 28 er til stede, kan den skattepligtige frit vælge, hvorledes der skal bringes overensstemmelse mellem den skattepligtige indkomst og privatforbruget. Den skattepligtige vælger således selv, hvilke afskrivninger, nedskrivninger eller henlæggelser der skal begrænses. Kun hvis den skattepligtige trods opfordring dertil undlader at træffe et valg, bestemmer skattemyndighederne, hvorledes begrænsningen skal foretages. I et cirkulære fra skattedepartementet har man angivet, i hvilken rækkefølge afskrivningerne og nedskrivningerne i såfald skal begrænses.

4. Som nævnt kan afskrivningerne m. v. alene begrænses efter § 28, hvis privatforbruget er på over 55 000 kr. Denne regel – og den nedenfor nævnte regel om, at privatforbruget desuden skal være større end den skattepligtige indkomst – gør det nødvendigt, at der foretages en opgørelse af privatforbruget.

Reglen om, at privatforbruget skal være på over 55 000 kr., udledes af ligningslovens § 28, stk. 4. Med den formulering, der er givet denne bestemmelse, kan begrænsningen af afskrivningerne m. v. nemlig kun foretages, hvis det nøjagtigt opgjorte privatforbrug overstiger 50 000 kr. + 5 000 kr. Bestemmelsen i § 28, stk. 4, har givetvis ikke været ment således. Meningen med nedrundingsreglen (reglen om de 5 000 kr.) må have været, at den helt nøjagtige opgørelse af privatforbruget skal kunne undgås. Det har man imidlertid ikke opnået med den formulering, man har givet reglen. Resultatet er blot blevet, at grænsen for det minimal-privatforbrug, der altid frit skal kunne passere, er blevet på 55 000 kr. i

stedet for på de 50 000 kr., som man må have tilsigtet.

5. Som fjerde og sidste betingelse gælder det, at privatforbruget skal være større end den skattepligtige indkomst. Det er den almindelige skattepligtige indkomst – opgjort efter gældende regler og således også med de sædvanlige fradrag, herunder fradrag af underskud fra tidligere år – der skal sammenholdes med privatforbruget. Såkaldt skattepligtig særlig indkomst, der bl. a. omfatter almindelige kapitalgevinster ved salg af fast ejendom udenfor spekulation og fortjeneste ved salg af aktier udenfor næring og efter mere end 2 års besiddelse, lades i denne forbindelse ude af betragtning.

For ægtefæller opgøres privatforbruget under ét, og dette samlede privatforbrug sammenholdes med ægtefællernes samlede skattepligtige indkomst. Særlige vanskeligheder giver reglen ved indgåelse af ægteskab og ved ægteskabets ophør som følge af separation eller skilsmisse eller ved dødsfald. Vejledningen indeholder nærmere omtale af, hvorledes privatforbruget og den skattepligtige indkomst, som danner grundlag for sammenligningen, i disse specielle situationer skal opgøres.

V Privatforbrugsopgørelsen

1 *Det ligningsmæssigt opgjorte privatforbrug*

Efter ligningslovens § 28, stk. 1, 1. pkt., skal den skattepligtige indtægt sammenholdes med "det ligningsmæssigt opgjorte privatforbrug". Begrebet det ligningsmæssige privatforbrug er ikke defineret i loven, og loven giver ikke regler for, hvorledes det skal opgøres. I § 28, stk. 2, siges blot, at finansministeren fastsætter de nærmere regler for opgørelsen af privatforbruget.

Den privatforbrugsopgørelse, som hidtil er foregået som led i ligningsarbejdet, giver imidlertid ikke en entydig fastlæggelse af begrebet det ligningsmæssigt opgjorte privatforbrug. Det hænger sammen med, at skattemyndighedernes hidtidige opgørelse af privatforbruget alene har tjent kontroltekniske formål. Opgaven har ikke været at ansætte et privatforbrug. Formålet har alene været at sandsynliggøre rigtigheden af den selvangivne indkomst og formue. Skattemyndighederne har foretaget en bedømmelse af rimeligheden af skatteydernes kontantforbrug og har hertil anvendt den såkaldte indirekte opgørelse. For denne metodes rigtighed er det uden betydning, om en udgift til f. eks. bygningsforbedring placeres i den skattepligtige formue, regnes som formuebevægelse eller medtages i privatforbruget. Det afgørende er blot, at ligningsmyndighederne har kendskab til udgiften og ved, hvor den er anbragt i opgørelsen. Det er således ligeegyldigt for ligningsmyndighedernes kontrolberegninger, om en udgift karakteriseres som investering, opsparring eller forbrug.

Den funktion, som privatforbrugsopgørelsen har i § 28, er imidlertid en ganske anden. I § 28 danner privatforbrugsopgørelsen grundlag for en begrænsning af de skattemæssige afskrivninger m. v., og den er dermed bestemmende for, til hvilket beløb den skattepligtige indkomst skal ansættes. Privatforbrugsopgørelsen er således direkte bestemmende for størrelsen af de skatter, som den skattepligtige skal pålignes for det pågældende indkomstår.

Skattedepartementet har under pkt. 3 i vejledningen om § 28 givet sit syn på, hvad der skal forstås ved privatforbruget.

2 *Privatudgifter*

Efter skattedepartementets mening er det kun udgifter, som ikke kan fradrages ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst, der kan anses for private. Udgifter der har tilknytning til erhvervsvirksomhed, er imidlertid ikke private, selv om de ikke kan fradrages eller afskrives.

Privatforbruget omfatter iøvrigt familiens daglige fornødenheder samt ekstraordinære privat-udgifter, såsom udgifter til ferierejser, anskaffelse af indbo, kunstgenstande, og i det hele udgifter til anskaffelse af ikke-formueskattepligtige private formuegoder. Det samme gælder udgifter til frimærke- og møntsamlinger og underskud ved ikke-erhvervsmæssigt drevet landbrugsvirksomhed samt lystbådehold.

Underholdsydelser, der ikke er fradragsberettigede, betragtes som privatforbrug. Det samme gælder lejlighedsgaver. Derimod betragtes større gaver, herunder arveforskud, ikke som privatforbrug.

Forbrug af modtagne skattepligtige naturalydelse og lejeværdi af bolig i egen ejendom medregnes til privatforbruget. For private køretøjer medregnes hvert år 15 pct. af anskaffelsessummen til privatforbruget.

3 Udgifter, der ikke er privatforbrug

Udgifter, der kan fratrækkes ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst, skal efter skattedepartementets mening ikke medregnes til privatforbruget. Det gælder f. eks. private renteudgifter og fradragsberettigede underholdsbidrag til børn eller den tidligere ægtefælle. I vejledningen siges det endvidere direkte, at udgiften til betalte skatter ikke skal medregnes til privatforbruget. Heller ikke udgifter til køb og forbedring af fast ejendom eller andre formueskattepligtige aktiver skal medregnes. Gaver og arveforskud skal som nævnt ovenfor ikke betragtes som privatforbrug, medmindre der er tale om almindelige lejlighedsgaver eller løbende ikke-fradragsberettigede underholdsydelser til familie.

4 Direkte og indirekte opgørelse af privatforbruget

Skattedepartementets vejledning til § 28 nævner, at privatforbruget kan findes direkte og indirekte. Den *direkte* opgørelsesmetode vil kun i sjældnere tilfælde kunne anvendes. En række forudsætninger skal nemlig være opfyldt, for at opgørelsesmåden kan benyttes. Den omtales i øvrigt sidst i vejledningen (pkt. 3.7), muligvis for at understrege, at der her ikke er tale om en forbrugsbeskatning, men om en regel, der begrænser de skattemæssige afskrivninger. Den direkte opgørelse af privatforbruget sker ved, at man sammentæller alle private udgifter og den skattepligtige værdi af frie goder og af bolig i egen ejendom.

5 Den indirekte opgørelse af privatforbruget

Den indirekte opgørelse af privatforbruget går ud på at bestemme omfanget af de penge- og kreditmidler samt frie goder, som i årets løb har været til rådighed for privatforbruget.

I sin enkleste form vil privatforbruget kunne opgøres således:

Den skattepligtige formue ved årets begyndelse + den skattepligtige almindelige indkomst
 ./. den skattepligtige formue ved årets udgang.

De særlige regler, der lægges til grund for opgørelsen af den skattepligtige formue og den skattepligtige indkomst, medfører imidlertid, at der i relation til både formue og indtægt kan indgå bevægelser, der må korrigeres for i privatforbrugsopgørelsen. Man kan f. eks. ikke uden videre gå ud fra, at en stigning i den skattepligtige formue i årets løb er udtryk for en opsparing, eller at et fald i formuen er udtryk for forbrug af formue. En stigning i den skattepligtige formue kan f. eks. skyldes, at ejendomsværdien af en fast ejendom er steget, og en nedgang i formuen kan stamme fra en kursnedgang på obligationsbeholdningen.

I den ministerielle bekendtgørelse af 17. april 1975 om opgørelse af privatforbruget er de forskellige arter af korrektioner (afgange og tilgange) opregnet. Når disse korrektioner tages i betragtning, kan privatforbruget opgøres således:

A. Til den skattepligtige formue ved årets begyndelse lægges:

- a. den skattepligtige almindelige indkomst,
- b. formuetilgang, der ikke er medregnet i den skattepligtige indkomst (eksempelvis fast ejendom solgt til et større beløb end ejendomsværdien),
- c. beløb, der er fratrukket ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst, men som ikke har formindsket den skattepligtige formue (eksempelvis afskrivninger på bygninger), og
- d. indkomstskattefri formuestigning som følge af ændret værdiansættelse af den skattepligtige formue (eksempelvis stigning i ejendomsværdi for fast ejendom).

B. Fra den under A fremkomne sum trækkes:

- a. formuenedgang, der ikke er fratrukket ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst, men som ikke kan henregnes til privatforbruget (eksempelvis fast ejendom købt for mere end ejendomsværdien),
- b. Indkomstskattepligtige beløb, der ikke har forøget den skattepligtige formue (eksempelvis forskellige former for efterbeskatning).
- c. ikke-fradragsberettiget formuenedgang som følge af ændret værdiansættelse af den skattepligtige formue (eksempelvis nedgang i ejendomsværdi for fast ejendom), og
- d. den skattepligtige formue ved årets udgang.

Bilag

Lov nr. 509 af 2. oktober 1974.

Lov om ændring af ligningsloven

§ 1. I lov om påligningen af indkomst- og formueskat til staten, jfr. lovbekendtgørelse nr. 306 af 29. maj 1973, som ændret ved lov nr. 383 af 15. juni 1973 og lov nr. 303 af 14. juni 1974, foretages følgende ændring:

Som ny § 28 indsættes:

„§ 28. Hvor en skattepligtig person har foretaget skattemæssig afskrivning, henlæggelse til investeringsfond eller beløbsmæssigt har forøget sin nedskrivning på varelagre og varemateriale indkøbt på bindende kontrakt i forhold til det foregående år og den skattepligtige indtægt derved bliver mindre end det ligningsmæssigt opgjorte privatforbrug, ansættes den skattepligtige indkomst til dette beløb, jfr. dog stk. 4. Forhøjelsen af indkomsten skal dog ikke kunne overstige de samlede afskrivnings-, nedskrivnings- og henlæggelsesbeløb.

Stk. 2. Finansministeren fastsætter de nærmere regler for opgørelsen af privatforbruget.

Stk. 3. De skattemæssige afskrivninger i stk. 1 omfatter ikke afskrivninger, der er bundet til det enkelte år, og som fortabes, hvis de ikke foretages i det pågældende år. I øvrigt kan begrænsningen af afskrivning på driftsmidler kun ske inden for den del af afskrivningen, der overstiger 10 pct. af saldoværdien, og begrænsningen af afskrivning på bygninger og særlige installationer i bygninger kun inden for den del, der overstiger 2 pct. af anskaffelsessummen.

Stk. 4. Begrænsning af afskrivninger m. v. efter stk. 1 skal dog kun ske, hvor privatforbruget, nedrundet med 5 000 kr., overstiger 50 000 kr.

Stk. 5. En skattepligtig, hvis skattepligtige indtægt er forhøjet efter reglerne i denne lov, fortaber ikke derved de pågældende afskrivninger m. m., idet disse umiddelbart af den skattepligtige kan overføres til et senere regnskabsår.”

§ 2. Loven har virkning fra og med indkomståret 1975.

§ 3. Bestemmelsen i § 28 optages til revision i folketingsåret 1977-78.

Göran Grosskopf

Svenska reformåtgärder, särskilt om fåmansföretag

Skattelagstiftningen i Sverige har under senare år i mycket stor utsträckning varit inriktad på att förhindra att fysiska personer utnyttjar brister i densamma för att öka sin konsumtion utöver vad som svarar mot de beskattningsbara inkomsterna. Lagstiftarens åtgärder har därvid inriktat sig såväl mot vad som kan karakteriseras som kringgåendetransaktioner¹ som mot bristande kontroll av skattelagarnas efterlevnad. I centrum för intresset har sedan flera år tillbaka fåmansföretagen och dess ägare befunnit sig. Tvåpartsförhållandet mellan företaget och dess ägare har ansetts skapa möjligheter för ägaren/-na att uppnå en jämfört med den beskattningsbara inkomsten alltför hög konsumtion. Detta har kunnat åstadkommas dels genom att viss personlig konsumtion förlagts till företaget dels genom att rättshandlingar givits oriktig benämning. Under 70-talet har en rad åtgärder företagits på skilda områden för att förhindra att dessa skatteförmåner uppnås. Sådana erinras om lagstiftningarna rörande vinstbolags- och internttransaktioner² samt om effektivisering av taxeringskontrollen av fåmansföretag och dess ägare.³ Dessa åtgärder har dock ej ansetts tillräckliga och våren 1976 har därför ett omfattande paket med nya regler för beskattning av fåmansföretag och dess ägare införts. Reglernas syfte är inte enbart att förhindra ett missbruk av fåmansföretagen utan även att skapa en ökad neutralitet mellan olika företagsformers beskattning. Neutralitetsaspekten har dock kommit i bakgrunden och strävan att förhindra missbruk har tyvärr lett till ett komplicerat och i många stycken ologiskt beskattningssystem.

Förutom mot fåmansföretagen har åtgärder vidtagits i syfte att förhindra att de skattskyldiga genom stora avdrag för pensionsförsäkringar erhåller skatteförmåner. Ett förslag från bostadsskattekommittén med syfte att förhindra att s. k. bostadsjordbruk repareras med obeskattade medel övervägs i departementet. Vidare övervägs för närvarande av skatteutredningen åtgärder för att begränsa underskottsavdragen. Dessa åtgärder berörs dock endast avslutningsvis, med hänsyn till direktiven för ämnet.

Begreppet fåmansföretag

Företagsskatteberedningen hade i anslutning till tidigare särslagstiftning för fåmansbolagen föreslagit att endast de fåmansägda aktiebolagen skulle omfattas av de nya reglerna. Detta ändrades dock i propositionen så att även handelsbolag och ekonomiska föreningar kom att omfattas av lagstiftningen. Skälet härför synes ha varit en strävan att förhindra att de nya reglerna skulle kunna kringgåas. Praktiskt sett får utvidgningen mycket liten betydelse, dels därför att många regler inte kan tillämpas på handelsbolaget dels därför att flertalet ekonomiska föreningar torde falla utanför det nya fåmansföretagsbegreppet.

Två olika typer av fåmansföretag kan urskiljas. Den första omfattas av de företag, som traditionellt ansetts vara fåmansföretag, nämligen "aktiebolag, ekonomisk förening och handelsbolag, vari aktierna eller andelarna till övervägande del ägas eller på därmed jämförligt sätt innehavas – direkt eller genom förmedling av juridisk person – av en fysisk person eller ett fåtal fysiska personer".⁴ Uttrycket "till övervägande del" har använts för att markera, att ett företag blir fåmansföretag, så snart det till mer än 50 % ägs av ett fåtal personer. Enligt äldre definitioner, där i stället uttrycket "till huvudsaklig del" användes, ansågs ett bolag bli fåmansbolag först då det till minst 70–75 % ägdes av ett fåtal personer. I fråga

om innebörden av "ett fåtal" har detta använts i annan lagstiftning sedan 1951 och därvid i praxis tolkats såsom innebärande ca 10 personer. Såväl företagsskatteberedningen som departementschefen vill dock ge uttrycket en väsentligt mera vidsträckt innebörd, och anser att åtminstone 20 personer bör kunna omfattas av detsamma.⁵ Den förordnade tolkningen skulle – om den följs av domstolarna – leda till att praktiskt taget alla aktiebolag utom de som noteras på börserna eller fondbörserna blir att betrakta som fåmansföretag. I förarbetena uttalas även att bolag som noteras på börserna eller den s. k. fria listan ej skall behandlas som fåmansföretag. Fåmansföretagsbegreppet synes härigenom bli alltför omfattande och definitionen kommer inte att välja ut den grupp av företag, som genom sina speciella förhållanden motiverar en särbehandling. Det finns därför skäl att hoppas, att domstolarna inte kommer att utvidga innebörden av "ett fåtal" utöver hittills rådande praxis, som redan de leder till ett mycket vidsträckt fåmansbolagsbegrepp. Däremot kan skäl finnas, att på sätt som angivits i förarbetena behandla personer som är nära besläktade som endast en person, eftersom det är enheten, som ger uttryck för inflytandet i företaget.

Den andra kategorin av fåmansföretag utgörs av "aktiebolag, ekonomisk förening och handelsbolag, vars verksamhet är uppdelad på verksamhetsgrenar, som äro oberoende av varandra, såvida en person genom aktie- eller andelsinnehav, avtal eller på annat därmed jämförligt sätt har den reella bestämmanderätten över sådan verksamhetsgren och självständigt kan förfoga över dess resultat".⁶ Lagstiftningen tar här sikte på en kategori företag inom gruppen fria yrken såsom läkare, tandläkare och revisorer som i och för sig är flermansbolag enligt gängse uppfattning, men som på grund av delägarnas möjligheter att påverka såväl resultat som dispositionen av resultatet av en viss verksamhetsgren, öppnar samma möjligheter till undandragande av skatt som de företag, som traditionellt betecknas som fåmansföretag. Avgörande är således inte antalet aktieägare, utan varje enskild aktieägars inflytande över viss verksamhetsgren.

Enkel- kontra dubbelbeskattning

Aktiebolagens inkomster är sedan början av seklet föremål för dubbelbeskattning medan handelsbolagen och de enskilda näringsidkarna enkelbeskattas. Med hänsyn till att det ingått i företagsskatteberedningens målsättning att skapa en ökad neutralitet mellan olika företagsformers beskattning är det naturligt att frågan om fåmansbolagen skall vara föremål för enkel- eller dubbelbeskattning tagits upp till diskussion. Flera skäl har därvid ansetts tala för en enkelbeskattning av fåmansbolagens inkomster, inte minst det faktum att tvåpartsförhållandet mellan bolaget och aktieägarna har suddats ut. Företagsskatteberedningen har dock avstått från att lägga fram något förslag i denna fråga under hänvisning till pågående aktivitet inom det civilrättsliga området. Sålunda hänvisas till att utredning för närvarande pågår om införandet av ytterligare en företagsform samt om den civilrättsliga regleringen av handelsbolaget. Det förefaller dock tveksamt om de nyheter som kommer att föreslås är så stora, att de kan motivera att utredningsresultaten avvaktas. Om så skulle varit fallet hade skäl funnits att avvakta även införandet av de nu genomförda reglerna, eftersom situationen nu blir den att ett mycket komplicerat och i många avseenden ologiskt beskattningssystem genomförts, där stundtals enkelbeskattning accepteras, trots att detta strider mot gällande rätt. På andra ställen tillåts inte enkelbeskattning, vilket för såväl de skattskyldiga som taxeringsmyndigheterna måste leda till stora tillämpningssvårigheter.

I princip torde det kunna sägas, att enkelbeskattningen nu accepterats av lagstiftaren i fråga om de fåmansbolag, där någon aktieägare intar företagsledande ställning. Någon fullt utbyggd enkelbeskattning är det dock inte tal om, eftersom dubbelbeskattningen upp-

rätthålls vid vissa transaktioner mellan bolaget och aktieägaren. De transaktioner det då är tal om är sådana som ansetts vara av så extraordinär natur, att de därför helt bör stoppas. Det rör sig sålunda på dessa punkter om en renodlad spärslagstiftning. Utskiftningsskatteförordningen torde dock bli praktiskt betydelselös för den aktuella kategorin av fåmansbolag.

Begreppet "företagsledare" och "närstående"

På ett flertal ställen i den nya lagstiftningen har reglernas giltighet begränsats genom att de gjorts giltiga endast för företagsledare. Denne definieras i 35 § 1 a mom 8 st KL. Som företagsledare räknas den som på grund av eget eller närstående persons aktie- eller andelsinnehav eller annan liknande grund har ett väsentligt inflytande i företaget. Det räcker således med att personen i fråga har ett väsentligt inflytande. Han behöver ej ha det bestämmande inflytandet. Stora praktiska tillämpningssvårigheter kan förväntas uppkomma vid bestämning av vem som är företagsledare – speciellt om ett så vidsträckt fåmansföretagsbegrepp utvecklas, som förordats i förarbetena. Detta har man även varit medveten om vid lagstiftningsarbetet och i förarbetena framhålls vikten av att hänsyn tas till alla faktiska omständigheter.⁷ Exempelvis anses ett påtagligt fördelaktigt avtal med företaget kunna utgöra ett indicium på att personen har ett väsentligt inflytande och därför skall räknas som företagsledare.

Om ett företag räknas som fåmansföretag genom att det tillhör den andra kategorin enligt ovan, räknas den person som företagsledare, som har den reella bestämmanderätten över verksamhetsgrenen och själv kan förfoga över dess resultat. I dessa fall räcker det således inte med ett väsentligt inflytande utan här krävs ett bestämmande inflytande, vilket ytterligare komplicerar rättstillämpningen, eftersom det på grund härav inte räcker med att konstatera att ett företag är fåmansföretag, utan dessutom måste undersökas enligt vilken kategori företaget är fåmansföretag. Det är därvid viktigt att observera, att den andra kategorin fåmansföretag är subsidiär till den första i den bemärkelsen, att det är först om ett företag inte kan anses som fåmansföretag enligt den första kategorin, som en prövning i enlighet med den andra kategorin kan bli aktuell.

Vid avgörande av vem som skall räknas som företagsledare får liksom vid ett flertal andra regler innebörden av begreppet "närstående" stor betydelse. Närstående definieras därför i 35 § 1 a mom sista st KL. Som närstående räknas föräldrar, mor- och farföräldrar, make, avkomling och avkomlings make, syskon och syskons make, eller avkomling samt dödsbo vari den skattskyldige eller någon i nu nämnda personkrets är delägare. Som avkomling räknas även styvbarn och fosterbarn. Släktkretsen förefaller synnerligen vidsträckt även mot bakgrund av att reglerna är avsedda att stoppa missbruk. Särskilt anmärkningsvärt är att varje dödsbo, där någon i den aktuella släktkretsen ingår som delägare, diskvalificeras. Endast de dödsbon där delägaren eller denne nästående person har ett väsentligt inflytande borde sålunda ha omfattats av bestämmelsen, eftersom utnyttjandet av andra dödsbon i skatteundandragande syfte torde vara osannolikt.

Löner till medhjälpande make och barn

Löner till medhjälpande make och barn har sedan länge medfört stora skatterättsliga problem. Enskilda näringsidkare har sedan införandet av kommunalskattelagen inte erhållit avdrag för löner till make och hemmavarande barn under 16 år eller hemmavarande barn mellan

16 och 19 år som ej tillhört arbetspersonalen. Dessa begränsningar har dock inte gällt aktiebolag, handelsbolag och ekonomisk förening. I syfte att förhindra de obehöriga skattefordelar som uppkommit, då delägare i de sistnämnda företagsformerna fördelat ut företagets inkomster mellan familjemedlemmarna utan motsvarande arbetsprestationer från dessa har nu begränsningar i avdragsrätten införts även för dessa företagsformer. De nya reglerna går dock ytterligare ett steg genom att enskilda näringsidkare ges möjlighet att efter i princip samma regler fördela nettointäkten av rörelsen mellan sig och medhjälpande make och barn. Sistnämnda regler föreslogs av 1972 års skatteutredning, vilken dock på denna punkt samarbetat med företagsskatteberedningen. En ökad neutralitet mellan olika företagsformers beskattning har härigenom åstadkommit.

De begränsningar i fråga om löner till medhjälpande make och barn som införts för fåmansföretagen gäller endast löner till företagsledares make och barn. I övriga fall kan sålunda utan begränsningar i avseende å arbetstid eller ålder hos barn skälig marknadslön utbetalas med avdragsrätt för företaget och beskattning hos mottagaren som följd. Om i dessa fall lönen överstiger marknadsmässigt vederlag kommer överlönen att behandlas som förtäckt utdelning alternativt förtäckt lön till endera av föräldrarna. Det bör i sammanhanget framhållas, att båda makarna kan behandlas som företagsledare i samma företag, varvid begränsningsreglerna ej kan tillämpas.

De nya reglerna innebär efter lagändring i december 1976 följande i fråga om löner till make till företagsledare i fåmansföretag (32 § anv p 13 KL). Utbetalad ersättning till maken behandlas som lön till denne endast då maken arbetat i företaget minst 400 timmar under beskattningsåret, och lönen dessutom kan anses som marknadsmässig ersättning för den utförda arbetsprestationen. 400-timmarsgränsen kan nedsättas till 200 timmar om maken på grund av att företaget nedlagt eller påbörjat verksamhet inte kunnat arbeta i företaget under hela beskattningsåret. Några andra möjligheter till jämkning av tidsgränsen finns inte. Däremot skall make som varit sjukledig eller ledig på grund av barnsörd anses ha arbetat i företaget under den tid sjuk- eller föräldrapenning uppburits i samma omfattning som närmast före ledigheten. Har medhjälpande make arbetat minst 400 timmar skall bedömas i vad mån den utbetalda ersättningen är marknadsmässig eller ej. Stora problem uppkommer härvid. Dessa är dock inte på något sätt nya och ledning får därvidlag hämtas ur äldre praxis. Viss lindring kan möjligen erhållas på problemen genom att de nya reglerna stadgar, att den del av ersättningen till medhjälpande make, som överstiger en tredjedel av makarnas sammanlagda inkomster från företaget aldrig kan betraktas som marknadsmässig.

Konsekvensen av att maken arbetat kortare tid än 400 timmar resp. 200 timmar är, att den till maken utbetalda ersättningen skall tas till beskattning hos företagsledaren såsom inkomst av tjänst. Detsamma blir fallet med den del av ersättningen som överstiger marknadsmässig ersättning. Följden härav är att aktiebolag och ekonomisk förening bibehåller sin avdragsrätt för den utbetalda ersättningen, och beloppet kan därför kvarstå på lönekontot. I handelsbolag skall beloppet i stället ingå i den del av rörelseinkomsten som skall beskattas hos företagsledaren, och någon avdragsrätt kan därför inte ifrågakomma för företaget. I samtliga fall kommer omföringarna att få konsekvenser såväl för ATP-avgiften och den pensionsgrundande inkomsten som för skatteuppbörden.

Effekten av de nya reglerna bör inte överdrivas. Huvudproblemet – kontrollen av den utförda arbetsprestationen – har inte lösts. I mindre företag kan en arbetsinsats på 400 timmar av medhjälpande make kanske direkt framstå som osannolik, men annars blir 400-timmarsgränsen liksom det marknadsmässiga vederlaget en bevisfråga. Såväl företagsskatteberedningen som departementschefen ville underlätta bevisvårigheterna genom att föreskriva, att arbetsinsats som utförts i makarnas gemensamma bostad ej skulle få beaktas

vid bedömningen av om make arbetat 400 timmar eller ej. Förslaget föll dock i riksdagen efter lottning. Sålunda gäller nu att arbetsinsats i makarnas gemensamma bostad får beaktas "om med hänsyn till rörelsens art och andra sådana omständigheter skäl därtill föreligger". Vilka skäl som måste föreligga får ankomma på praxis att avgöra, men det kan antas att möjligheterna att få arbetsinsats som utförts i hemmet beaktad blir mycket stora.

När löner utbetalas till företagsledares barn införs i princip samma begränsningar som sedan länge gällt för enskilda näringsidkare. Efter en lagändring i december 1976 gäller följande. Om barnet är under 16 år skall sålunda det utbetalda beloppet alltid beskattas hos företagsledaren i inkomstslaget tjänst (32 § anv p 13 KL), alternativt hos företagsledarens make om denne har högre inkomst. Frågan om barns ålder bedöms efter förhållandena den 1 nov inkomståret. Om barnet fyller 16 år den 31 oktober 1976 erhålls sålunda avdrag för lön till barnet under inkomståret 1976, medan avdrag inte erhålls förrän inkomståret 1977, om barnet fyller 16 år den 2 nov 1976. Oavsett barnets ålder gäller att den del av lönen som överstiger marknadsmässigt vederlag skall behandlas som lön till företagsledaren eller dennes make enligt ovan.

I likhet med vad som ovan sagts om löner till medhjälpande make kommer fåmansföretaget att bibehålla sin avdragsrätt för utbetalda löner till barn, eftersom ersättningen skall behandlas som lön till föräldern. Detta gäller dock ej handelsbolag, eftersom delägaren/företagsledaren inte kan ha lön från bolaget.

I sammanhanget bör även uppmärksammas den effekt en inkomstöverflyttning mellan makarna får på förvärsavdraget. Genom överflyttningen bortfaller medhjälpande makes A-inkomst (såvida inte annan A-inkomst finns från andra arbetsuppgifter), vilket innebär att förvärsavdraget går förlorat. För att möjliggöra förvärsavdrag även i de fall då make arbetat mindre än 400 timmar under ett år och därigenom skapa neutralitet mellan olika företagsformers beskattning, har en ändring vidtagits i 46 § 3 mom 2 st KL. Denna innebär, att i princip samma regler skall gälla för fåmansföretag som hittills gällt för förelseidkare och jordbrukare. Om sålunda företagsledare på grund av bestämmelserna i 32 § anv p 13 KL skall beskattas för makes arbetsinsats, har företagsledaren rätt till förvärsavdrag motsvarande värdet av makens arbetsinsats dock högst 1 000 kr.

Fåmansföretag köper egendom från delägare

En delägare i ett fåmansföretag kan tillföras förmåner genom att delägaren säljer tillgångar till företaget till överpris. Enligt tidigare praxis justeras priset till marknadspris i den mån överpriset kan konstateras. Vid aktiebolag och ekonomisk förening behandlas den delägaren tillförda förmånen som förtäckt vinstutdelning, med påföljd att företaget ej kunnat erhålla avdrag för överpriset.⁸ Någon egentlig principiell förändring av behandlingen av dessa fall är inte avsedd med de nya reglerna. Den väsentliga skillnaden görs dock att beskattningen av överpriset nu förläggs till inkomstslaget tillfällig förvärsverksamhet. Enligt departementschefen avses härigenom markerat att avdrag inte kan erhållas av företaget som en löneförmån till delägaren. Transaktionen anses sålunda vara av så extraordinär natur att skäl finns – trots att enkelbeskattning i princip accepterats – att i dessa fall upprätthålla dubbelbeskattningsprincipen. Den valda metoden härför är dock olycklig. Genom att förlägga beskattningen av en utdelningsinkomst till inkomstslaget tillfällig förvärsverksamhet bryter man mot tidigare gällande skatterättsliga principer och ett komplicerat och svårtillämpat skattesystem skapas.

Delägare har ansetts kunna tillföras förmåner även om diskrepans inte föreligger mellan marknadspris och företagets köpeskilling, nämligen om den köpta egendomen ej är till nytta

för företagets verksamhet. För att förhindra denna typ av förmåner stadgas i 35 § 4 mom sista st KL, att hela köpeskillingen skall tas till beskattning hos delägare, då denne eller denne närstående person avyttrat lös egendom till företaget, och denna egendom inte är eller kan antas bli till nytta för företagets verksamhet. Bestämmelsens repressiva syfte understryks av det förhållandet att hela köpeskillingen skall beskattas utan sikte på den vinst som uppkommit genom transaktionen. Företaget kan ej erhålla avdrag för anskaffningskostnaden som driftskostnad jämlikt 20 § KL, vari stadgas att för avdragsrätt krävs att kostnaden är avsedd för intäktens förvärvande och bibehållande. I förtydligande syfte har denna regel kompletterats i 29 § anv p 3a KL med en föreskrift att värdepappersavdrag ej kan erhållas på inventarier, som uteslutande eller så gott som uteslutande är avsedda för företagsledares eller denne närstående persons privata bruk. Det ansågs på denna punkt råda viss tvekan om förmånen skulle anses som löneförmån och därigenom ge upphov till avdrag för företaget.

Om fåmansföretag köpt en fastighet från delägare eller denne närstående person gäller enligt 36 § anv p 2 sista st KL, att indexuppräknning av anskaffningskostnaden ej får göras. Inte heller medges avdrag för s. k. fast belopp om 3 000 kr per år och fastighetens ingångsvärde kan ej grundas på taxeringsvärde. Även denna föreskrift syftar till att förhindra försäljningar av fastigheter från delägare till företaget. I vissa situationer kan emellertid sådana försäljningar vara önskvärda, varför ett dispensinstitut tillskapats. Om fastighetsförsäljningen sålunda skett av organisatoriska eller andra synnerliga skäl kan dispens sökas hos RSV. RSV:s beslut i denna fråga kan inte överklagas.

Fåmansföretag köper egendom som ej är till nytta för verksamheten

Som nämnts redan inledningsvis har delägare i fåmansföretag kunnat öka sina konsumtionsmöjligheter genom att låta företaget anskaffa viss personlig egendom. För att förhindra att delägare härigenom tillförs förmåner stadgas i 35 § 1a mom 1 st KL, att företagsledare skall beskattas för hela anskaffningskostnaden för sådana tillgångar som uteslutande eller så gott som uteslutande är avsedda för företagsledarens eller denne närstående persons privata bruk. Beskattningen skall ske i inkomstslaget tillfällig förvärvsverksamhet, varigenom avses markerat att företaget ej kan erhålla avdrag för beloppet såsom en lönekostnad. Företagets avdragsrätt i övrigt utesluts genom de i föregående avsnitt nämnda bestämmelserna i 20 § och 29 § anv p 3a KL.

Bestämmelsen kommer att leda till besvärliga gränsdragningsfrågor vid bedömning av vad som kan vara till nytta för företaget. I förarbetena har därvid uttalats att en restriktiv hållning bör intas vid denna bedömning, speciellt om egendomen har karaktär av personligt lösöre.⁹ Särskild uppmärksamhet har därvid ägnats personbilar, varvid framhållits att en personbil inte bör anses nödvändig för verksamheten endast därför att viss användning i verksamheten förekommer. Om bilens anskaffningskostnad överstiger 50 000 kr anses överskjutande delen ej vara avsedd för företagets bruk. Delägaren skall därför beskattas för överskjutande anskaffningskostnad och bolagets avdrag för driftskostnader och värdepappersavdrag jämkas efter en anskaffningskostnad på 50 000 kr.¹⁰

Fåmansföretag säljer egendom till delägare

Ingenting hindrar att ett fåmansföretag säljer egendom till delägarna. Försäljningar av detta slag kan emellertid leda till skatteförmåner för delägarna, nämligen om egendomen försäljs

till underpris. Enligt rådande praxis har aktieägare i fåmansaktiebolag beskattats för skillnaden mellan marknadspris och försäljningspris såsom förtäckt utdelning eller i vissa fall såsom förtäckt lön.¹¹ Om tillgångarna avsett sådan egendom som varit föremål för realisationsvinstbeskattning har bolaget inte ansetts kunna beskattas för förtäckt realisationsvinst. I övriga fall har bolagets taxering justerats efter marknadspriset, dock ej om aktieägaren beskattats såsom för förtäckt lön.

Huvudprincipen bakom rådande praxis kvarstår även enligt de nya reglerna. Den ändringen görs dock att den förmån delägaren eller denne närstående person tillförs skall beskattas i inkomstslaget tillfällig förvärvsverksamhet (35 § 1a mom 3 st KL). Härigenom kommer möjligheten att få förmånen betraktad som en löneförmån att uteslutas. Någon ändring torde däremot inte uppkomma ifråga om beskattning av företaget vid tillgångar som skall realisationsvinstbeskattas.

Lokalkostnader

Delägare i fåmansföretag har kunnat tillföras skatteförmåner genom att viss del av villafastighet eller hyreslägenhet hyrts ut till företaget. Vid villafastigheter har hyresintäkten varit skattefri om den erhållna hyran ej överstigit 2 400 kr eller vid taxeringsvärde över 120 000 kr 2 % av taxeringsvärdet. Uthyrning av rum i vanlig hyreslägenhet har varit skattefri, såvida inte förmånen kunnat karakteriseras som förtäckt utdelning eller förtäckt lön. Dessa intäkter görs nu skattepliktiga genom en bestämmelse i 35 § 1a mom 2 st KL. Regeln innebär, att om lokal upplåtits till fåmansföretag i av företagsledare eller denne närstående person ägd schablontaxerad villafastighet eller förhyrd vanlig hyreslägenhet, hela den uppburna hyresintäkten skall redovisas som inkomst av tillfällig förvärvsverksamhet. Från hyresintäkten får avdras skäligt belopp för kostnader för lokalen. Detta avdrag har dock inte ansetts böra uppgå till verkliga kostnaderna, utan i stället anpassas efter det intrång delägaren fått vidkännas. Skälet härtill är, att schablonintäkten är så avpassad, att fastighetsägaren skall anses tillgodosedd för såväl värdeminskning som driftskostnader. Om företagens behov av lokaler är ringa bör därför ingen reducering av hyresintäkten få göras.¹² För företagens del torde avdrag kunna accepteras för den utbetalda hyran såsom en driftkostnad. Förutsättningen härför är dock att hyran motsvarar en marknadsmässig hyra och att företaget verkligen har behov av den förhyrda lokalen. Den del av hyran som överstiger marknadsmässig hyra behandlas som förtäckt utdelning, och företaget kan då ej erhålla avdrag för denna del. Detsamma gäller om företaget ej har behov av de förhyrda lokalerna.

Det bör även nämnas att om i stället bolaget hyr ut en villafastighet till delägare, denna inte skall behandlas som rörelsefastighet. Domstolarna har sedan ett tiotal år tillbaka intagit den ståndpunkten att en sådan fastighet skall schablontaxeras hos företaget. Aktieägaren skall å andra sidan beskattas för bostadsförmånen värderad efter gängse hyresnivå på orten under inkomstslaget tjänst.¹³ Om delägaren är anställd i företaget kan företaget dra av bostadsförmånen såsom en lönekostnad. Denna fråga har även prövats av bostadsskattekommittén, som föreslagit att villa, som hyrs ut till anställd alltid skall anses använd i rörelsen, men att vid uthyrning till delägare eller närstående kostnadsavdraget skall begränsas enligt schablon till 3,5 % av taxeringsvärdet.¹⁴ Förslaget har ännu ej föranlett någon lagstiftning.

Aktieägarlån

Ett sätt för aktieägare att öka sin konsumtion utan att den beskattningsbara inkomsten behövt öka har varit att låna medel från bolaget. Lånet har inte ansetts skapa någon inkomst

hos delägaren och beskattning har därför inte skett hos denne. Om bolaget gjort nedskrivning på fordran och nedskrivningen inneburit att fordringsrätten till motsvarande del eftergivits har aktieägaren beskattats för förtäckt utdelning. I den mån bolaget haft tillräckliga resultatregleringsmöjligheter har beskattning inte heller skett i bolaget.

I syfte att förhindra de nu beskrivna skatteförmånerna infördes redan år 1973 i aktiebolagslagen ett förbud för aktieägare eller denne närstående person att låna medel från bolaget. Förbudet, som även omfattade lån till styrelseledamöter och verkställande direktör, fick tre undantag. Sålunda medgavs lån som tillkommit som ett led i en affärstransaktion mellan bolaget och gäldenären, lån mellan koncernbolag och lån till aktieägare som tillsammans med närstående ägde högst 1 % av aktiekapitalet och också högst 500 aktier. Därutöver öppnades möjligheten att söka dispens hos regeringen. Förbudet sanktionerades med böter eller fängelse i högst sex månader.¹⁵ Sanktionerna synes emellertid inte ha varit tillräckliga och lån har sålunda lämnats i strid mot låneförbudet.

I syfte att göra låneförbudet effektivt och därmed definitivt förhindra de obehöriga skatteförmånerna som i vissa fall kunnat uppkomma vid lån till aktieägare, har olagliga lån enligt 35 § 1a mom 6 st KL gjorts till skattepliktig inkomst för mottagaren i inkomstslaget tillfällig förvärvsverksamhet. Även om det förnekats av departementschefen i förarbetena, går det inte att frigöra sig från tanken att syftet med bestämmelsen är att effektivare sanktionera överträdelse av låneförbudet. Någon hållbar teoretisk motivering att göra skillnad mellan lagliga och olagliga lån finns inte. Mottagaren erhåller inte någon inkomst genom det olagliga lånet, såvida inte bolagets fordringsanspråk skulle komma att efterges. Direkt stötande är därför att en återbetalning av ett olagligt lån i taxeringshänseende kan beaktas endast om den görs inom den ordinarie besvärstiden. Detta betonar ytterligare regelns karaktär av straff.

I fråga om lagenliga lån kan i enlighet med rådande praxis beskattning ske såsom förtäckt vinstutdelning endast om aktieägaren är insolvent, vid lånetillfället. Med hänsyn till de relativt stränga krav på bevisning i insolvensfrågan som RR uppställt vid vissa vinstbolagstransaktioner synes detta dock endast undantagsvis kunna bli fallet.¹⁶ Om det lagenliga lånet lämnats till företagsledare eller denne närstående person och lånet sedan nedskrivs i företagets räkenskaper skall nedskrivningen enligt en nyinförd bestämmelse tas till beskattning hos låntagaren i inkomstslaget tillfällig förvärvsverksamhet. Problem kan därvid uppkomma i de fall då nedskrivningen ej avsett att reglera fordringens fortbestånd, utan varit betingad exempelvis av aktiebolagslagens värderingsföreskrifter. Lagen medger inte något undantag från beskattning i dessa fall och öppnar inte heller någon möjlighet till beaktande av en eventuell återbetalning av det nedskrivna beloppet. Även detta förhållande får förklaras av de nyinförda reglernas repressiva syfte.

Aktieägarlånen kan bereda låntagaren förmåner även genom att ränteberäkning på lånen underlåts. Enligt hittills rådande praxis har bolaget därvid beskattats för en beräknad ränta på lånet efter 5 %¹⁷ (se MRN 1967 nr 5:1). Beskattning har dock inte skett i de fall då låntagaren varit företagsledare, eftersom bolagets ökade ränteintäkt ansetts kunna kvitteras mot en ökad löneutbetalning till företagsledare. För att förhindra detta förfarande, vilket bl. a. lett till inbesparing av arbetsgivaravgifter stadgas i 35 § 1a mom 4 st KL, att låntagaren skall beskattas för den del av räntan som understiger normal marknadsränta på lån av det aktuella slaget. Beskattningen skall ske i inkomstslaget tillfällig förvärvsverksamhet. Bestämmelsen omfattar endast ränta på lån till företagsledare eller denne närstående, vilket är förvånande med hänsyn till att denne knappast själv tillförs någon förmån, eftersom han kunnat öka sitt låneuttag med räntan, vilken varit avdragsgill. I övriga fall där möjlighet att öka löneuttaget inte föreligger har däremot inte någon ändring vidtagits. Den av företagsskatteberedningen föreslagna metoden att inte medge dold kvittning fortsättningsvis

hade förhindrat att arbetsgivaravgifter inbesparats samtidigt som en logiskt mera konsekvent regel erhållits.

Bestämmelserna om beskattning av nedskrivning av lagenliga lån och ränta på lån gäller samtliga fåmansföretag. För handelsbolag torde dock reglerna få mycket liten betydelse. En justering av inkomstslag kan dock bli aktuell.¹⁸

Tantiemavsättningar

Fåmansbolagen har kunnat eliminera sina vinster genom tantiemavsättningar, förutsatt att tantiemet avsett företagsledare. Bolaget har erhållit avdrag då beloppet avsatts, medan aktieägaren beskattats först då beloppet blivit tillgängligt för lyftning, vilket i regel inträffat först följande år. Härigenom har en tempovinst uppkommit, vilket gjort enkelbeskattningen av fåmansbolagen fördelaktigare än enkelbeskattningen av exempelvis handelsbolaget. I syfte att åstadkomma en neutralitet härvidlag infördes i 41 § anv p 1, 13 st KL en bestämmelse att avdrag för tantiem eller liknande ersättning till företagsledare eller denne närstående person erhålls först under det räkenskapsår då utbetalning av tantiemet sker. Bestämmelsen får olyckliga konsekvenser. Tantiemet fastställs på basis av ett visst års resultat, och det är inte alls säkert att tantiemet ryms inom följande års resultat. Avdragsrätten blir därmed illusorisk. Även i detta fall synes den av företagsskatteberedningen föreslagna åtgärden att beskatta tantiemet hos aktieägaren redan under det år, då det avsatts ha lett till betydligt riktigare materiellt beskattningsresultat.

Inom RSV diskuteras för närvarande anvisningar avseende förfarandet vid tantiemavsättningar. Det synes därvid i nuvarande ögonblick sannolikt, att RSV i dessa anvisningar kommer att acceptera avdrag för bolaget för tantiem som gottskrivits delägars konto. Tantiemet skall då anses omedelbart tillgängligt för lyftning, med påföljd att preliminärskatt för tantiemet skall inbetalas vid följande uppbördstermin.¹⁹ Anvisningarna kommer i sådant fall att leda till samma materiella beskattning som föreslagits av företagsskatteberedningen. Detta är ur lagstiftningssynpunkt utomordentligt intressant, eftersom den av företagsskatteberedningen föreslagna metoden avvisades och andra regler antogs, vilka nu sålunda genom anvisningar från RSV i sin tur ändras tillbaka. Ur praktisk synpunkt vore dock en sådan lösning att hälsa med tillfredsställelse.

Förmåner av mindre värde

Delägare i fåmansföretag har kunnat öka sin konsumtion med skattefria medel genom att vissa naturförmåner t. ex. fri telefon och fri TV-licens varit skattefria om värdet ej överstigit 600 kr per år (jfr RSV:s anvisningar 1973:35). I syfte att förhindra förmåner av detta slag utvidgas uppgiftsskyldigheten samtidigt som RSV förutsätts meddela nya anvisningar. Enligt uttalande i förarbetena bör därvid sådana förmåner som innebär direkta inbesparingar av levnadskostnader, exempelvis de ovan nämnda, vara skattepliktiga oavsett värde.²⁰

Utökad uppgiftsskyldighet

Många av de materiella regler som införts – och även av de som hittills gällt – medför stora kontrollproblem. I syfte att öka möjligheterna till kontroll av transaktioner mellan fåmansföretag och dess ägare införs en väsentligt utökad uppgiftsskyldighet för fåmansfö-

retagen i taxeringslagen. Samtidigt utökas fåmansföretagens skyldighet att bevara underlag för kontroll av transaktioner mellan företaget och delägarna.

För företagen innebär den utökade uppgiftsskyldigheten att i deklarationen uppgift skall lämnas om delägares eller denne närstående persons namn, personnummer och adress samt om aktie- eller andelsinnehav för envar (25 § TL). Sådana närstående som inte haft några transaktioner med företaget behöver dock ej anges. Vidare skall uppgifter alltid lämnas om förmåner av mindre värde och om traktamenten till delägare eller dessa närstående. Företagen skall vidare bevara underlag för traktamentskostnader som omfattat övernattning och avsett företagsledare eller denne närstående person eller delägare. Underlag skall även finnas för vad delägare tillskjutit eller uttagit ur bolaget. Om delägaren är företagsledare omfattas även denne närstående person.

För delägarna innebär den utökade uppgiftsskyldigheten att i princip alla transaktioner med företaget skall redovisas öppet i en nyupprättad deklarationsblankett. En sådan blankett (blankett 10) har utarbetats av RSV. Den är avsedd att användas av delägare i fåmansföretag samt av närstående till företagsledare.

Övriga reformåtgärder

Lagstiftaren har som nämnts inledningsvis ingripit även mot andra transaktioner, där skattskyldiga genom utnyttjande av skattelagstiftningen sökt uppnå ej avsedda skatteförmåner. Under hösten 1975 antogs sålunda nya regler för avdrag för pensionsförsäkringspremie, och under våren 1976 har förslag framlagts av bostadsskattekommittén om begränsningar i avdragsrätten för reparation av jordbruksfastigheter. Ytterligare begränsningar i avdragsrätten aviserats av den sittande skatteutredningen.

Vad först beträffar pensionsförsäkringar har dessa ansetts skapa möjligheter till icke åsyftade skatteförmåner genom att B-inkomst omvandlats till A-inkomst samt genom att avdragsrätten kunnat utnyttjas av ena maken medan utfallande belopp beskattats hos andra maken.²¹ Sistnämnda förfarande har förhindrats redan från och med år 1973, medan möjligheterna till omvandling av B-inkomst till A-inkomst förhindrats genom en beloppsmässig begränsning av avdraget för pensionsförsäkringar, vilken införts fr. o. m. 1976 års taxering. Begränsningarna innebär att avdrag medges med ett belopp motsvarande högst 30 % av A-inkomst av jordbruksfastighet och rörelse och 10 % av A-inkomst av tjänst, varvid maximalt 20 basbelopp får beaktas. Om den skattskyldige så önskar får avdraget i stället beräknas till 7 000 kr plus 30 % av A-inkomst av jordbruksfastighet eller rörelse intill 23 000 kr. Lagstiftningen får ses som en kompromiss. Omvandlingen av B-inkomster förhindras inte, men möjligheterna begränsas och de mera flagranta fallen kan därmed komma åt.

Under senare år har uppmärksamats att jordbruksfastigheter utnyttjats av vissa skattskyldiga på så sätt att en såsom fritidsfastighet avsedd jordbruksfastighet inköpts och upprustats. Genom att fastigheten varit taxerad som jordbruksfastighet har avdrag erhållits för reparationskostnaden och upprustningen har sålunda kunnat göras med obeskattade medel. Denna problematik har prövats av bostadsskattekommittén, som konstaterat att det saknas anledning att vidare godta detta förfaringsätt. Kommittén har därför föreslagit att bostaden på jordbruksfastighet skall beskattas efter i princip samma metod som villafastighet, dvs. enligt schablonmetod.²² Praktiskt sett möjliggörs detta genom att särskilt taxeringsvärde anges för bostaden. Beskattningsmetoden skulle innebära att intäkten schablonberäknas på samma sätt som för villafastighet och att avdragen begränsas till räntekostnaderna och – till skillnad från villafastigheter – driftskostnader. Att driftskostnaderna får avdras får närmast ses som en rent praktisk åtgärd, eftersom dessa sällan separeras mellan bostaden och driften

i övrigt. Förslaget får till effekt att upprustning av bostadsbyggnad på jordbruksfastighet inte längre kan göras med obeskattade medel.

Avslutningsvis bör även nämnas, att skatteutredningen för närvarande undersöker i vad mån stora underskottsavdrag kan ge upphov till ej avsedda skattelättnader och om så är fallet på vilket sätt detta skall kunna förhindras. Av vad som hittills offentliggjorts arbetar utredningen på tre olika metoder för begränsning av underskottsavdragen. Den första metoden innebär, att ränteavdragen begränsas till exempelvis 20 000 kr, den andra att underskotten får avdras endast i samma förvärvskälla som de uppkommit i, och den tredje slutligen att rätten till förlustutjämnning slopas. Det bör därvid framhållas, att det än så länge endast rör sig om en utredning, och något politiskt ställningstagande för begränsning av underskottsavdragen har ännu inte gjorts.

Noter

1. Se Nordiska Skattevetenskapliga Forskningsrådets skriftserie (NSFS) nr 3 s 73.
2. Se NSFS nr 3 s 76 ff.
3. Innebörden av dessa regler är att fåmansföretagets och dess ägares deklARATIONER skall granskas i samma nämnd, varvid granskningen sköts av en heltidsanställd tjänsteman. Se 4 § TL.
4. 35 § 1a mom 7 st KL.
5. Se SOU 1975:54 s 174 samt prop 1975/76:79 s 70.
6. 35 § 1a mom 7 st KL.
7. Prop 1975/76:79 s 73.
8. Se Grosskopf, Beskattning av fåmansbolag s 147.
9. Se prop 1975/76:79 s 87.
10. Denna beskattningsprincip, som endast kom till uttryck i lagförarbetena, har numera ändrats genom RSV:s i december 1976 utgivna anvisningar, så att företagsledarens förmånsvärde av fri bil i de aktuella fallen i stället skall höjas med vissa schablonbelopp. I sammanhanget bör även nämnas att i en nyinförd bestämmelse i 42 § KL stadgas att delägare som fått disponera företagets personbil, alltid skall beskattas för denna förmån som om bilen körts minst 1 000 mil. Detta bör enligt departementschefens åsikt ses som ett uttryck för att själva förmånen att få disponera bilen är värd så mycket.
11. Se Grosskopf a a s 144 ff.
12. Se prop 1975/76:79 s 82.
13. Se Grosskopf a a s 140.
14. Se SOU 1976:11, Bostadsbeskattning II s 75.
15. Se nya aktiebolagslagen 12:7.
16. Jfr NSFS nr 3 s 88 not 12.
17. Enligt av RSV i december 1976 meddelade anvisningar skall räntan bestämmas till diskontot vid årets ingång (eller vid årets utgång om det då var lägre) plus två procent.
18. Jfr Mattson, Bolagskonstruktioner & beskattningseffekter s 198.
19. RSV:s i december 1976 meddelade anvisningar överensstämmer med vad som anförts.
20. Se prop 1975/76:79 s 84.
21. Jfr NSFS nr 3 s 84 f.
22. Se SOU 1976:11 s 99 ff.

Odd R. Øvregaard

Tanker omkring deling av en personlig næringsdrivendes formue og inntekt i en næringsdel og en persondel

Det har lenge gjort seg gjeldende et ønske om å kunne dele formue og inntekt tilhørende de personlige næringsdrivende i en næringsdel og en persondel. Årsaken til dette ønske er at formålet med beskatningen i stadig større grad er utvidet langt utover det å skaffe penger til det offentlige. Mange tiltak som i dag blir iverksatt gjennom beskatningen for i første rekke å hjelpe næringslivet, får ofte utilsiktede virkninger på personbeskatningen. Omvendt har vi mange eksempler på at forandringer i beskatningen som først og fremst er tiltenkt å skulle gjelde for lønnstakere, pensjonister etc., også får utilsiktede virkninger for næringslivet. Vi deler i dag skattyterne i de etterskuddspliktige og de forskuddspliktige. Blant de etterskuddspliktige finner vi aksjeselskapene og en rekke andre selskaper som driver næringsvirksomhet. De forskuddspliktige omfatter imidlertid så uensartede grupper som lønnstakere, pensjonister, gårdbrukere og andre personlige næringsdrivende. Denne sammenblanding skaper vanskeligheter for både politikere og samfunnsplanleggere når disse akter å iverksette tiltak gjennom beskatningen. Utviklingen tilsier at vanskelighetene vil bli stadig større i fremtiden.

Uten å gå særlig dypt i problemet, skulle en tro at det ikke ville være en umulig oppgave i våre dager å oppfylle et ønske fra politikerne om at skattemessige tiltak som iverksettes overfor næringslivet, ikke skal ha for store og direkte virkninger på andre områder, f. eks. på personbeskatningen. Men i virkeligheten er det en meget vanskelig oppgave, og i tillegg til at oppgaven er vanskelig, er den også kontroversiell. Det kommer av at hvis man vil gjennomføre en deling av formue og inntekt, må det foretas en del endringer ikke bare i det bestående regelverk, men antakelig også av visse grunnleggende prinsipper som beskatningen i dag bygger på.

I Norge er det oppnevnt et utredningsutvalg med det oppdrag å fremme forslag til hvorledes en deling eventuelt kan gjennomføres av de personlige næringsdrivendes formue og inntekt i en næringsdel og en persondel. Det har tidligere vært oppnevnt utredningsutvalg med omtrent samme oppdrag, men aldri som utvalgenes eneste oppgave. Tidligere har utvalgene hatt andre hovedoppgaver, slik at spørsmålet om deling av formue og inntekt er blitt medtatt som et supplement til det opprinnelige oppdrag. Disse utvalg er heller ikke kommet frem til noen endelig løsning på delingsproblemet, og ingen deling er hittil blitt gjennomført. Det såkalte Skattedelingsutvalget, som er navnet på det utvalg som for tiden er i arbeid med disse problemer, har – i motsetning til de tidligere utvalg – som eneste oppgave å utrede hvorvidt en deling kan gjennomføres, og i tilfelle på hvilken måte. Mandatet er meget omfattende og har også et innhold som av enkelte oppfattes å være noe politisk preget. Således heter det blant annet i mandatet:

Siktemålet for utredningsarbeidet er å forsøke å finne frem til regler som kan sikre større reell likhet mellom lønnstakere og næringsdrivende samtidig som et nettoinntektsbegrep prinsipielt beholdes. Dersom en av hensyn til andre målsettinger finner det nødvendig, kan utvalget også overveie en modifisering av dette prinsipp. Siktemålet er videre å få bedriftsbeskatningen skilt fra personbeskatningen slik at beskatningen kan benyttes som næringspolitisk virkemiddel uten at en må ha fordelingsvirkningene mot personbeskatningen i tankene.

Videre er anført i mandatet:

Det er i den skattepolitiske debatt fremsatt forslag om at næringsdrivende skal skatlegges for en personinntekt som minst svarer til lønnen for den høyest gasjerte medarbeider i bedriften, med tillegg for en rimelig formuesavkastning. Personinntekten skal etter disse forslag ikke kunne reduseres med underskudd i næring, fondsavsetninger osv. Utvalget må utrede om det er mulig å basere delingen på en slik normert arbeidsinntekt for bedriftseieren når uttaket ligger under en viss grense, herunder om normeringen kan knyttes til forskjellige målbare størrelser i bedriften så som antall sysselsatte, bruttoomsætning, størrelsen av avskrivninger, fondsavsetninger osv. Det må også utrede hvilke virkninger en slik normert ansettelse av persondelen vil kunne få for den enkelte næringsdrivende og for næringsstrukturen.

Som supplement til mandatet har departementet den 14. juni 1976 bedt om at arbeidet i utvalget skal deles i to deler. Første del forutsettes å omfatte en prinsippskisse for deling for at departementet på et prinsippielt grunnlag skal kunne ta standpunkt til delingsproblematikken. Dette er gjort av praktiske årsaker, i det den totale oppgave er et temmelig omfattende arbeid, som vil kreve en betydelig innsats. Denne innsats bør ikke gjøres på er måte som ikke kan aksepteres av de politiske myndigheter.

Som formann for Skattedelingsutvalget ville det være uriktig av meg å fortelle hva utvalget hittil har gjort og enda uriktigere å anføre hva utvalget i sin tid antakelig vil komme frem til. Det siste hverken kan eller vil jeg gjøre. Men jeg kan fortelle litt om enkelte problemer man vil stå overfor når man akter å gjennomføre en deling. I det følgende omtales ett av de alternativer for løsning som kan legges til grunn, og som naturlig nok vil melde seg når man forsøker å gjennomføre en deling av de personlige næringsdrivendes formue og inntekt i en persondel og en næringsdel.

Dette alternativ bygger på regnskapsføringen. Utgangspunktet vil være så enkelt som at det skal føres regnskap med enhver formue og inntekt som gjelder den næringsvirksomhet som en person driver, og videre at regnskapsføringen bare skal omfatte næringsvirksomheten og aldri noe annet enn den.

Dette er egentlig et selvfølgelig utgangspunkt og berettiger et spørsmål om det kan finnes en brukbar delingsteknikk i et så enkelt utgangspunkt. Svaret kan man få ved å sammenligne med regnskapsføringen for et aksjeselskap. Et aksjeselskaps regnskap skal omfatte all virksomhet som aksjeselskapet driver, og bare det. Det er uriktig å blande eiernes (aksjonærenes) eller ledernes personlige formue og inntekt inn i aksjeselskapets regnskap. Det er den samme grunntanke som brukes som utgangspunkt for delingen etter regnskapsprinsippet: Regnskapet skal bare omfatte den næringsdrivendes næringsvirksomhet, det vil si den formue og inntekt som gjelder næringen, og ikke noe av hverken formuen forøvrig eller eventuell inntekt utenfor næringen, f.eks. lønnsinntekt. Den næringsdrivende må oppfattes som lønnskaker i egen bedrift. Det som blir igjen i virksomheten av overskudd etter at innehaveren har hevet sin "lønn", er den egentlige næringsinntekt. Denne akkumuleres i næringen på egen kapitalkonto og holdes adskilt fra den opprinnelig innskutte kapital.

For å utdype dette delingsalternativ nærmere er det naturlig å omtale hvorledes utgiftene, inntektene, bruttoformuen og gjelden blir å behandle etter dette alternativ.

Delingen av *utgiftene* vil stort sett følge det mønster som er etablert i dag. Bare utgifter som er næringsvirksomheten vedkommende, kan føres i regnskapet til fradrag i inntekten. Det som innehaveren uttar fra virksomheten til privat bruk, og som i dag normalt bokføres på privatkontoen, må i denne forbindelse betraktes som en utgift for næringen og lønnsinntekt for innehaveren. Den tidligere privatkonto blir følgelig å betrakte som en lønningskonto for virksomheten med de konsekvenser det medfører, blant annet i relasjon til folketrygden. Det som blir igjen i virksomheten etter at innehaveren har hevet sitt uttak, og som i dag registreres som regnskapsmessig overskudd, blir i prinsippet den skattepliktige inntekt for

virksomheten og vil utgjøre næringsinntekten. Det som innehaveren hever som "lønn" i virksomheten, blir personinntekten som han skal personbeskattes for som en vanlig lønnstaker. Hvis det enten før eller etter at innehaveren har hevet sin "lønn", ikke er noen positiv næringsinntekt (overskuddet er negativt eller mindre enn privatuttaket) vil det bli underskudd i næringen. Den skattemessige behandling av dette underskudd er et vanskelig problem.

Det vesentligste i denne forbindelse er følgende at regnskapet bare skal omfatte det av utgifter som vedrører næringsvirksomheten. Utgifter av personlig karakter som likevel er fradragsberettiget ved ligningen, men som er næringsvirksomheten uvedkommende, forutsettes oppgitt på selvangivelsen på samme måte som lønnstakerne i dag må gjøre det, og som enkelte næringsdrivende også gjør når utgiftene ikke er ført i regnskapet.

Delingen av *inntektene* vil også følge det mønster som er gjeldende i dag. Det er forutsetningen at regnskapet bare skal omfatte næringsinntektene og ikke inntekter som er næringen uvedkommende, f. eks. lønnsinntekt som den næringsdrivende måtte ha ved siden av sin næringsvirksomhet, eller renter eller annen avkastning av formue som ikke er investert i virksomheten, eller leieinntekt av fast eiendom som ikke drives som næring, og tilsvarende inntekter. Det må være en forutsetning at det skal foreligge full og detaljert deklarasjonsplikt for slike inntekter på selvangivelsen, det vil si på tilsvarende måte som lønnstakere i dag har det. På samme måte som for utgiftene, er det avgjørende for delingen av inntektene at regnskapsføringen bare skal omfatte det som gjelder næringsvirksomheten.

Delingen av *bruttoformuen* bygger på samme mønster. Det forutsettes at den formue og de formuesgjenstander som den næringsdrivende har investert i næringsvirksomheten, skal regnskapsføres og at regnskapet bare skal omfatte denne formue, ikke såkalt "personformue" som ikke anvendes i næringen.

Den samlede bruttoformue som den næringsdrivende disponerer, vil da bestå av to adskilte deler, næringsformue registrert i regnskapet, og personformue som det foreligger alminnelig oppgaveplikt for på selvangivelsen. Formue kan ikke uten videre overføres fra den ene kategori til den annen uten visse skattemessige konsekvenser. I prinsippet vil det likevel måtte være fri adgang til slike overførslar. Således må den næringsdrivende når som helst kunne innskyte all den privatformue han ønsker i næringsvirksomheten.

Det antas å være hensiktstmessig at enkelte formuesgjenstander ikke kan tillates ført som næringsformue, blant annet prosentlignet eiendom, privat bil, privat fly og lystfartøy. Slike formuesgjenstander vil etter sin art aldri kunne være næringsformue.

Delingen av *gjelden* forutsettes å skje på samme måte. Den gjeld som vedrører næringsvirksomheten, det vil si lån som opptas og settes inn i virksomheten, skal bokføres i regnskapet, mens annen gjeld er næringen og dermed regnskapsføringen uvedkommende. Næringsgjelden forutsettes forrentet og nedbetalt med regnskapsført, næringsbeskattet inntekt, mens persongjelden forutsettes forrentet og nedbetalt med personbeskattet inntekt. Sikkerhetstillelsen for lån vil i prinsippet være uten betydning for gjeldsdelingen. Det er hvorledes gjelden blir behandlet ved gjeldsstiftelsen som er avgjørende. Hvis den brukes i næringsvirksomheten, er det regnskapsplikt for den og renter og avdrag må betales med næringsbeskattet inntekt. Anvendes et opptatt lån til private formål, skal det ikke regnskapsføres. Renter og avdrag må da betales av personbeskattet inntekt.

En deling etter dette mønster vil medføre en rekke problemer og avgrensinger som må løses. Det er i denne sammenheng bare mulig kort å omtale et par av disse problemene, da en mer inngående behandling av dem ville sprengte rammen for dette innlegg. Jeg skal kort nevne to forhold som begge illustrerer hva som antas å forekomme av problemer i ethvert delingsalternativ.

Det er antakelig først og fremst behandlingen av underskuddet som kan oppstå i næringsvirksomheten, som påkaller oppmerksomheten. Ved å la den næringsdrivende så å

si blir lønntaker i egen bedrift ved å betrakte uttaket over privatkontoen som fradragsberettiget lønn i næringen, kan det oppstå underskudd i næringsvirksomheten. Det kan også tenkes at "lønnen" til innehaveren kan øke et allerede inntruffet underskudd. Det er forutsetningen at den "lønn" som innehaveren uttar av virksomheten, skal personbeskattes på ham personlig, slik at han i denne forbindelse blir å betrakte som en ordinær lønntaker og skattlagt som sådan for uttaket. Men hvis det er underskudd i næringen etter at innehaveren har hevet sin lønn, kan man si at innehaveren uttar næringsformue til vanlig forbruk. Det betyr med andre ord at innehaveren kan bli personbeskattet for formuesforbruk. Mot dette kan innvendes at det må være en forutsetning at et underskudd som oppstår et enkelt år skal kunne føres til fradrag i fremtidig positiv næringsinntekt. Det vil således i løpet av en viss tid kunne forhindres at formuesforbruk i form av uttak til innehaveren blir inntektsbeskattet, nemlig hvis underskuddet i næringen senere opptjenes. Men hvis næringsinntekten i det hele tatt ikke blir positiv på et senere tidpunkt, f. eks. fordi firmaet frivillig opphører eller går konkurs, vil det på denne måte kunne bli gjennomført inntektslikning av forbruk av formue.

Det er mange måter å løse disse vanskelighetene på. Den mest rigorøse løsning, som enkelte vil mene ikke er noen løsning i det hele tatt, vil være å opprettholde full personbeskatning av uttaket uten å ta hensyn til at det er forbruk av formue som beskattes. Andre løsninger går ut på at det på en eller annen måte forhindres at kapitalforbruk blir inntektsbeskattet.

Det annet forhold som her skal omtales gjelder formuesoverføringer, herunder formuesuttak fra virksomheten. Av forskjellige grunner vil det være ønskelig at den næringsdrivende når som helst skal kunne innskutte ny kapital i virksomheten. Dette kan gjelde f. eks. innskudd av den personformue som han allerede disponerer utenom næringen og som han nå ønsker å sette inn i virksomheten, eller det kan gjelde formue som han arver og som han ønsker skal nyttes som næringsformue. Omvendt kan det være ønskelig at den næringsdrivende trapper ned virksomheten, f. eks. på grunn av alder, og derfor ønsker å utta av den tidligere innskutte kapital. Et viktig poeng i denne sammenheng er at det er nødvendig å skille mellom *innskutt kapital* og *opptjent kapital*. Uttak av tidligere innskutt kapital må kunne skje uten skattemessige konsekvenser. Men hvis det uttas noe annet enn innskutt kapital fra virksomheten, må det i prinsippet betraktes som et lønnsuttak. Omfatter uttaket tidligere opptjent kapital i næringen, er denne allerede næringsbeskattet, og dette bør det tas hensyn til ved beskatningen av uttaket på innehaveren. Det må innføres regler om hvorledes innskudd av ny kapital og uttak av tidligere innskutt kapital skal kunne gjennomføres. Hvis det overføres formuesgjenstander eller verdipapirer mellom persondelen og næringsdelen, vil vurderingen av disse formuesgjenstander være et svært viktig forhold. Hvis en formuesgjenstand vurderes høyt ved innskuddet i næringen, kan tilsvarende verdier senere uttas uten skattemessige konsekvenser. Hvis det uttas en formuesgjenstand og den blir vurdert til lavere verdi enn den virkelige, oppstår det er tilsvarende misforhold. – Problemene med tilknytning til innskudd og uttak av kapital og verdiansettelsene i den anledning, er ved siden av underskuddsbehandlingen antakelig det vanskeligste å løse i delingssteking.

En rekke andre problemer kunne nevnes, f. eks. virkningene på grunnlaget for beregning av avgiftene til folketrygden, virkningene på skattestedet, skattebetalingen og mange andre forhold. De fleste av problemene kan løses på flere forskjellige måter. Virkningene av løsningene blir derfor også forskjellige. Dette bidrar til å gjøre hele delingsproblemet kontroversielt. Når et problem er faglig og teknisk vanskelig og dessuten kontroversielt, blir det i sannhet ikke lettere å løse. Jeg vil derfor slutte med den påstand, som de fleste antakelig ikke vil blir forbauset over å høre, nemlig at deling av de personlige næringsdrivendes formue og inntekt i en næringsdel og en persondel, er en vanskelig oppgave.

Nordiska skattevetenskapliga forskningsrådet bildades 1973 av de nordiska länderna. Dess uppgift är att främja nordiskt samarbete inom skatteforskningen, med inriktning särskilt på frågeställningar av gemensamt nordiskt intresse.

Nordiska skattevetenskapliga forskningsrådets medlemmar vid tidpunkten för denna boks utgivande:

Danmark

MOGENS EGGERT MØLLER
THØGER NIELSEN
JENS ROSMAN

Finland

EDWARD ANDERSSON
JOUKO LEHTOVUORI
RAINER SÖDERHOLM

Norge

HALLVARD BORGENVIK
INGER GABRIELSEN
MAGNUS AARBAKKE

Sverige

GÖSTA EKMAN
SVEN-OLOF LODIN
SVEN-ERIK JOHANSSON

NSFS publikationer

Nr 1 Skatteharmoniseringen i EG

Nr 2 Bolagsbeskattningen i Norden

Nr 3 Kringgående av skattelag

Nr 4 Personbeskattningen i högskattesamhället

LiberFörlag
Allmänna Förlaget